

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2012

Inka Hanzlíková

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Středisko Ibero-amerických studií

Diplomová práce

Inka Hanzlíková

**OBRAZ INDIÁNSKÉ KULTURY
V PERU V RANÝCH TEXTECH
ŠPANĚLSKÉ CONQUISTY**

The Image of Indian Culture in Peru in Early Texts of Spanish
Conquista

Praha 2012

Vedoucí práce: Doc. Markéta Křížová, PhD.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala doc. Markétě Křížové, PhD. za vedení diplomové práce, odborné rady, množství tvůrčích připomínek a trpělivý přístup při vypracovávání této práce. Velké díky patří paní PhDr. Marii Smolíkové za stylistické rady a nesmírnou podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

OBSAH

1. ÚVOD.....	8
2. HISTORIE OBYVATELSTVA V OBLASTI	11
3. PŘÍCHOD ŠPANĚLŮ	15
4. PRAMENY.....	18
4.1 PEDRO PIZARRO MÉNDEZ	21
4.2 BARTOLOMÉ DE LAS CASAS	23
4.3 ANTONIO DE HERRERA	26
4.4 FRANCISCO DE XERÉZ.....	27
4.5 CRISTÓBAL DE MENA.....	29
4.6 JUAN DE BETANZOS	30
4.7 JOSÉ DE ACOSTA.....	32
4.8 PEDRO SARMIENTO DE GAMBOA.....	34
4.9 PEDRO CIEZA DE LEÓN	36
4.10 MARTÍN DE MURÚA	38
5. OBRAZ INDIÁNSKÉ KULTURY V RANÝCH TEXTECH	41
5.1 ŽIVOT A SMRT	41
5.1.1 Život.....	42
5.1.2 Jméno	43
5.1.3 Manželství a svatební zvyky.....	44
5.1.4 Sex a těhotenství	46
5.1.5 Role ženy v incké společnosti	47
5.1.6 Smrt	48
5.2 UMĚNÍ.....	51
5.2.1 Keramika	52
5.2.2 Textilie.....	53
5.2.3 Nerostné bohatství.....	55
5.2.4 Architektura.....	57
5.3 VYBRANÉ OBLASTI KULTURY A SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA INKŮ	61
5.3.1 Jazyk, záznamy a hudba	61
5.3.2 Medicína.....	64
5.3.3 Oblečení a další doplňky	66
5.3.4 Hvězdářství.....	69
5.3.5 Zemědělství.....	70
5.3.6 Náboženství	75
5.3.7 Kalendář a incké svátky	78
5.4 ORGANIZACE ŘÍŠE.....	84
5.4.1 Správa	84
5.4.2 Právo	89
5.4.3 Vojenská organizace.....	91
6. SHRŇUTÍ PRAMENŮ	96
7. ZÁVĚR.....	98

ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce byla interpretace raných textů a přiblížení obrazu Indiána ve španělské kolonii Peru, určení hlavních důvodů tvorby jednotlivých autorů a představení jejich základních názorů na domorodou kulturu andské oblasti.

Zkoumání je zaměřeno na inckou říši a jednotlivá data jsou rozdělena do tematických celků. Vedle základních údajů přináší zkoumané texty i detailnější popisy jednotlivých prvků společnosti a kultury. Předmětem analýzy bylo deset hlavních pramenů španělské conquisty, jejichž autory jsou: Antonio de Herrera, Pedro Pizarro Méndez, Cristóbal de Mena, Francisco de Xeréz, José de Acosta, Pedro Cieza de León, Juan de Betanzos, Bartolomé de Las Casas, Pedro Sarmiento de Gamboa a Martín de Murúa.

Klíčová slova

Andská oblast – inka – Inkové – incká říše – incká kultura - Peru – Nový svět – rané texty španělské conquisty - Tahuantinsuyu

ABSTRACT

The aim of this thesis was to fully understand and interpret the early texts focused on the culture of the Inca Empire and the image of an Indian in the Spanish colony – Peru, as well as establishing the main reasons of publishing work of each of the selected authors and introducing their basic opinions and views on the native culture of the Ands' area.

The research is focused on the Inca Empire and each data is divided into thematic groups. Apart from the basic data, the thoroughly studied materials give us details on many details of the society and culture. The subjects of the analysis were the ten main sources of Spanish conquista, whose authors are: Antonio de Herrera, Pedro Pizarro Méndez, Cristóbal de Mena, Francisco de Xeréz, José de Acosta, Pedro Cieza de León, Juan de Betanzos, Bartolomé de Las Casas, Pedro Sarmiento de Gamboa a Martín de Murúa.

Keywords

Ands' area – inca – Incas – The Inca Empire – Inca culture - Peru – New World – Early Texts of Spanish Conquista - Tahuantinsuyu

1. ÚVOD

Touha objevení nové cesty do Indie přivedla Kryštofa Kolumba až k břehům Nového světa, později nazvaného Amerikou. Španělsko se díky tomu stalo důležitým světovým aktérem a získalo si mocenské postavení díky značnému území v zámoří.

Evropané toužili dozvědět se o Novém světě co nejvíce a jejich zvědavost uspokojovaly četné kroniky a zprávy. Věrohodnost těchto textů je různá, protože autoři do nich mohli promítat své postavení, určitý osobní záměr, ale texty mohly být ovlivněny společensky politickou situací doby, ve které vznikaly.

Cílem této diplomové práce je vyložit čtenáři obraz Indiána v Peru v raných textech, tedy představit a objasnit tehdejší španělský způsob porozumění či neporozumění obyvatelům andské oblasti a jejich společnosti. Dále pak je určit hlavní důvody tvorby raných textů a analyzovat podklady použité pro dané zápisy. Dále bych ráda seznámila čtenáře se základními názory španělských dobyvatelů a vymežila základní pohled výše uvedených autorů na peruánské domorodce, na jejich náboženské myšlení, každodenní život, na organizaci a správu říše Inků.

Někteří autoři území Ameriky zpočátku považovali za ráj na Zemi, za místo lepší než byla jim známá Evropa. Pro některé byl Nový svět zemí barbarů, což pro oblast And prezentuje Sarmiento de Gamboa.¹ První texty předkládají zejména zidealizovaný obraz, odvíjející se od autorovy fantazie. Později však přichází na řadu texty, které se snaží o zachycení skutečnosti bez ohledu na její krásu či barbarství. I v těchto obecných dílech však najdeme odrazy autorových předsudků.

Pramenů z doby krátce po objevení nemáme mnoho, jedná se především o zprávy a kroniky, které tvoří důležitou část mé bibliografie. Většina těchto textů je v původním znění dostupná na

¹ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, Ontario: Cambridge University Press, 2000, s. 14.

internetu. Z důvodů časové náročnosti čtení ve starých kronikách a horší dostupnosti takových zdrojů jsem je využila, pokud se jednalo o zdroje věrohodné (zpřístupněné na stránkách univerzit a velkých nakladatelství). Stěžejními texty této diplomové práce jsou díla následujících autorů: Bartolomé de Las Casas, Antonio de Hererra, Pedro Pizarro Méndez, Cristóbal de Mena, Francisco de Xeréz, José de Acosta, Pedro Cieza de León, Juan de Betanzos, Pedro Sarmiento de Gamboa a Martín de Murúa zabývající se charakteristikou původních kultur v andské oblasti. V textech se zaobírám méně popisovanými skutečnostmi o incké společnosti, jako je role ženy a o kultuře, jako stravovací návyky, styl oblékání a účesů nebo vnímání hudby.

Jako sekundární literaturu použiji vybrané české i cizojazyčné knihy. Mezi mé hlavní bibliografické zdroje sekundární literatury patří díla od odborníků z řad univerzitních profesorů jako *Inkové*² od antropologa Terence N. D'Altroy (Columbia University New York) či *Staré americké civilizace*³ od historika Friedricha Katze (Humboldt-Universität zu Berlin, University of Chicago a další) a dalších badatelů. Jedním z nich je John Hemming – *Dobytí říše Inků*,⁴ jehož dílo vzniklo v roce 1970 a další dílo napsané o sto dvacet let dříve Williamem Hicklingem Prescottem – *Dějiny dobytí Peru*.⁵ Oba shrnují příchod Španělů a conquistu až do upevnění španělské moci v Peru. Uměleckým vývojem a schopnostmi předkolumbovských civilizací se zabíral kurátor Muzea archeologie a etnologie (Cambridge University) Geoffrey Bushnell ve své knize *Umění staré Ameriky*.⁶ Z předních českých iberoamerikanistů citovaných v práci jde především o vědecko-populární knihy od etnoložky a historičky Markéty Křížové – *Inkové*⁷ zabývající se inckou kulturou, jak v

² Do českého jazyka zatím nepřeložen. Originální název - The Incas. D'ALTROY, Terence N. The Incas, Malden, Mass.: Blackwell Publishing, 2003, Peoples of America.

³ KATZ, Friedrich. Staré americké civilizace, Praha: Odeon, 1989.

⁴ HEMMING, John. Dobytí říše Inků, Praha: Odeon, 1977.

⁵ HICKLING PRESCOTT, William. Dějiny dobytí Peru, Praha: Panorama, 1980.

⁶ BUSHNELL, Geoffrey Hext Sutherland. Umění staré Ameriky, Praha: Odeon, 1970.

⁷ KŘÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, Praha: Aleš Skřivan ml., 2006.

předkolumbovské a koloniální době, tak i novodobými indiánskými povstáními a politikou do konce 20. století, a témuž tématu se věnující historik Bohumír Roedl – *Dějiny Peru a Bolívie*.⁸ Použité citace španělských a anglických textů jsou mé vlastní překlady.

Práce je rozdělena do čtyř základních kapitol. V první se krátce věnuji historii Indiánů na území Peru. Druhá část se zabývá důvodem příchodu Španělů do andské oblasti a událostmi, které mu předcházely. Stěžejní informace o autorech vybraných interpretovaných kronik a jiných textů s jejich základními názory jsou uvedeny v kapitole třetí. V poslední části jsou tematicky analyzována data z textů, pohledy autorů na jednotlivé informace a jejich interpretace.

⁸ ROEDL, Bohumír. *Dějiny Peru a Bolívie*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

2. HISTORIE OBYVATELSTVA V OBLASTI

Nejstarší pozůstatky dokazující osídlení na území dnešního Peru jsou kamenné škrabky a vrtáky pravděpodobně z doby 8500 př. n. l., které byly objeveny v údolí Chillón v pobřežní části země.⁹ Pobřežní pás nabízel mnoho možností pro lov i podnebí vhodné pro život.

V andské oblasti se vyskytuje po celé předincké období mnoho malých státních útvarů. Nejčastější příčiny jejich zkázy jsou přírodní katastrofy jako zemětřesení, velká sucha, El Niño nebo nástup silnější kultury, která ale ve většině případů přijímá i prvky té předcházející. Mezi nejdůležitější kultury se řadí Chavín, Cupisnique, Paracas, Vicus, Moche, Lima, Nazca, Pucara, Tiahuanaco, Chimu, Chachapoyas, Chancay a Chincha.¹⁰ Velká škála uměleckých kultur je dána přirozenou izolací pro překážky rozdílného geografického prostředí.

Všechny tyto kultury dříve či později převrstvili Inkové, kteří přijali mnoho jejich prvků za své. O počátcích inckého impéria existují jen legendy, avšak ty jsou rozmanité a je jich poměrně velké množství. Z nejznámější přichází Garsilaso de la Vega vyprávějící legendu o bohu Slunce, který vyslal na Zemi svého syna Manca Capaca a Mamu Ocllo. Ti se po vynošení z jezera Titicaca měli vydat najít úrodný kraj, kde se chtěli usadit. Mancova zlatá hůl, která měla určit správné místo, zmizela v zemi v místě dnešního Cuzca.¹¹

Od této doby začala vzkvétat incká kultura a během necelého století incká říše dosáhla rozlohy zahrnující různorodou oblast od jižní Kolumbie po střední oblast dnešního Chile. Jedná se o území zahrnující jak andské pohoří, pobřežní pás Pacifiku, tak poušť Atacamu a část Amazonského pralesa. Evropany byl zprvu považován

⁹ KATZ, Friedrich. Staré americké civilizace, s. 109.

¹⁰ FARFÁNOVÁ BARRIOSOVÁ, Eva. Pohřbená tajemství starého Peru, Praha: Mladá Fronta, 2009.

¹¹ GASILASO DE LA VEGA, Inca. Comentarios Reales de los Incas, Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1985, s. 38.

tento kraj za velmi nehostinný, Španělé byli zaskočeni tím, jak se incké společenství dokonale přizpůsobovalo místním přírodním podmínkám. Španělští autoři uvádějí v zápisech charakteristiku jako „ta země je tak nevyužitelná, že daně inckým panovníkům odváděli ve formě papoušcích per,“¹² nebo „v této zemi trpí mnoho lidí, je to nezdravá země, jelikož se nachází pod rovníkem.“¹³ Inkové však nedostatky jedné části vyrovnávali oblastí jinou. Dosáhli vysokého rozvoje a technologií jak v zemědělství, tak ve správním systému.

Název incká říše je ve skutečnosti chybným pojmenováním, neboť je odvozeno od titulu panovníka, tedy „inka“. Dnes je pro hlavního představitele používán název sapa inka, který dodává odlišnosti od prostých Inků, obyvatelů a poddaných vládnoucí rodiny inků, příbuzných vládce. Původní označení státního útvaru řízeného inky bylo Tahuantinsuyu.¹⁴

Přesná rekonstrukce raných dějin incké říše dodnes není možná. Prvním inkou, kterého uvádí všechny zdroje, byl Manco Capac, který se usadil v oblasti Cuzca podle současných výzkumů kolem roku 1250.¹⁵ Inkové však zůstali jedním z mnoha kmenů v údolí kolem Cuzca ještě sto let po jeho příchodu. A trvalo mnoho generací, než začali ovládat své okolí a než si získali větší rozlohu i řád.

Během vlády v pořadí osmého inky Viracochy se malá říše inků ocitla v přímém ohrožení silného sousedního kmene Chanců. Zatím Viracocha uprchl i se svým plánovaným nástupcem, vlády se ujal další z jeho synů, Cusi Yupanqui a společně s okolními etniky je porazil. V zápětí si zvolil nové jméno Pachacuti – „Reformátor světa.“¹⁶ Po mnoha bojích získal inka vládu nad oblastí, ale aby podpořil inckou moc, rozhodl se uplatnit po vzoru předků politiku reciprocity. Obdařil své spolubojovníky mnoha dary a svolával je na slavnosti do Cuzca,

¹² SANCHO, Pedro. *Relación de la conquista del Perú (An Account of the Conquest of Peru)*, New York: The Crotes Society, 1917, s. 111.

¹³ MENA de, Cristóbal. *La conquista del Perú, llamada la Nueva Castilla*, Sevilla, 1534, s. 1.

¹⁴ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Inkové: Nejmocnější indiánský stát*, s. 7.

¹⁵ ROEDL, Bohumír. *Dějiny Peru a Bolívie*, s. 25.

¹⁶ ROEDL, Bohumír. *Dějiny Peru a Bolívie*, s. 26-27.

čímž se pomalu stal jejich pánem. V tomto vztahu byla za poskytnuté dary potřeba spolupráce s inckým etnikem v případě potřeby.¹⁷ Řada etnik se podřídila dobrovolně, ale proti mnohým proběhla tažení a tak si postupně Inkové podrobili celou andskou oblast.

Nejdůležitějším panovníkem, z pohledu společenského a organizačního uspořádání byl Pachacutův syn Tupac Yupanqui. Za doby vlády tohoto inky říše prošla neobyčejným rozkvětem, který započal již vládou jeho otce. Inka Tupac Yupanqui zcentralizoval obsazené území jasně stanovenými pravidly. Hlavním sídlem zůstalo Cuzco. Roku 1493 se stal po smrti Tupaca Yupanquiho sapa inkou Huayna Capac, který pokračoval v upevňování moci získané jeho otcem. Na severu říše založil nové sídelní město, které se stalo centrem vlády a zapříčinilo rozdělení a částečnou krizi incké správy. V průběhu své vlády si podmaňuje další etnika, například pouhých dvanáct let před příchodem Španělů si podrobuje dlouhodobě zneprátelený kmen Cañari, a ovládá maximální rozlohu incké říše. Během jeho vlády se vylodili Španělé na americkém kontinentu. Jedním z důsledků příchodu Evropanů bylo šíření nových nemocí. Pravděpodobně jedna z nich stála za smrtí Huayna Capaca.¹⁸ V čele říše ho střídá jím zvolený nástupce z cuzcaské větve inckého rodu Huascar.¹⁹ Několik generací trvající stabilita říše se však zhroutila vzhledem k bojům o moc.

Základem dobře fungující říše byla neustálá dostupnost jídla a dalších základních potřeb pro všechny obyvatele říše, což přispělo k udržení moci inckých vládců.²⁰ Během poměrně krátké doby si nepočetná elitní skupina dokázala podrobit celou řadu početných etnik. Podrobená společenství přijali incké hlavní sluneční božstvo i kečuánský jazyk. Incká říše se stala usedlou zemědělskou civilizací s administrativním, náboženským i duchovním centrem v Cuzcu,

¹⁷ KRÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 19-20.

¹⁸ ROEDL, Bohumír. Dějiny Peru a Bolívie, s. 31-36.

¹⁹ KRÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 30-37.

²⁰ KATZ, Friedrich. Staré americké civilizace, s. 321-336.

z kterého inčtí vládci dokázali spravovat rozlehlé území i bez znalosti písma.²¹

Díky absenci písma v incké i předinckých kulturách se dochovávala pouze ústní historie, která je ovlivněna touhou po neposkvrněnosti a ve směsi mýtů, faktů a snah o pozitivní prezentaci se jen těžko hledá opravdová historie. Bližší charakteristika obrazu Indiána bude na základě textů ze zpráv raných španělských autorů uvedena v kapitole páté.

²¹ KŘÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 21-23.

3. PŘÍCHOD ŠPANĚLŮ

V čele Španělů vstupujících do andské oblasti stál Francisco Pizarro, který dostal pověření od guvernéra Panamy Pedrariase de Avily objevovat jménem krále nová území jižním směrem. Vydal se 14. listopadu 1524 z přístavu Panama na první výpravu. Během dalších dvou se dostal Guayaquilským zálivem až k Tumbezu.²²

Dle Miguela de Estete se první Španělé již koncem roku 1523 vylodili na pobřeží vesničky s názvem *Peruquete*,²³ díky čemuž celá incká kultura, která zasahovala až k této osadě, získala chybný název, který se však užívá dodnes, Peru. Cieza de León tvrdí, že toto jméno patřilo kasikovi první osady,²⁴ kterou Pizarro objevil. Inckým názvem říše bylo Tahuantinsuyu (Tawantinsuyu), které v kečuánštině znamenalo Čtyři díly světa.²⁵

Díky období dešťů, ve kterém se Španělé vydali na cestu, strávili několik měsíců ve městě Tumbes, kde se dozvěděli o muži jménem Atahualpa (Atabalipa, Atao Hualpa) a o bohatství inckého národa.²⁶ Přes nepříznivé prostředí na ně tato zpráva velmi zapůsobila a podnítila jejich další putování.

Snaha objevit vyspělou zemi byla naplněna roku 1532, kdy se objevili španělští dobyvatelé na peruánském území. Incká říše se v té době potýkala s občanskou válkou mezi syny vládce Huayna Capaca. Inkové neměli přesná pravidla týkající se následnictví, pokud totiž prvorozený syn hlavní manželky byl slabší než ostatní, ujal se moci jiný silnější potomek.²⁷ Podobná situace nastala po roce 1527, kdy Huayna Capac podlehl zřejmě neštovicím²⁸ a vlády se ujal oficiální nástupce Huascar. Jeho silnější bratr se však rozhodl vládnout sám

²² ROEDL, Bohumír. Dějiny Peru a Bolívie, s. 41-46.

²³ ESTETE de, Miguel. Úryvky z raných textů o Peru.
<http://www.cusco.me/cronicas/estete>.

²⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: Descubrimiento y conquista del Perú, kapitola III. Dostupná z

<http://www.artehistoria.jcyl.es/cronicas/contextos/9515.htm>.

²⁵ ROEDL, Bohumír. Dějiny Peru a Bolívie, s. 28.

²⁶ MENA de, Cristóbal. La conquista del Perú, s. 1.

²⁷ KRÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 36.

²⁸ KRÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 71.

incké říši a nechal vyvraždit své příbuzné, možné rivaly, čímž říši destabilizoval. Tato výhoda se stala příležitostí pro bezproblémové dobytí inckého impéria hrstkou Španělů, jejichž příchod pravděpodobně zamezil rozvoji nejmocnějšího indiánského kmene na americkém kontinentě.

Španělé zamířili roku 1532 do Cajamarcy, města, ve kterém v době jejich příchodu pobýval vládce říše – Atahualpa. Místo důstojného domluveného setkání se strhla krátká bitva, která skončila zajetím inky. Přestože se Atahualpa vyplatil slíbenou místností plnou zlata, byl popraven. Francisco Pizarro se vydal do centra incké správy, do Cuzca, a cestou potkal Manca, příbuzného inky Huascara. Pizarro si byl vědom potřeby jeho podpory a dosadil Manca na místo vládce Inků mocensky podřízeného španělskému králi. V roce 1536 však inka, uvědomující si své malé pravomoci, uprchl a rozpoutal povstání, ve kterém se pokoušel o znovuzískání své moci. Po dlouhém obléhání Cuzca a především díky nově příchozí posile Španělů, se rozhodl stáhnout a usadit v nedostupném terénu amazonského pralesa a hornaté oblasti And, kde založil město Vilcabamba, v kterém jeho nástupci sídlili až do roku 1572.²⁹

Conquistadoři se snažili Indiány přivést na křesťanskou víru a rozhodli se výrazně změnit řád dobře fungujícího státního útvaru. Od svého příchodu vyvíjeli silný kulturní, náboženský i politický nátlak na původní obyvatelstvo. Dochází ke střetu dvou velmi odlišných kultur, přičemž obě dvě již měly předchozí zkušenosti se splýváním a nahrazováním předcházejících a podrobených kmenů či zemí. Přesto zde najdeme mnoho protichůdných principů, na kterých se zakládá kultura conquistadorů. Ti na rozdíl od počátečních snah Inků v době podrobování jednotlivých kmenů, odmítají jakékoliv aspekty stávající kultury a mají snahu o přeměnu Indií na „nové Španělsko.“

Po bližším seznámení s inckou říší vystřídaly prvotní zprávy o nehostinném prostředí zmínky o prosperující a dobře organizované bohaté zemi. Martin de Murúa zapsal, že „nejlepší ze Západních Indií

²⁹ KŘÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 71-87.

je Peru, které je nejbohatším a nejmocnějším královstvím zlata a stříbra, o kterém se dnes ví napříč celým světem.“³⁰ Stručný souhrnný popis inckého fungování podal v předmluvě své práce španělský voják Mancía Sierra de Leguizamo: „Našli jsme tato království ve velmi dobrém pořádku, a Inkové jim vládli tak moudře, že mezi lidmi nebylo zloděje nebo zle smýšlejícího, ani smilnice, ani mezi sebou netrpěli špatnou ženu nebo nemravných lidí. Lidé měli poctivá a užitečná povolání. Země, lesy, doly, pastviny, domy a všechny druhy výrobků byly řízeny a rozdělovány tak, že každý znal své vlastnictví bez toho, aby se musel obávat jiného, který by mohl jeho majetek vzít nebo zabrat, ani v tomto ohledu neměli žádné žaloby... Jsem zavázán toto psát, mým motivem je ulevit mému svědomí, neboť cítím hlubokou vinu. My jsme svým zlým příkladem zničili dobrou vládu nad těmito lidmi, kteří se jí rádi podřizovali. Byli tak svobodní od konání zločinů či chamtivosti, jak muži, tak i ženy, že Indián, který měl ve svém domě zlato nebo stříbro v hodnotě sta tisíc pesos, nechal svůj dům otevřený s pouhým klacíkem u dveří na znamení, že není doma. Podle jejich tradic pak každý věděl, že nikdo do domu nemůže vstoupit a něco z něho vzít. Když viděli, že my dáváme na svoje dveře zámky a klíče, mysleli si, že je to z našich obav před nimi, aby nás nezabili, ale ne proto, že by si mysleli, že by někdo mohl vzít vlastnictví druhého. Když pak mezi námi objevili zloděje a muže, kteří sváděli jejich dcery ke hříchu, opovrhovali námi.“³¹

O podmanění Indiánů v andské oblasti se snažili španělští dobyvatelé několik desetiletí. Po dobytí Vilcabamby roku 1572 se situace neustálých nepokojů na nějaký čas uklidnila.

³⁰ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 212.

³¹ HERRERA CUNTTI, Aristides. *Divagaciones históricas en la web*, Libro 2, Chíncha, Perú: AHC Ediciones Perú, 2006, s. 479, citace přejatá z [Http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=115](http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=115); 2012-04-26; 21:17.

4. PRAMENY

Jedny z nejdůležitějších historických pramenů použitých v mé diplomové práci jsou kroniky. Kronika má obsahovat zápisy v chronologickém pořadí tak, aby popsala historický děj v určité časové posloupnosti. V širším časovém období fakticky zaznamenává děje a události bez detailněji popisovaného zkoumání. Dalším často použitým pramenem jsou zprávy, které mají informovat alespoň o jedné nové skutečnosti a měly by být aktuálním zdrojem informací ať už v krátkém či dlouhém rozsahu. Hlavní rozdílem je tedy doba tvorby, zatímco zprávy jsou psány bezprostředně, kroniky až s časovým rozestupem od popisovaného děje. Všechny texty byly vytvořeny během 16. století, tedy v krátkém časovém odstupu od popisovaných událostí.

Jak už jsem zmínila v úvodu, po objevení amerického kontinentu se mnoho účastníků rozhodlo k sepsání informací o Novém světě. Někteří z nich tyto zápisy oficiálně vytvořili pro Consejo de Indias, neboli Radu pro Indie, která byla založena roku 1524 jako nejvyšší administrativní, správní a kontrolní orgán při královském dvoře, který v této době neměl trvalé sídlo. Při sběru informací o podmínkách a problémech v amerických koloniích se u Rady vytvářel archiv důležitých textů, map a dalších dokumentů. Další autoři se stali tvůrci textu z jiného důvodu, kterým mohla být například osobní účast v důležitých momentech. K hlavním popisovaným oblastem patřil Karibik, který byl prozkoumán jako první, poté samozřejmě oblasti pod správou či v okolí velkých říší, tedy jih Mexika a střední Andy.

Mezi hlavní autory textů zabývajících se tématem indiánské kultury a společnosti nejen andské oblasti, ale i ostatních částí Západních Indií můžeme zařadit například Antonia de Herrera y Tordesillas s kronikou „Historia General de los hechos de los castellanos en las islas y Tierra firme del Mar Océano,“ Francisca Lopéz de Gómara a jeho „Historia General de las Indias“ či Gonzala Fernández de Oviedo y Valdés se spisy nazvanými „Historia General y

Natural de las Indias“ nebo křesťanský humanista Bartolomé de Las Casas se zprávou „O Zemí Indijských pustošení a vylidňování.“

V případě tehdejšího Pirú, jak zněl jeden z prvních názvů, se například Francisco de Xeréz a Diego de Silva y Guzmán věnovali především cestě k objevení. Více autorů pak sepsalo informace o obsazení území – Cristóbal de Mena, Diego de Trujillo, Pedro Sancho de la Hoz, Pedro Pizarro Méndez, Miguel de Estete a Alonso Enríquez de Guzmán. Mezi lety 1538 a 1554³² vzniklo mnoho textů popisujících průběh válek vedených mezi původním obyvatelstvem a Evropany. Touto problematikou se zabýval např. Augustín de Zárate, Juan Calvete de la Estrella, Alonso de Borregan a Pedro Gutiérrez de Santa Clara.

Prvními autory zabývající se inckým společenstvím, dokumentací tradic, vládou říše i každodenními zvyklostmi se stali Pedro Cieza de León a Juan de Betanzos. Za místokrále Toledo pak přichází dokumentace správy původního společenství, aby španělský vyslanec rychleji a produktivněji ovládl zemi. Organizaci a náboženskými tradicemi se věnují Cristóbal de Molina, Pedro Sarmiento de Gamboa, Juan Polo de Ondegardo či José de Acosta. Na konci 16. a první polovině 17. století vznikla díla Martín de Murúa, Pedro Pizarra, Fernanda de Montesinos, Blase Velera a Barnabé Caba.³³

Století po příchodu prvních Evropanů k americkým břehům vzniká také několik děl z per domorodců. Mezi takové patří například Juan Santa Cruz Pachacuti, Felipe Guaman Poma de Ayala, nebo Titu Cusi Yupanqui. Další skupinu by mohli tvořit spisovatelé smíšeného původu, kteří ve většině první generace ovládali oba jazyky rodičů. Mezi mestické autory můžeme zařadit Blase Valeru a Incu Garsilase de la Vega. Jedná se vždy o popis světa očima příslušníka incké kultury.

³² Peruánská encyklopedie s rozdělením kronik dle Raula Porrase.
[Http://pe.kalipedia.com/historia-peru/tema/cronicas-peru-raul-porras.html?x=20080606klphishpe_6.Kes&x1=20080606klphishpe_4.Kes](http://pe.kalipedia.com/historia-peru/tema/cronicas-peru-raul-porras.html?x=20080606klphishpe_6.Kes&x1=20080606klphishpe_4.Kes).

³³ Gran enciclopedia de España online.
[Http://www.mienciclo.es/gee/index.php/Cronista](http://www.mienciclo.es/gee/index.php/Cronista).

Ani tyto texty nemůžeme tedy brát jako neutrální. V každém textu je patrný vliv kultury autora na jeho názory a pohled na conquistu. Jelikož se zabývám interpretací pohledu Španělů, tyto texty dále neanalyzuji.

Ráda bych následující kapitolu věnovala přiblížení společenských vrstev, z kterých pocházeli jednotliví autoři. Jejich život měl zcela jistě vliv na úhel pohledu či způsob psaní. Stručnou analýzou prostředí a témat přiblížím vybrané autory raných textů, z jejichž děl jsem čerpala. Pokusím se o zachycení hlavních názorů a témat díla.

Mnou vybraná díla a názory jejich autorů se od sebe liší přístupem k samotnému dobývání, obdobím vzniku a také postavením autora, které zcela jistě podstatně ovlivnilo jeho práci. Las Casas se zcela vymyká všem ostatním, jde o kritické dílo, a proto neodráží příliš obraz Indiána, ale najdeme v ní podstatné a odlišné názory na organizaci a správu incké říše před i po conquistě. Volba textů od Meny a Xeréze byla dána především pro jejich prvenství a opravdu nejranější pohled na Nový svět. Pedro Pizarro byl také jedním z těch raných účastníků, byl blízko důležitých osob španělského dobývání a mohl poznat čistou inckou kulturu bez španělských vlivů. Murúa a Cieza de León jsou nejčastěji citovanými, jelikož jejich texty jsou nejobsáhlejší a nejpodrobnější, přičemž každý částečně odlišný. Z textu Cieza de León cítím naslouchání lidem a opravdový zájem o inckou kulturu. Sarmiento a Betanzos napsali krátké stručné povídky o Peru, ale ani v jednom textu není mnoho detailních popisů. Španělský kronikář José de Acosta, jelikož nevyprávěl jen o andské oblasti, tak je jeho text také stručnější a navíc se v něm zabývá především přírodou, nikoliv kulturou jako takovou, přesto podává zajímavé názory. Posledním je kronikář, který nikdy nenavštívil peruánskou oblast, ani americký kontinent, ale měl k dispozici texty všech tehdy napsaných prací, přičemž některé z nich již dnes neexistují, proto si myslím, že výběr této práce je o pohledu osoby,

která žila ve Španělsku a nezažila Indiány osobně a přitom čerpal z mnoha děl a pravděpodobně shrnul to nejzajímavější.

Pro stručné a krátké porovnání použiji několik odlišných pohledů vycházejících z následující kapitoly. Deset autorů, které jsem vybrala za stěžejní, nemá mimo popisované oblasti Peru prakticky nic společného. V případě Xeréze, Las Casase a Ciezy de León můžeme mluvit o touze za dobrodružstvím a bohatstvím v raném mládí, jelikož se na Nový kontinent dostávají kolem 14 let věku. Liší se i v úrovni vzdělání, které je na vysoké úrovni například v případě Acosta, Sarmienta a naopak zřejmě pouze základní vzdělání získal Mena a neprokazatelně i Cieza de León. Odlišnost jistě musela vzejít i z povolání, kterým se věnovali. Acosta, Las Casas a Betanzos byli duchovními, kteří jistě pohlíželi na indiánské rituály a způsoby jinak než na kruté zacházení zvyklí vojáci jako Cieza de León či Sarmiento. Časově lze autory rozdělit do již vypsanych podskupin, zprvu patřily mezi hlavní témata boj, válka, dobývání a základní popisy budov a komunikací (Mena, Xeréz, Las Casas), později zeměpisné popisy zajímavých a nových druhů (Betanzos, Cieza de León), kdežto průzkum a zájem o původní obyvatele se rozšířil až v době upevnění moci (Acosta, Murúa).

V následujících podkapitolách se budu zabývat jednotlivými příběhy autorů a jejich osobními názory na určitá témata.

4.1 PEDRO PIZARRO MÉNDEZ

Z přímých informací čerpal jako jeden z prvních Pedro Pizarro de Méndez, bratranec Francizca Pizarra, jednoho ze tří hlavních představitelů dobývání inckého území. O jeho životě se dozvídáme velmi málo informací, především se týkají dob conquisty a občanských válek v Peru.

Mladý Pedro nejprve svému bratranci sloužil jako jeho páže, posléze se však vydal na vojenskou dráhu, při níž se zúčastnil

hlavních bojů. Do Ameriky se dostal po podpisu kapitulace z Toleda z roku 1529, kterou císař Karel V. vydal pravomoc na dobytí Peru pro Francisca Pizarra. Připojil se tedy k bratrancům Franciscovi, Gonzalovi, Juanovi a Hernandovi na výpravu do andské oblasti v roce 1530.³⁴

Větší význam se mu připisuje až po zavraždění Francisca Pizarra, kdy sice vystoupil proti Almagrovcům, což je patrné i z jeho textu, kde píše „Diego de Almagro byl člověkem velmi bezbožným, nadávajícím, který pro zlobu nakládal se všemi, co šli s ním, velmi špatně.“³⁵ V boji proti nim se připojil k Vasco de Castro a vysloužil si encomiendy. Když se vzbouřil jeho bratranec Gonzalo Pizarro proti králi, nepodpořil ho a společně s Pedro de La Gasca ho porazil. V roce 1555 byl zvolen do městské rady Cuzca³⁶ a byl z něho bohatý muž, díky jeho zásluhám z raných let conquisty.

Osobně poznal nejdůležitější osoby conquisty – Atahualpu, Almagra, Manca a pohyboval se při velkých událostech, kterými bez pochyb bylo setkání s Atahualpou v Cajamarce, příchod do hlavního města incké říše Cuzca atd. Tyto skutečnosti se odrazily v textu, který vytvořil. Nazval ho *Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú*. V této zprávě popisuje události z vlastní zkušenosti z období let 1533 a 1555. Dílo však není psáno v tomto termínu, nýbrž až přibližně v roce 1570, kdy k němu dává příkaz Toledo, přičemž dne 3. února 1571 svou zprávu Pedro Pizarro dopisuje.³⁷

Jeho přínosem je přímé svědectví událostí, které líčí jednoduchou formou, a v textu několikrát opakuje, že jde o pravdivé informace nezkreslené jeho osobou. Samozřejmě i on měl svůj názor, který odráží ve své práci, ale přesto se dá říci, že se jedná o elegantně vyprávěný příběh prvních let Španělů v incké říši. Podle historika

³⁴ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. Diccionario Biografico del Ecuador, Guayaquil, 1987, <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo12/p2.htm>.

³⁵ PIZARRO, Pedro. *Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú*, Lima: Pontificia Universidad Católica del Perú, 1978, s. 50.

³⁶ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. Diccionario Biografico del Ecuador, <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo12/p2.htm>.

³⁷ PIZARRO, Pedro. *Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú*, s. 91.

Rodolfa Peréze Pimentela je šestým přímo účastněným autorem následujícím Cristóbalu de Menu, Gonzala Pizarra, Francisca Xeréze, Miquela de Estete a Pedra Sancha de la Hoz.³⁸

V textu zachycuje nejen otázky boje a vojenských zásahů, ale také vkládá krátké informace o incké kultuře, správě a náboženství. Mluví o malém osídlení Peru.³⁹ Je často citovaným autorem nejen českých historiků, ale i světových, například W. Prescottem, kterého také využívám jako sekundární pramen této práce.

4.2 BARTOLOMÉ DE LAS CASAS

Mnoho kronikářů a jiných autorů textů pro svého krále a nadřízené zapisovalo informace z bojových akcí, o shromažďování bohatství, někteří o původních obyvatelích a jejich zvycích, ale jen velmi zřídka kdy se někdo zmínil o vraždění, zotročování a postavení Indiánů ve společnosti po objevení amerického kontinentu Evropany. Těmito i dalšími skutky Španělů se zabýval Bartolomé de Las Casas.

Tento potomek Kolumbových spolucestujících⁴⁰ původně přijel na nový kontinent zřejmě stejně jako ostatní za účelem zlepšení své životní úrovně. Z prvních let po příjezdu o něm nemáme mnoho zpráv, ale roku 1512 se stal prvním, kterému zde bylo dovoleno vysvěcení. Dle zpráv je známo, že byl vlastníkem encomiendy a bylo mu tedy přiděleno několik lidí, kteří se o půdu starali a sloužili mu. Dle vlastních slov začal přemýšlet nad některými zásadami Písma svatého, především pak nad větou: „Oběť z nespravedlivě nabytého jest poskvrněná.“ zřejmě stál za změnou Las Casasova smýšlení.⁴¹ Postupem času získává nový pohled na Nový svět. Uvědomuje si

³⁸ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. Diccionario Biografico del Ecuador; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo12/p2.htm>

³⁹ PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 1.

⁴⁰ LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější, Praha: Lidová demokracie, 1954, s. 182, doslov Kniha, doba, muž od Emilia Castelara.

⁴¹ LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemí Indijských pustošení, s. 186, doslov Kniha, doba, muž od Emilia Castelara.

demografický zlom i protiprávní podmínky pro život Indiánů. To dokazuje slovy z úvodu díla: "Uvaživ tedy, velmocný pane, vady, škody, zpuštění a nedostatky, jakým podobných nikdy nebylo, jakých představit si nebylo možno, že by od lidí vcházel a jež se rozmohly v oněch tak mnohých, tak velkých a takových královstvích, jinými slovy řečeno: v ohromném onom Novém světě Indií, darovaném a věnovaném Bohem a jeho církví Kastilským králům, aby je spravovali a řídili, na Víru obrátili a o jejich zdárný vývoj věčný a časný pečovali."⁴² Správu kolonií srovnává velmi často s tyranstvím a částečně přehání vraždění domorodců. „Zde jest přihlédnouti k morové a nelidské krutosti tyranů a jak násilná byla, když v čase za dvou nebo tří let vyvražděním lidí jest zpuštěné a takměř liduprázdné.“ Dodává, že „tyranové sobě počínají jako lidé tak od všeho milosrdenství odvrácení i bázně Boží a Krále nedbalí, jak psáno, že jediného člověka na živu nezůstane, nezadrží-li Vaše Veličenstvo běh krutostí.“⁴³ Pracovní povinnosti a postavení původních obyvatel přirovnával ke „skrytému“ otroctví. Často však kritizuje místa, která sám osobně nenavštívil a neměl možnost si své informace ověřit. V září roku 1516 se stává zástupcem Indiánů v Radě pro Indie.⁴⁴ Jakožto zástupce práv původních obyvatel předává stížnosti domorodců královským institucím.

Již před uveřejněním svého díla se veřejně věnuje otázce oprávněnosti dobytí Ameriky například tzv. Valladolidská diskuze, kde se proti sobě postavil Las Casas s Ginésem de Sepúlvedou. V letech 1550 a 1551 oba uveřejnili několik prací, kde vyjadřovali svůj názor na stávající politiku Španělů na americkém kontinentě a postavení původních obyvatel. Jejich dva odlišné koncepty se střetávají především v otázce oprávněnosti dobytí Nového světa. Tento kritický zástupce Indiánů striktně tvrdil, že „král španělský nikdy Indijcům války nevypověděl. Válka, kterou conquistadoři vedli, byla

⁴² LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemi Indijských pustošení, s. 208-209, citace Las Casase v doslovu Kniha, doba, muž od Emilia Castelara.

⁴³ LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemi Indijských pustošení, s. 101.

⁴⁴ LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemi Indijských pustošení, s. 192-193, doslov Kniha, doba, muž od Emilia Castelara.

tudíž buď válkou nepravostnou, nebo prostým vražděním.“⁴⁵ Zatímco Las Casas dobývání zásadně odsuzuje a vlastnictví půdy pojí s právem původních obyvatel, Sepúlveda obhajuje násilné dobytí tohoto území pod vládou vyznavačů ďábla.⁴⁶

Las Casasova díla se stávají čím dál tím agresivnější kritikou. V roce 1552 vydává dokončené dílo *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, které bych se ráda dále věnovala. V této své zprávě adresované Filipu II. Španělskému jakožto nástupci královského titulu na habsburském trůnu. Zmiňuje protiprávnost obsazování půdy, které zdůvodňuje přirozeným zákonem, kdy jedinými oprávněnými vlastníky jsou Indiáni. Zdůrazňuje, že Španělé jsou na tomto území pouze za účelem evangelizace. V díle *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* věnuje velkou část Peru, kde dle jeho názoru je lidem nejvíce ubližováno, ale tuto kritiku nemohl založit na své zkušenosti, jelikož peruánské území nikdy nenavštívil. Svou kritiku spojuje také s Pizarrem, kterého nazývá tyranem Peru. Považuje místní obyvatele za nepřátelštější Indiány, přičemž Španěly zde působící přirovnává k tyranům, kteří přijímají dary ze zlata, bezdůvodně zabijí vysoké správní představitele země i prosté občany a vypalují jejich vesnice. Krále žádá o milosrdné přijetí této zprávy a zároveň vyjadřuje kritiku královské podpory a vůle jako takové, například poslední větou tohoto díla, která zní: „Což král do dnešního dne ani ztížit ani odvrátit nemohl, protože všichni, jak malí tak velcí, jak mocní tak osoby nízkého stavu, jedni více, jedni méně, ti veřejně a otevřeně, oni tajně a skrytě, jsou oddáni loupeži a pod záminkou, že Králi slouží, Boha urážejí a krále okrádají a ničí.“⁴⁷

Las Casas se snaží o přiblížení čtenáři stinné stránky conquistů a oslabení moci a pravomocí conquistadorů ve prospěch krále. Jeho

⁴⁵ LAS CASAS de, Bartolomé. *O Zemí Indijských pustošení*, s. 218, citace Las Casase v doslovu *Knihy, doba, muž od Emilia Castelara*.

⁴⁶ Krátká práce na téma Valladolidské debaty od Bonara Ludwiga Hernandezze. [Http://userwww.sfsu.edu/~epf/journal_archive/volume_X,_2001/hernandez_b.pdf](http://userwww.sfsu.edu/~epf/journal_archive/volume_X,_2001/hernandez_b.pdf); str. 5-10.

⁴⁷ LAS CASAS de, Bartolomé. *O Zemí Indijských pustošení*, s. 107.

kniha ačkoliv přinášela novou myšlenku a zastupovala původní obyvatele, nezapříčinila změnu v koloniální správě.

4.3 ANTONIO DE HERRERA

Z díla Bartolomé de Las Casas čerpal například oficiální kronikář Rady pro Indie Antonio de Herrera, kterého jmenoval král Filip II. 15. května 1596.⁴⁸ Po jeho smrti však pokračoval ve své práci ve službě jeho následovníků Filipa III. a Filipa IV⁴⁹. Jakožto hlavní kronikář pro Kastilii a Indii neměl omezení pro přístup k originálům historiografických dokumentů o objevení nového kontinentu, ani pro jeho osídlování.⁵⁰ Je autorem mnoha zajímavých děl, ale pro mou diplomovou práci je nejdůležitější *Historia general de los hechos de los castellanos en las Islas y Tierra Firme del mar Océano que llaman Indias Occidentales*, v jejímž úvodu uvádí, že se zavazuje „vykonat tuto práci s největším nasazením, kterého je hodna tato velká událost. Protože někteří spisovatelé, na rozdíl od historie, ztratili svou neutralitu a snažili se poskvřnit zbožnost, odvahu a vytrvalého ducha, kterou Kastilský národ prokázal při objevování, podmaňování a osídlení Nového světa. Skutky vykládali (Španělé) jako kruté, aby je (Inky) pošpinili, a než aby chválili dobro, kteří někteří konali, soustředili se spíše na zlo, které někteří napáchali ohánějí se tím, že mají svolení Boha a že domorodé obyvatelstvo žije v obrovském hříchu.“⁵¹

Jedná se o 4 svazky historických událostí a popisů s využitím dostupných zdrojů. Antonio de Herrera sám nikdy nenavštívil Ameriku. Veškeré informace sepsané zde jsou čerpány z děl Salazara, Las Casase, Ciezy de León či Ovieda. Velkou důležitost má pro prameny, které se později ztratily a také díky nejautentičtějším

⁴⁸ HERRERA de, Antonio. *Historia general de los hechos de los castellanos en las Islas y Tierra Firme del mar Océano que llaman Indias Occidentales*, Sevilla, 1601, s. 2, úvod 1. svazku psaný přímo autorem.

⁴⁹ Krátce po jmenování, ale před nástupem do své funkce pro Filipa IV. zemřel. Encyklopedie Nation Master, <http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Antonio-de-Herrera-y-Tordesillas>.

⁵⁰ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. *Diccionario Biografico del Ecuador*; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo12/h2.htm>.

⁵¹ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 2.

známým vyobrazením portrétů zúčastněných Španělů a důležitých domorodců. Tyto výhody však mohou být brány také jako nevýhody, a to díky neprůkaznosti již neexistujících zdrojů. Obsahuje také důležité mapy Španělské koruny předpokládaného vzhledu amerického kontinentu či té části planety mezi Španělským královstvím a Novým světem. Právě díky obsáhlosti nezachází do detailního líčení původních kultur, ale věnuje se především aktům spojeným s rodáky z Kastilie sloužící ve službách krále. Prakticky se jedná pouze o popisný příběh bez ohledu na vlastní názor.

Díky rozdělení na jednotlivé dekády, tedy na jednotlivá desetiletí, se také často používá název „Las Décadas de Herrera.“ První knihu věnoval objevu Ameriky a příchodu Hernanda Cortése na mexické území. V druhé části sepsal dostupné informace ke conquistě Mexika a Yucatánu. V následujícím svazku se pak věnuje Andské oblasti a conquistě Peru. V poslední knize píše o Pedru de Valdiviovi a jeho boji v Chile. Celkově obsahuje skutky z období 1492 (objevení Kolumbem) po 1554 (konec vlády Karla V.).

4.4 FRANCISCO DE XERÉZ

Jednou z prvních publikovaných kronik se stala *Verdadera Relación de la conquista del Perú y provincia del Cusco, llamada la Nueva Castilla*, která jako druhá sbírka věnovaná objevu nového kontinentu, sklízela velké úspěchy u čtenářů po celé Evropě. Byla vydána v červenci roku 1534.⁵²

Do Ameriky se Xeréz dostává jako patnáctiletý hoch s doprovodem již zmíněné výpravy Pedra Adriase de Ávily roku 1514. Později se vydal jako člen doprovodu Francisca Pizarra na jeho výpravu do Peru. Pro svou cílevědomost, spolehlivost a schopnosti si

⁵² XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru a provincie Cuzca zvané Nová Kastilie, Praha: Mladá Fronta, 1970, s. 99.

získal generálovu přízeň a stal se jeho osobním sekretářem.⁵³ Tím se dostal do středu událostí, informací a ke zdrojům pro svou knihu.

Na začátku června 1534 se vrací po zranění nohy zpět do své rodné Sevilly a z obyčejného měšťana se stává šlechticem. V závěrečných verších jeho knihy upozorňuje na tvrdou dřinu a špatné podmínky, kterými musel projít. „Strávil tam přes dvacet let/ devatenáct kudlu pískal/ a aby pak za rok získal/ jmění, s kterým přišel zpět/ musel se dost ohánět;/ bojoval a hodně dřel/ málo spal a více bděl/ špatně jedl, špatně pil:/ hleďte, zda si zasloužil/ aby hravě vzal, co chtěl.“⁵⁴ Zřejmě jeho zásluhy stvrdí i královský dvůr, jelikož se roku 1540 stává vykonavatelem městské rady. Jedenáct let před svou smrtí se vydává na svou poslední cestu přes oceán zpět do Ameriky.⁵⁵

V jeho zprávě se odráží autorovo alespoň částečné vzdělání, které ovlivnilo formu textu i způsob veršovaného úvodu a závěru. Text je přínosem především pro jeho očitě svědectví a zúčastněnost popisovaných dějů. Staví se na stranu krále a křesťanství na dobývání bezbožných území, což dokazuje mimo jiné odstavcem „Život dali všanc i síly,/ vykonali neslýchané,/ objevili nevídané,/ nových zemí vydobyli,/ Vaši říši rozšířili,/ získali Vám tolik lidstva,/ o němž nikdo dozajista/ nevěděl, a jak se sluší,/ přivedli na víru v Krista/ přemnoho ztracených duší.“⁵⁶ V otázce oprávněnosti conquisty opěvuje krále a jeho rozhodnutí: „Na počátku kralování/ k Vám hleděli s obavami/ a zároveň s láskou, když si/ ověřili, že jste přísný,/ ale i pln slitování;/ že i přísnost může být/ s útrpností svázaná,/ že ruka, jež umí bít/ nelítostně tyрана,/ též osvobozuje lid.“⁵⁷ Chvála krále a jeho zástupců v conquistě je samozřejmá, jelikož se jedná o úředníka působícího v jeho službách.

⁵³ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. Diccionario Biografico del Ecuador; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo12/j2.htm>.

⁵⁴ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí, s. 93.

⁵⁵ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí, s. 99-101, slovo o autorovi a jeho díle od Jaroslava Jemelky.

⁵⁶ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí, s. 92.

⁵⁷ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí, s. 91.

4.5 CRISTÓBAL DE MENA

První publikovaný text informující o Novém světě španělský lid a později i celou Evropu byl dlouho považovaný za anonymní, ale na začátku 20. století se k němu podařilo přiřadit jméno autora, jímž byl mladý voják a dobrodruh jménem Cristóbal de Mena.⁵⁸ Myslím si, že je důležité zařadit jeho jméno a text k hlavním raným dílům o Indiánech na území tehdejší incké říše.

V letech 1510-1513 se přibližně jako dvacetiletý vydal na dobrodružnou cestu směrem k americkým břehům, kde byl vojákem. Před boji v Nikaragui pod vedením Pedra Adriase de Ávily byl jmenován kapitánem. Roku 1531 se s Franciscem Pizarrem vydává na jeho 3. výpravu do Peru. Herrera ho staví pro jeho statečnost do linie nejlepších kapitánů v Pizarrově armádě. Svou oddanost armádě zdůrazňuje v úvodu textu, kde považuje boj španělských dobyvatelů za odvážný a zdařilý: „Z boží vůle byla ta země tak dokonale dobytá za šťastné přízně našeho pána, císaře a krále: a také pro obezřetnost a úsilí velmi statečného kapitána Francisca Pizarra, guvernéra a kapitána Nové Kastilie, jeho bratra Hernanda a jejich odvážných, statečných kapitánů a věrných společníků, s kterými ji objevili.“⁵⁹ Almagro mu prý důvěřoval natolik, že ho pověřil obviněním Hernanda Pizarra jeho jménem před králem, díky čemuž byl Almagro jmenován guvernérem Nové Kastilie,⁶⁰ což vedlo k rozpoutání občanské války mezi Franciscem Pizarrem a Diegem de Almagrem, v které oba hlavní představitelé zemřeli.

Po úvodním rozdělení zlata v Cajamarce byl povolán k dopravení pětiny náležící králi. Příjezd lodí vzbudil obrovský zájem o kolonie díky bohatství, o kterém přivezli důkaz. Svůj záznam o conquistě psaný zřejmě již v Panamě, cestou přes oceán a dokončený krátce po návratu na starý kontinent publikoval v dubnu 1534, tedy v předstihu

⁵⁸ D'ALTROY, Terence N. *The Incas*, s. 358.

⁵⁹ MENA de, Cristóbal. *La conquista del Perú, llamada la Nueva Castilla*, Sevilla, 1534, s. 1.

⁶⁰ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. *Diccionario Biografico del Ecuador*; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo8/m3.htm>.

tří měsíců před Xerézem. Dvanáctistránkové dílo se stalo úspěšným především pro svou spontánnost, stručnost vyprávění a očitě svědectví popisovaných událostí. Rozebírá šok ze setkání dvou kultur a bez okolků vypráví o krutostech páchaných nejen Indiány v čele s Atahualpou, přičemž uvádí jako příklad pověšené přívržence jeho bratra Huascara nebo přímo z mrtvého těla Huascara vyrobené nástroje, ale také o krutostech páchaných španělskými dobyvateli, kde jako příklad můžeme uvést mučení generála Calicuchima pro informace o zlatu.⁶¹ V textu se setkáme s velkým množstvím pravopisných chyb, což by mohlo, nikoliv však muselo, vypovídat o nízké vzdělanosti spisovatele. Naopak se zde odráží autorovo vysoké postavení ve výpravách na dobovatelských cestách.

4.6 JUAN DE BETANZOS

Mnohdy o autorech důležitých spisů z historie nevíme nic, občas máme zmínky z doby, kdy došlo k vydání dokumentu, ale málokdy máme zdokumentován jejich život celkově. Stejně tak tomu je i u Juana Díeze de Betanzos y Aráoze, o jehož životě na starém kontinentě nevíme prakticky nic. Ze jména je patrné, že pochází z Galicie, z jednoho ze sedmi hlavních historických měst oblasti, z Betanzos. Dle příjmení vědci dokládají původ z vyšší vrstvy,⁶² díky níž byl pravděpodobně vzdělaný.

Zúčastnil se některé výpravy do incké říše společně s Franciscem Pizarrem. Jelikož si v krátké době po příchodu do andské oblasti osvojil základy kečuánského jazyka, stal se oficiálním překladatelem samotného markýze Pizarra. Po jehož smrti si vzal markýzovu konkubínu a sestru a manželku zavražděného Atahualpy. Incká princezna Cuxirimay Oollo se nechala pokřtít a přijala jméno Angelina. Díky jejich svazku se naučil velmi dobře kečuánštinu a dostal se mezi privilegované. Společně s Franciscem de Villacastinem,

⁶¹ MENA de, Cristóbal. La conquista del Perú, llamada la Nueva Castilla, s. 2, 9.

⁶² PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. Diccionario Biografico del Ecuador; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo23/b4.htm>.

dalším znalcem indiánského jazyka, pak v letech 1542-3 vypracovával zprávu o znalcích *quipu* pro guvernéra Cristóbalu Vaca de Castra.⁶³

Po vydání „Leyes Nuevas“⁶⁴ se staví nejprve na stranu povstalých španělských vojáků v čele s Gonzalem Pizarrem, ale později se připojuje na stranu opačnou společně s Pedrem de La Gassem, díky jemuž byl pak vyznamenán, mimo jiné také pro důležitý příspěvek v podobě prvního překladu Bible do indiánského jazyka kečua. Zřejmě na La Gascu udělal dobrý dojem a získal si tak jeho doporučení pro výzkum a sepsání komplexní předhispánské incké kultury pro vícekrále Antonia de Mendozu, který ale krátce poté zemřel, a tak Betanzos svou kroniku dokončil až roku 1558 bez jeho podpory. Roku 1557 se stává hlavním vyjednávačem mezi uzavřenou Vilcabambou,⁶⁵ sídelním městem neo-inků v nedostupném terénu východního úpatí And, které založil v roce 1539 Manco poté, co se mu nepodařilo vyhrát boj proti španělským conquistadorům a po jejich obsazení Cuzca. Sayri Tupac, syn Manca, nakonec přijímá návrh na cestu do Limy a přijímá křest.⁶⁶

Dnes považujeme Betanzosovu kroniku *Suma y narración de los Incas*⁶⁷ za podstatné dílo předhispánské Ameriky. Jedná se o souhrnné a do hloubky zacházející vyprávění incké šlechty a dalších představitelů říše, mezi kterými se pohyboval díky svému manželství a znalostí kečuánského jazyka. To je také důvodem pro jeho zajímavé líčení, které tak získává na důležitosti a věrohodnosti. Díky jeho náklonnosti k domorodé kultuře je celé dílo výrazně pro incké. V textu

⁶³ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. Diccionario Biografico del Ecuador; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo23/b4.htm>.

⁶⁴ Leyes Nuevas byly vydané roku 1542 jako zákony doplňující starší Zákony z Burgosu. Hlavní myšlenkou bylo oslabení moci conquistadorů a posílení moci královské.

⁶⁵ Webová stránka věnovaná poznání původních indiánských kultur na americkém kontinentě. [Http://pueblosoriginarios.com/biografias/betanzos.html](http://pueblosoriginarios.com/biografias/betanzos.html).

⁶⁶ KRÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 82-5.

⁶⁷ Přesně nazvaná: *Suma y narración de los Incas que los indios nombraron Capac cuna que fueron señores en la ciudad del Cuzco y de todo lo a ella sujeto que fueron mil leguas de tierra la cuales eran desde el rio de Maule que es delante de Chile hasta de aquella parte de la ciudad de Quito todo lo cual poseyeron y señorearon hasta que el Marqués D. Francisco Pizarro ganó e conquistó e puso debajo del yugo e dominio real de Su Majestad en la cual Suma se contiene la vida y hechos de los Incas capas pasados nuevamente traducido y recopilado de la lengua india de los naturales del Pirú.*

mnohokrát vypráví o „Con Tici Viracocha, kterého oni považují za Stvořitele a tvůrce nebes a země a indiánského lidu těchto peruánských oblastí.“⁶⁸ Zřejmě byl fascinován domorodou mytologií a zajímal se o původní náboženství.

Obvykle se španělští dobyvatelé neměli možnost dostat mezi inky a psát tak z jejich pohledu celé dějiny andské kultury. Na úvod knihy se pokusil sestavit genealogii vládnoucích rodů inků, která byla používána k doložení rodu inků a dodnes je považována za jeden z nejdůležitějších etnografických podkladů, přestože není stoprocentně pravdivý. Dílo je rozděleno na dvě další části, v první se autor věnuje incké minulosti od mytických začátků po vládu Huayna Capaca, v druhé pak sepisuje historické události po nástupu Huascara k moci. Nakonec zmiňuje také své vyjednávání ve Vilcabambě. K prvnímu vydání celého díla došlo až na konci 19. století.⁶⁹ Další jeho práce mluví o užitečnosti některých rostlin pro Indiány. Zatím však nebyla z latiny přeložena a je uložena v Archivo de Indias v Seville.⁷⁰

4.7 JOSÉ DE ACOSTA

José de Acosta, člen obchodnické rodiny, se stal duchovním. Když mu v roce 1571 byla nabídnuta cesta do Peru, rozhodl se pro šíření víry a zároveň možnosti průzkumu nového teritoria. Ve svých přibližně 32 letech tedy přichází do Indií jako člen jezuitské mise pro místokrálovství Peru a stává se okamžitě provinciálem řádu.⁷¹ Za 16 let strávených zde se věnoval jednoduchým výzkumům z dnešních oborů antropologie a přírodních věd. Mezi jeho ústřední myšlenky

⁶⁸ BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, Madrid: Imprenta de Manuel G. Hernández, 1880, s. 15.

⁶⁹ BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, s. 2.

⁷⁰ PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. *Diccionario Biografico del Ecuador*; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo23/b4.htm>.

⁷¹ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, Madrid: Alonso Martin, 1608, s. 1.

můžeme zařadit otázku původu obyvatel amerického kontinentu. Přichází totiž s názorem o příchodu z Asie.⁷²

Při přechodu Andského pohoří v oblasti Pariacaca⁷³ se dostává na náhorní plošinu Antiplano, kde stráví nějaký čas výzkumem příčiny ztráty síly a nemoci, kterou cestou trpěli jeho společníci. Objevuje skutečnost, že život ve vysoké nadmořské výšce je ovlivněna rozdílností složení vzduchu - vzduch je zde řídký a hůře se dýchá. „Jsem přesvědčen, že za všechno může kvalita vzduchu, který se vdechuje a vydechuje proto jak je jemný a řídký a chlad není tak citlivý jako razantní.“⁷⁴ Stává se prvním objevitelem existence „výškové nemoci.“

Další oblastí jeho zájmu byla příroda a přírodní zákony. Zajímal se o příčiny, propojení a vysvětlení jevů - příliv, odliv, větry, podmořské proudy, vztahy mezi vulkány a zemětřesením, účinky koky na člověka atd. Vytvořil základní popis peruánské přírody - fauny, flory a minerálního bohatství. Zkoumal také zvyky, obřady a víru domorodých kultur. V textu často zmiňuje klasiky jako Aristotela a Plinia a často používá latinské názvy⁷⁵, jelikož v latině studoval a velmi dobře ji ovládal. Odporoval Aristotelovu tvrzení, že nelze obývat země středního pásma pro silnou intenzitu slunečního záření.⁷⁶

Přestože mnoho úvah je chybných důsledkem úrovně znalostí té doby, přináší Acosta širší a výstižnější pohled než například Oviedo či kterýkoliv jiný autor kronik či jiných záznamů v jeho čase. Za jeho stěžejní dílo je považována práce *Historia natural y moral de las Indias* vytištěná v Seville roku 1590. Jeho kniha věnovaná katechismu v kečuánském jazyce byla vydána roku 1583 a stala se tak prvním tiskem v Peru.⁷⁷

⁷² ACOSTA de, José. *Historia natural y moral*, s. 50.

⁷³ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral*, s. 66.

⁷⁴ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral*, s. 88.

⁷⁵ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral*, s. 81.

⁷⁶ I další názory proti Aristotelových myšlenek popisuje a vysvětluje v kapitole II-VII ACOSTA de, José. *Historia natural y moral*, s. 58-85.

⁷⁷ SPEAKE, Jennifer; BERGIN, Thomas. *Encyclopedia of the Renaissance and the Reformation*, New York: Market House Books, 1987, s. 3.

Po návratu zpět do své vlasti se setkal s částečným nepochopením své práce, ale přesto se stal prvním jezuitským profesorem teologie na univerzitě v Salamance a ke konci svého života byl jmenován i jejím rektorem.⁷⁸ Postupem času došlo k uvědomení si přínosu jeho myšlenek a stal se uznávaným antropologem.

4.8 PEDRO SARMIENTO DE GAMBOA

Jedním z těch, o nichž se nedochovaly žádné informace prakticky až do příchodu na americký kontinent, je Pedro Sarmiento de Gamboa. Po studiích v latině⁷⁹ se mohl zařadit mezi vzdělanou společnost. Jeho vzdělání se týkalo různorodého vnímání okolního světa, jelikož se zajímal o matematiku, nautiku, astronomii a geografii.

Po své pětileté službě císaři Karlu V. v Evropě se vydal do Mexika. V roce 1557, tedy dva roky poté, se dostal na území dnešního Peru, kde úzce spolupracoval s místokrálem Conde de Nieva a věnoval se mimo jiné práci hlavního kosmografa. Po místokrálově smrti v roce 1564 se dostal do boje s inkvizitory, kteří ho nařkli z praktikování okultního umění a kabaly⁸⁰ a byl vyhoštěn z Cuzca. Po letech ve správě kolonií byl úředníkem s cennými odbornými zkušenostmi. Jeho užitečnost se stala brzy příčinou jeho pověření k další plavbě od místokrále Lope García de Castro. Mluvíme o období po upevnění sil na kontinentě a průzkumných plavbách v Tichém oceánu. Při společné plavbě však došlo k rozporům mezi oběma muži a kapitán Sarmiento uvažoval o návratu zpět do rodné země. Nakonec se pravděpodobně díky nástupu Francisca de Toledo se rozhodl zůstat.⁸¹

Za období Toledovy vlády se dostává k informacím a cenným podkladům pro svá díla. Doprovázel místokrále například při

⁷⁸ ACOSTA de, José. Historia natural y moral, s. 1.

⁷⁹ Gran Enciclopedia Rialp: Humanidades y Ciencia. Última actualización 1991; http://www.canalsocial.net/ger/ficha_GER.asp?id=2941&cat=biografiasuelta.

⁸⁰ Židovská mystika, kdy se věřící zcela oddává Bohu, studiu a dodržování příkázání.

⁸¹ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 166.

kontrolních cestách po celém území. Popisuje domorodce jako „barbary, kteřížto pro chybějící písmo byli velmi zvědaví a upřímní, a také to, že rodiče dětem mnohokrát opakovali děje ze starých časů, jako děti ve škole opakovaně čtou text, dokud jim nezůstane vtištěn do paměti, proto každý člověk i jeho potomci si zachovali ústní formou svou historii a hrdinské činy...“⁸². Jako hlavní kosmograf byl pověřen k sepsání geografických jevů a dějin oblasti. Vytváří trojsvazkové dílo pojmenované *Historia Incaica*,⁸³ které roku 1572 odesílá princ Filipu II., aby ho informoval nejen o dějinách spravované země. První svazek se zabývá geografickým popisem území, v druhém historii inků a ve třetí části vypráví o objevení Španěly a následném dobývání. Toto dílo se dočkalo svého vydání až po dlouhých 334 letech po jeho sepsání.

V listopadu 1575 ho opět zastihla inkvizice. Byl znovu vyhoštěn, ale ani tentokrát nedošlo k výkonu trestu, jelikož v okolních mořích plenil lodě s dobytým španělským majetkem anglický pirát Francis Drake, proti kterému bojovali španělští kolonizátoři už na začátku 70. let. Sarmiento se vydal do Evropy vysvětlit Filipu II. vážnost situace a hrozící nebezpečí z pirátství.⁸⁴

V otázce oprávněnosti dobytí se staví na stranu krále, což je znatelné ze všech jeho děl. „Možná Všemohoucí Bůh dopustil, že mohli být katy druhým pro jejich hříchy, aby je dovedl ke svatému evangeliu, které díky Španělům a na příkaz velebeného a neporazitelného císaře a krále Španělska Karla V., otce Vaší Výsosti, těmto slepým pohanským barbarům do Indií poslal.“⁸⁵ Během života vytvořil mnoho spisů, zpráv, vzpomínek, dopisů a básní z různých oblastí věd a zájmů. Zkoumá několik let také Patagonii a zaznamenává kartografii místního vodstva a jako první mořeplavec použije na moři k určení délky úhlovou vzdálenost Měsíce ke Slunci. V září roku 1578

⁸² SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *History of Incas*, s. 25.

⁸³ Původně nazvanou *Historia general llamada yzdica, la qual por mandado del Excmo. Señor D. Francisco de Toledo, Virey, Gobernador y Capitán General de los reynos del Perú y Mayordomo de la Casa Real de Castilla, compuso el capitán Pedro Sarmiento de Gamboa*.

⁸⁴ Článek věnující se námořní výpravě proti Francisu Drakovi; <http://mgar.net/exp/gamboa.htm>.

⁸⁵ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *History of Incas*, s. 11.

zapisuje nedaleko Limy zvláštní jev na obloze, kde dochází k zatmění Měsíce.⁸⁶ Tyto poznatky sice nemají nic společného s Inky, ale dokazují jeho znalosti, kvůli kterým se pravděpodobně dostal do důležitých expedic i již zmíněných inkvizičních procesů. Během asi šedesátiletého života se stal uznávaným vojákem, námořníkem, kartografem, kosmografem a historikem.

4.9 PEDRO CIEZA DE LEÓN

Španělský voják Cieza de León je jedním z autorů, o jehož životě opět neznáme mnoho mimo poznámek v jeho vlastním textu. Ve třinácti letech se dostává k pobřeží Nového světa, kde stráví šestnáct let života.⁸⁷

První léta strávil ve Střední Americe a v Kolumbii v oblasti Popayán pod vojenským vedením Jorge Robleda a roku 1547 odešel se Sebastianem de Belalcázarem a Pedrem de La Gassem na území dnešního Peru. Do andské oblasti přichází v období občanské války mezi španělskými dobyvateli v době, kdy se odehrávalo povstání Gonzala Pizarra a chýlilo se ke svému konci. Kariéru úředně potvrzeného kronikáře Nového světa začal následující rok po jeho příchodu v Limě a následující dva roky strávil na cestě po oblasti.⁸⁸ Informace získává z různých částí území – Titicaca, Charcas, Cuzco, Potosí, La Plata atd., ve své kronice uvádí: "Prošel jsem Peru, abych viděl tolik provincií, kolik jen bylo možno, abych jim porozuměl a zachytil, co bylo v každé z nich. Od této chvíle budu proto bez přehánění nebo vynechání něčeho, co musím říct, vyprávět o tom, co

⁸⁶ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *El Navegante*, Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006; předmluva ke knize, dostupná z <http://www.cervantesvirtual.com/obra/pedro-sarmiento-de-gamboa-el-navegante-0/>.

⁸⁷ Otázka věku při jeho příchodu je sporná, ale v první část sám uvádí, že mu bylo 13 let. CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, Caracas: Biblioteca Ayacucho, 2005, úvodní studie od Franklina Pease G. Y., s. 50.

⁸⁸ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 506.

jsem viděl a zažil."⁸⁹ Několikrát v textu mluví o pravdivém podání událostí, na kterém si pravděpodobně zakládal.

Roku 1551 se navrácí do Španělska a sebou přiváží první ochutnávku domorodých plodin i s dnes nám známými bramborami. Dva roky poté a pouhý rok před jeho smrtí vydává první část své souhrnné kroniky.⁹⁰ Dožil se tedy pouhých několika let po třiceti. Další tři části jeho díla jsou vydány posmrtně.

První kniha *Parte Primera de la Crónica del Perú* je popisem základních geografických dat, druhá *El Señorío de los Incas* popisuje organizaci incké říše, třetí *Descubrimiento y Conquista del Perú* vypráví objevení a conquistu Peru až po začátek občanských válek, kterýmž se věnuje v části páté, kde je rozděluje do pěti různých oblastí – Salinas, Quito, Chupas, Guarina a Jaquijahuana, přičemž tyto dvě poslední podčásti jsou často vystavovány spekulaci o Ciezovo autorství a pravděpodobně není jejich autorem. Jde o čtvrtý dokument o Indiích tvořený v době zajmutí Atahualpy a rozdělování bohatství z Cajamarcy, jelikož mu předcházeli jak Mena a Xeréz, tak dopis Hernanda Pizarra do Audiencie v Santo Domingo roku 1533⁹¹.

V kronice *La Crónica del Perú* vypráví, co viděl a zažil, přičemž všechny informace o incké říši a její historii zkonzultoval s indiány. Ačkoliv jde o práci historickou, najdeme zde i popisná data z geografie, etnologie, etiky domorodců i dobyvatelů. Přínosem práce je tedy různorodost poskytnutých údajů ze širokého spektra oblastí. Snaží se jako první kompletně pojmut historii incké společnosti.

V jeho zápiscích najdeme hned několik prvních záznamů - o obrazcích na planině Nazca, o dominanci matriarchální linie, popis

⁸⁹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: Descubrimiento*, 1. část, kapitola I. Citace převzata z knihy PLEŠINGR, Vladimír. *Peru pod kůží*, Český Těšín: Jota, 2010, úvodní citát, str. 5.

⁹⁰ HODOUŠEK, Eduard, HOUSKOVÁ, Anna a kol. *Slovník spisovatelů Latinské Ameriky*, Praha: Libri, 1996, s. 206.

⁹¹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, úvodní studie od Franklina Pease G. Y., s. 11-36.

role ženy ve společnosti či nepřístojné téma panenství.⁹² Staví se na stranu Las Casase v otázce encomiendy, kterou považuje za jednu z krutostí raných dobyvatelů. Z protipizarrovských myšlenek ho obvinil i peruánský historik Raúl Porras Barrenechea.⁹³ V otázce dobytí často popisuje kruté boje Španělů, kdy „se indiáni pro svou obranu vyzbrojili a zabili mnoho křesťanů a některé kapitány. Což bylo důvodem toho, že tito indiáni byli postiženi krutým trápením, upalováním a ostatními formami smrti. Nemyslím si, že by boží soud byl příliš spravedlivý, že by dovolil, aby tento lid tak vzdálený Španělsku trpěl tolik díky zlým Španělům, možná, že jeho božská spravedlnost to dovoľovala díky hříchům minulým, které musely být velmi podobné lidem bez víry.“⁹⁴ Z tohoto úryvku je také vidět, že americké domorodce nepovažoval za úplné barbary, ale naopak španělský přístup k nim nepovažuje za přiměřený.

4.10 MARTÍN DE MURÚA

Dalším autorem, kterého známe pouze z jeho díla, je Martín de Murúa, který se narodil na území dnešního Baskicka někdy kolem roku 1540,⁹⁵ zde ze zdroje velmi liší a sám informaci v kronice neuvádí. Jako kněz se vydal na misionářskou cestu do Indií v rozmezí let 1550 až 1560 a v jižní oblasti dnešního Peru a Bolívie se věnoval misionářské činnosti. Pohyboval se v okolí jezera Titicaca a hlavního města incké kultury – Cuzca.⁹⁶ Zřejmě tam se zrodil jeho zájem o inckou kulturu a historii.

⁹² CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 92, 184, 468.

⁹³ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 14.

⁹⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 12-13.

⁹⁵ Rozhovor peruánského antropologa, novináře a politika, Juana Ossio Acuña, který byl i ministrem kultury Peru. Dlouhodobě se zabývá dílem Poma de Ayala a Murúa. Jeho informace k datu a místu narození se shodují s údaji historika Rodolfa Péreze Pimentela. Rozhovor Ossia je dostupný na <http://www.larepublica.pe/29-04-2005/juan-ossio-cronista-martin-de-murua-fue-el-creador-del-comic>.

⁹⁶ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 9.

Je autorem dvou kronik, které jsou si velmi podobné, ale v některých částech se liší. Pro první dílo pojmenované *Historía del origen y genealogía real de los reyes Incas del Pirú* se dnes používá název „Galvin Murúa,“ který vychází ze jména irské rodiny, která jej dnes vlastní. Druhé vydání kroniky s původním názvem *Historía general del Pirú* je dnes označováno jako „Getty Murúa,“ jelikož patří do správy Výzkumného institutu Getty v Kalifornii.⁹⁷

Kroniky jsou prvními ilustrovanými rukopisy popisující dějiny incké říše a následného dění na jejím území. Z části originálu *Getty Murúa*, který je možné prolistovat na internetu,⁹⁸ je vidět autorův úhledný rukopis, v němž se již na úvod pojmenovává jako „Nikdo“⁹⁹. První varianta byla dokončena již v Peru a obdržela souhlas k tisku, kdežto o vydání druhé se pokoušel krátce před smrtí v Madridu, ale přesto k němu nedošlo dříve než 1962.¹⁰⁰ Dnes je rozšířenější než varianta první a já z ní tedy budu čerpat pro svou práci.

Historía general del Pirú obsahuje nejen předhispánskou, ale i raně koloniální historii pohledem Španěla. Byla psána v letech 1580 až 1616 a přejímá mnohdy doslovně texty dalších autorů, mezi které pravděpodobně patří Roman y Zamora, Lopéz de Gómara, Diego Fernández, Cabello Valboa, Betanzos, Sarmiento de Gamboa,¹⁰¹ Acostu a možná i další. V textu je tedy autentického materiálu velmi málo. Pro různá témata volí různé zdroje. V první kronice najdeme mnoho velmi podobných informací, v druhém díle jsou již rozepsaná a systematičtěji seřazená.

Nejvýraznějším rysem díla je 38 barevných akvarelových kreseb zachycující portréty inckých šlechticů a tradičních obřadů domorodců. Přestože Herrera musel čerpat inspiraci pro své portréty u jiného autora, je Murúa považován za prvního autora ilustrovaného díla z této

⁹⁷ SAAVEDRA INARAJA, María. La obra de Martin de Murúa. Fuentes empleadas en los dos manuscritos, Murcia, 2006, s. 1-13. Dílo vysokoškolské profesorky a členky Španělské asociace Iberoamerikanistů.

⁹⁸ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 7-8.

⁹⁹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, folio 3V, s. 6, původní rukopis.

¹⁰⁰ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 3, původní rukopis.

¹⁰¹ SAAVEDRA INARAJA, María. La obra de Martin de Murúa, s. 1-13.

oblasti světa. Autorství kreseb publikovaných v Getty Murúa je z části připisováno Murúovu spoluautorovi a informátorovi, kým byl Felipe Guaman Poma de Ayala.

Murúa při tvorbě své kroniky, respektive obou variant, úzce spolupracoval s domorodci. Při 3. provinční radě v Limě se roku 1575¹⁰² seznámil s mladým Pomou de Ayala, který se stává jeho pomocníkem a spoluautorem jeho díla přibližně před koncem šestnáctého století. Pravděpodobně ale před dopsáním první varianty, tedy před rokem 1590, jelikož i zde nacházíme podobné kresby. Mezi lety 1604-6 Poma de Ayala obvinil Murúa ze svádění své manželky a jejich spolupráce končí. Poma de Ayala reagoval na Murúovo dílo jeho kritikou a dlouhým popisným dílem o koloniální společnosti z pohledu domorodého obyvatele. Ve svém textu Murúa (Morva) zmiňuje čtyřikrát a ve všech případech ho napadá za špatné zacházení s domorodci, kteří mu sloužili¹⁰³. Na rozdíl od Murúa však Poma de Ayala pouze neinformuje, ale podává jakousi obhajobu Indiánů.

Přestože se jedná o autora z větší části neoriginálních informací, najdeme v jeho díle přehled událostí a podrobný popis domorodé kultury, který nemůžu přehlédnout, a proto ho řadím k mým základním pramenům. Jde o dílo s podobným uspořádáním jako *Nueva Corónica y Buen Gobierno* od domorodého autora Poma de Ayaly, ale jelikož popisují španělské vnímání domorodé kultury, využívám kratší variantu od Murúa. Dalším důvodem je jeho čerpání z textu Lopéze de Gómara, kterého k dispozici nemám a mohu tímto prostřednictvím zmínit i Gómarovy myšlenky, které Murúa zakomponoval do své kroniky.

¹⁰² PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. *Diccionario Biográfico del Ecuador*; <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos/tomo23/m12.htm>.

¹⁰³ POMA DE AYALA, Felipe Guaman. *Nueva Corónica y Buen Gobierno*, Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1980, s. 521, 661, 663, 625.

5. OBRAZ INDIÁNSKÉ KULTURY V RANÝCH TEXTECH

Kapitola je věnována interpretaci raných textů o Indiánech, jejich zvycích, náboženství, kultuře a o dalších oblastech společenství, které v těchto textech můžeme naléznout.

V jednotlivých podkapitolách přibližují různé oblasti života Indiánů. První se věnuje základním prvkům žití v andské oblasti. Druhá pak popisuje španělský pohled na umění, především tedy na Španěly velmi obdivované textilie. Mezi oblasti, kterými se zabývá podkapitola třetí, patří mimo jiné náboženství, zemědělství a hudba realizovaná v dané oblasti. Do poslední podkapitoly shrnují správu incké říše a její organizaci v době míru i války.

Vybraní autoři (viz zde kapitola 4) se všichni nevěnují všem tématům, ale nalezneme vždy někoho, kdo se jednotlivou tematikou zabývá. Na oblasti kolem dobývání a tedy i organizací a správou říše se zaměřují první pisatelé, tedy Mena a Xeréz. Mnoho informací o kultuře a životě se vyskytuje v textech od Betanzose, Murúa, Ciezy de Leóna, Acosty a Herrery. Částečně pak i Sarmiento a Pizarro se zmiňuje o základech incké kultury. Las Casas, jelikož neznal Inky osobně a především pro svůj kritický přístup k conquistadorům se strukturou říše zabývá jen velmi okrajově.

5.1 ŽIVOT A SMRT

V textech psaných po objevení incké říše najdeme krátké zmínky o rolích života a smrti. Také tam nalezneme informace o tom, kdy obyvatelé incké říše dostali jméno a co o nich to jméno vypovídalo. Někteří autoři popisují roli ženy ve společnosti, období těhotenství a průběh svatebních rituálů. V andské oblasti byl život velmi úzce spjat se smrtí, častými zápisy tedy jsou informace o posmrtném uložení těla a obřadech s tím spojených.

Ne každého autora však zaujaly tyto skutečnosti natolik, že je zaznamenal. Někteří se zaobírali jinými tématy, přičemž způsobu života nevěnovali takovou pozornost. Mezi ty a zároveň mezi mnou vybrané prameny patřil Cristóbal de Mena, Francisco de Xeréz, Pedro Pizarro a Bartolomé de Las Casas. Naopak podrobné informace o životě i kultu předků najdeme v textech od Pedra Cieza de León, Juana de Betanzos, Martina de Murúa.

5.1.1 Život

Život v andské oblasti se přirozeně točil kolem rodiny a *ayllu*,¹⁰⁴ tedy rodové občiny. Práce na políčkách byla každodenní náplní všech členů společenství. V části roku však museli obdělávat i veřejné pozemky pro potřeby samotného inky, dalších vysoce postavených představitelů církevní a správní sféry a dále pak například k potřebám vojáků ve službě. Již narozením začíná každému novému členovi rodiny přesně strukturovaný a předem daný pracovní a kulturní úkol v incké společnosti a mění se s věkem. Přesnou strukturu činností rozepisuje z analyzovaných autorů pouze Murúa.

Kojenci (*quirao picac*) a batolata (*lloclla*) do pěti let trávili den s matkou, která na ně dávala pozor. Děti od 5 do 9 let (*pullac*) měly bez ohledu na pohlaví za úkol pomáhat rodičům, především matkám, s malými úkoly typu obstarání vody, nošení dříví, starost o mladší sourozence či o dobytek. Zde začíná rozdělení dle pohlaví, pro dívky přibližně následující tři roky se používal název *aupallac*, což v překladu znamená „ty, co sbírají květiny“ pro účel barviva na látky. Chlapci do dvanácti let se věnovali chytání ptáčků pro inku, jelikož se jejich barevná peříčka používala k výrobě zvláště ceněných oděvů a k dalším potřebám.

Děvčata mezi dvanáctým a osmnáctým rokem (*coro cuna*) pomáhala svým rodičům i celému *ayllu* se vším potřebným jako hlídat lamy a pravděpodobně už i se tkaním látek. Ideální období žen na

¹⁰⁴ Používá označení *ayllu* a podává vysvětlení termínu. SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 54.

vdávání nastalo mezi osmnáctým a pětadvacátým rokem života a takovým ženám se říkalo *cispas*. V tomto období se také vyčlenily ty nejkrásnější pro inku (*acllas*), ty méně krásné, ale přesto velmi pohledné, které byly věnované inkovi pro „kapitány“ a další šlechtice či náčelníky a konečně ty, které měly za úkol připravovat *chichu* pro boha Slunce nebo jiné jimi uctívané bohy. V chrámu Slunce v Cuzcu, zvaném *Inti huasi*, kde mimo sester a dcer inky vybrané dívky pracovaly na výrobě nejjemnějších látek pro samotného inku, přípravě nechutnější *chichy* specifického nápoje pro náboženské rituály a také měly být předmětem výměny. Byla to jakási škola pro výjimečné ženy, kde se učily výrobě textilií a přípravě již zmíněného rituálního nápoje. Byly hlídány starými muži, které mohl stihnout velmi přísný trest za jejich zneuctění či pokus o tento čin. Ostatní nevybrané ženy až do svých padesáti let měly na starosti především práci na poli, péči o rodinu, šití šatů a zajištění dalších potřeb kolem svého muže a dětí. Dále dle zdravotního stavu se jejich podíl práce snižoval, až ve starším věku po šedesáti směly pouze spát a nepřetěžovat se.¹⁰⁵

Muži mezi 18 až 25 lety působili ve vojenské službě pro svůj stát a po svém návratu do civilního života byli připraveni založit novou rodinu. V období po svatbě museli platit daně a vykonávat státem stanovenou *mitu*, tedy pracovní povinnost. Pro starší padesáti let je počítáno s lehčí prací, ale přesto s podílem na rozvoji společnosti.¹⁰⁶ Toto velmi přesné i praktické rozdělení zajišťovalo chod společnosti a zároveň zřejmě utvářelo i jakousi úctu ke starým osobám, které neztrácely na důležitosti.

5.1.2 Jméno

Pouze v jednom z textů nacházím důkazy o rituálním přijímání jmen a způsobu pojmenovávání.

Do La Crónica del Perú napsal Cieza de León „všiml jsem si v království Peru jedné věci, a to, že ve většině provincií se dává

¹⁰⁵ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 177-178.

¹⁰⁶ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 177-178.

jméno dítěti v patnáctém až dvacátém dnu života a zůstane mu do jeho deseti či dvanácti let. V tomto věku, některé dítě i dříve, přijmou nové jméno v den, který je pro tyto účely stanoven, kdy se setkává velká část příbuzných a přátel otce k tanci a pití. A poté, co všichni prošli tímto veselím, od jednoho z nich, toho nejstaršího nebo nejváženějšího dostane tento chlapec či dívka nové jméno a přísluší mu (patronovi) také zahájit stříhání nehtů a vlasů novokřtěnce, o které (nehty a vlasy) se do této chvíle velmi starali.“ Jména, která od svých patronů obdrží, jsou spojená s okolím, tedy s vesnicí, zvířaty či rostlinami, které znají, někteří získávají své jméno po svých předcích.¹⁰⁷ Děti královského a vznešeného rodu měly jména složená ze dvou označení vyjadřující obvykle sílu, moc a důležitost.

5.1.3 Manželství a svatební zvyky

Incká společnost byla striktně monogamní, ovšem mimo inckou šlechtu. Sapa inka¹⁰⁸ byl vydáván za nadlidskou bytost spjatou se Sluncem a měl možnost mít mnoho žen speciálně pro něj vybraných. Přes polygamní vztahy měl vždy jen jednu hlavní manželku a ostatní byly jen ženami druhými. Jedině hlavní manželka, coya, mohla být matkou příštího vládce, ve většině případů to byla přímá sestra inky.¹⁰⁹ Dbalo se na čistotu královské krve.

Manželství bylo klíčovým prvkem společnosti, a proto je na něj kladen velký důraz. Vstoupit do manželství mohl inka po oslavě svých dvaceti pěti let,¹¹⁰ pro prostý lid i zbytek šlechty to platilo také. Většinou se snoubenci domluvili mezi sebou. Když se smluvili, přinesl ženich nějaké dary dle svých možností rodině nevěsty. Obvykle to bylo oblečení, jídlo či přivedl živé lamy. Náčelníci nebo muži z vyšší vrstvy obdarovali rodinu své vyvolené zlatými či stříbrnými nádobami a ozdobami a chichou. Každý pouze dle svých možností. Tyto dary znamenaly ukázkou toho, jak bude žena po svatbě mít možnost žít.

¹⁰⁷ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 183-184.

¹⁰⁸ V žádných ze zkoumaných textů jsem nenalezla označení sapa inka, dnes označovaného jako nejvyšší inka.

¹⁰⁹ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 100.

¹¹⁰ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 172.

Ženich společně se svými příbuznými žádal o ruku dívky svého budoucího tchána a posléze také u hlavního představitele ayllu. Po souhlasu tázaných se slavilo s jídlem a pitím, které si s sebou přinesli. Celý rituál obvykle trval půl dne, poté se už jen slavilo, jak se popisuje v *Historia General de Perú*. Otec nevěsty přizval k oslavě všechny příbuzné a přátelé. Ženich poděkoval a slíbil jim, že se o jejich dceru dobře postará a že ji bude milovat, vzal svou ženu za ruku a přešel k jejím rodičům, se kterými se objali. Na konci dne, všichni truchlíc, doprovázejí nevěstu do domu jejího muže a v doprovodu hudby, při které tančí, se vrátí zpět a pokračují v oslavě. Druhý den jsou pozváni rodiče nevěsty do nového domu jejich dcery na oběd. K této příležitosti je zabito několik lam. Důležitější však je, že muž svému tchánovi představuje dům a vše, co k němu náleží, tím je oslava svatby uzavřena. Tyto dny jsou věnované pouze rodinám novomanželů, ale poté se všichni opět vrátí ke svým pracovním povinnostem. Cieza de León a Murúa také uvádí, že dochází i k takovým svazkům, které domluví rodiče a jejich děti jsou pak i přes svůj nesouhlas nuceny k manželství.¹¹¹

Jelikož autoři textů obývali a popisovali různé oblasti, najdeme v textech mnoho různých zvyků. Jedním z dalších je zvyk se zasnubním sandálem, kterému říkali „*ojota*“, a který měl věnovat ženich nevěstě rok před svatbou¹¹². Současně s tím Acosta uvádí i nutnost splnění určitých podmínek pro uzavření sňatku: nepříbuzenský vztah, vyšší věk ženicha než nevěsty, zákaz svazků s již zadanými (ženatými, vdanými nebo jen partnery). Herrera popisuje předsvatební rituál, ve kterém se snoubenci dva dny před svatbou postili, pak se nevěsta vydala se svou kmotrou a dalšími ženami za vesnici, na místo k tomu určenému, pro vodu a vytvořila z ní *chichu*, kterou poté společně se svým ženichem vypili. Trestem za nevěru byla smrt.¹¹³

Současně Cieza de León uvádí, že pokud muž zemře, žena si musí ostříhat vlasy a zahalit hlavu černou kápí, obličej si pomalovat

¹¹¹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Perú*, s. 173.

¹¹² ACOSTA de, José. *Historia natural y moral* s. 235-236.

¹¹³ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 119.

vlastnoručně vyrobenou barvou a po roce smutku se smí, pokud si to přeje, provdat znovu¹¹⁴. Další popisy držení smutku jsem nenašla.

Svatební rituály prostých lidí se samozřejmě lišily od těch, týkajících se samotného vládce. Budoucí inka si vybral jednu ze svých legitimních sester a věnoval jí krásné šaty z jemného materiálu. Skutečnost polygamie inckého vládce ve svých textech uvádí téměř všichni. Španělský kronikář Murúa popisuje, jak společně s muzikou a s dalším doprovodem si ji přišel vyzvednout do jejího domu, kde se připravovala se svou matkou. Představil ji Slunci a sdělil mu, že by ji rád přijal za svou legitimní manželku. První čtyři dny věnovali oba dva rituálům k uctění boha Slunce, přičemž během oněch dnů spolu nesdíleli lože. Po ukončení rituálních dnů se dostavil zbytek královské rodiny a započaly bujaré oslavy.¹¹⁵

Po smrti inky a pravděpodobně v menší míře i manžela u prostých lidí, byly ženy často pohřbívány společně s milovaným mužem. Většinou to dělaly dobrovolně, vrhaly se ze skály, věšely se za vlastní vlasy, otrávil se nebo byly prostě opity a pohřbeny s mrtvým.¹¹⁶ Cieza de León popisuje tuto tradici ve všech navštívených regionech. Informace o doprovodu zemřelých svými vdovami jsem našla mimo Las Casasova textu ve všech ostatních.

5.1.4 Sex a těhotenství

Zřejmě duchovní myšlenky a úřední pokyny vedly k tomu, že o sexuálním styku Inků se nezmiňuje ani jeden text. Často se však v analyzovaných textech vyskytovala zpráva o těhotenství coyí (tedy manželky inky), ale pouze Herrera poznamenal, že některé těhotné ženy či matky krátce po porodu jsou svobodné a připisoval to k dalším z mnoha hříchů Inků.¹¹⁷ Betanzos uvedl, že „těhotné a ženy po porodu používají kolébky z kamene.“¹¹⁸ Jedinou informaci spojenou s kojením jsem našla u Murúa, podle kterého ženy kojily do doby, než se děti

¹¹⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 263.

¹¹⁵ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 170-171.

¹¹⁶ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 181.

¹¹⁷ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 119.

¹¹⁸ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 16.

nenaučily chodit samy.¹¹⁹ Cieza zmiňuje porušování panenských blán před svatbou, které tak zvyšují atraktivitu ženy.¹²⁰

Další informace o panenství, těhotenství, porodu a kojení jsem nenašla. Důvodem může být skutečnost, že autoři textů jsou muži a taková témata jim pro psaní zpráv či kronik nepřípadala zajímavá.

5.1.5 Role ženy v incké společnosti

Inkové vyznávali dualitu – Slunce a Měsíc, inka a coya, muž a žena, den a noc, ráno a večer. Vše spolu souvisí a nic nemůže existovat bez toho druhého. Před „patriarchální společností“ můžeme mluvit o pohlavní rovnosti, která předpokládá důležitost obou pohlaví bez rozdílu. Z raných textů popisující společnost v andské oblasti vyplývá, že zde byla vysoká role ženy, tedy je možno tuto společnost považovat za částečně matriarchální¹²¹. Acosta například uvádí, že v incké říši nebylo učitelů, nýbrž že všichni učili všechny a ženy často věděly více než muži.¹²²

Žena v incké společnosti byla nepostradatelnou součástí všech důležitých dějů. V politice, jelikož byla matkou příštího vládce; v armádě, kde se starala o obživu vojáků v blízkosti bojů, ale současně v bezpečí; při náboženských rituálech byla například jediným tvůrcem posvátného pití *chichy*; a v neposlední řadě svou důležitou roli zastávala v rodině, kde se starala nejen o příští generaci a péči o ni, ale i o všechny potřeby, které rodina mohla mít. Byla jak obyčejnou kuchařkou a pěstitelkou plodin, tak znalou „švadlenou“.

Náboženská role je podložena i ženskými božstvy uctívanými v andské oblasti, mezi které můžeme zařadit Pachamama, bohyni bohyni Země; Mama Cocha¹²³, bohyni moře i Mama Quilla¹²⁴, bohyně Měsíce.

¹¹⁹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 198.

¹²⁰ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 184.

¹²¹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 92.

¹²² ACOSTA de, José. Historia natural y moral s. 234.

¹²³ ACOSTA de, José. Historia natural y moral s. 174.

¹²⁴ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 202.

5.1.6 Smrt

První Evropané v andské oblasti neměli tušení, že nejhorší, co mohou mrtvému nebo odsouzenému provést, je poškodit jejich tělo. Týkalo se to jak uřezávání částí těla, tak spálení celku. Pro vstup mrtvého do posmrtného světa bylo totiž v incké mytologii nutné zachování nepoškozeného těla. Incká kultura stejně jako španělská věřila v pokračování života duše po smrti těla. Víru v posmrtný život jako zásadní informaci z náboženské sféry incké kultury najdeme ve všech vybraných textech. Poctiví a pracovití Indiáni se dostali k bohu Slunce, tedy do nebe neboli *hanac-paca*, stejně tak i jejich španělští nepřátelé. Pro obě náboženství to byl znak štěstí a hojnosti všeho. V opačných případech se špatní dostali do „spodního světa“, *okho-paca*, kde prý byla věčná zima a neštěstí.¹²⁵ Otázku nebe a pekla řeší například Cieza de León, který uvádí pro nebe název „*illa*,“ což v domorodém jazyce znamená tělo, které žilo dobře a pro peklo pak používá slovo „*illapa*,“ které má význam blesku a hromu¹²⁶.

Lidé uctívali kult předků a znovuzrození. Duchové měli moc ovlivňovat život svých potomků, přičemž správným a uctivým zacházením s ostatky mrtvého šlo podle Inků dosáhnout šťastného života žijícího. „Přežití mladších generací závisí na tom, aby jim staří uprázdnil místo a přestali ukrajovat z omezených zdrojů. Proto jsou živí povinováni mrtvým vděčností.“¹²⁷

Již v prvním textu publikovaném ve Španělsku, tedy v Kronice Peru od Cristóbal de Mena, je zmínka o truchlících ženách, které žádaly o pohřbení společně se zemřelým Atahualpou.¹²⁸ Bylo totiž běžné společně s tělem do hrobu uložit nejrůznější výbavu skládající se z oblíbených předmětů nebožtíka a darů. Do hrobu mohli být uloženi také lidé, kteří v případě významných osob měli sloužit jako pomocníci při cestě na onen svět či při znovuzrození. Je doloženo, že

¹²⁵ MACQUARRIE, Kim. Poslední dny Inků, Praha: Deus, 2008, s. 104.

¹²⁶ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 369.

¹²⁷ KOSTIČOVÁ, KŘÍŽOVÁ, KVĚTINOVÁ. Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky, Praha: Nakladatelství XYZ, 2011, s. 232.

¹²⁸ MENA de, Cristóbal. La conquista del Perú, llamada la Nueva Castilla, s. 11.

společně s inky se nechávali pohřbít jak jejich milující truchlící ženy, ale také nejbližší pomocníci. Herrera napsal, že „Inca Yupanqui svému otci nechal vykonat mnoho obřadů a do hrobu, který byl přepychový, mu dal velké poklady, velké množství žen a služebníků, ..., kteří byli věšeni za vlasy nebo zabíjeni jiným způsobem.“¹²⁹ Často se najde poznámka o velkém množství obětovaných lidí pro tento účel. Acosta v případě zemřelého Hayana Capaca uvádí tisíc „obětovaných žen, s kterými měl vztah, sloužících a úředníků, aby mu mohli sloužit v dalším životě.“¹³⁰ S posmrtným rituálem také stejný autor uvádí pověst, v které Viracocha Inca měl být pohřben s pokladem nezměrných rozměrů, po němž pátral i Gonzalo Pizarro.¹³¹ Tu podkládá i Sarmiento v kapitole XXV. Samozřejmě počty obětovaných lidí jsou pravděpodobně zveličovány z důvodu zdůraznění moci ďábla nad peruánskými domorodci a umocněna důležitost inky, přičemž počet ostatních obětí mohl být také nadhodnocen.

V souvislosti se smrtí a rituály spojenými s posmrtným životem najdeme v raných textech po španělské conquistě mnoho informací. Texty mluví o nesmrtelnosti duší,¹³² několikadenních obřadech, určování pozůstalosti, o používání náhrobních kamenů, o rodinných hrobkách. Z různých oblastí autoři popisují jiné specifické formy pohřbeného těla. Kolem Cuzca prý šlo o polohu vsedě, pro oblast Jaujy byla typickou pokrývkou ovčí kůže atd. Když zemřel nějaký velký pán, shromážděné ženy si vyholovaly vlasy.¹³³

V zájmu conquisty můžeme najít v textech, věnovaným smrti a inckým rituálům s ní spojeným, skrytý záměr představit hříšnou víru a zároveň snahu Španělů o incké přijetí křesťanských tradic. Cieza de León například mluví o pohřbívání do rodinných hrobů a bez dalších darů na cestu.¹³⁴ Murúa naopak popisuje časté vyhrabávání a

¹²⁹ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 91.

¹³⁰ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 179.

¹³¹ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 238.

¹³² HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 11.

¹³³ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 179-181.

¹³⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 181.

premisťování pohřbených těl na jejich pohřebišť v období krátce po conquistě.¹³⁵

Pro Inky byli mrtví tak důležití, že si své mrtvé panovníky nechali mumifikovat pro případ nutné rady nebo jiných potřeb a ty mumie velmi uctívali. V *Suma y Narración de los Incas* jeho španělský autor Betanzos popisuje založení Casa del Sol, tedy Chrámu Slunce, za kterýmžto stál Tupac Yupanqui.¹³⁶ Sarmiento dodává, že v něm „nechal uctívat sedm vyhrabaných těl inků, kteří měli velký respekt a úctu.“¹³⁷ V kapitole o nástupu Huayna Capaca shrnuje první povinnosti nového inky, kterými bylo nabalzamování jeho otce a vyhledání služebnictva pro další péči o něho.¹³⁸ Pečlivě mumifikované tělo mělo sloužící, kteří jej krmili, a při společenských setkáních se potkávalo s mumifikovanými těly dalších inckých vládců, ale i s jejich živým nástupcem. Tělo bylo na nosítkách pronášeno v průvodu při důležitých slavnostech a bylo s ním zacházeno velmi podobně jako s dosud žijícím. „Většina lidí sloužila mrtvým, jak jsem to slyšel říkat, které denně vynášeli na hlavní náměstí v Cuzcu, posazovali je do kruhu, každého podle jeho věku, a tam jejich mužští a ženští služebníci jedli a pili. Tito služebníci rozdělali oheň před každým mrtvým ... a spálili vše, co jim předložili, tak aby mrtví pojedli od všeho, co jedli živí, a to spálili v těch ohních.“¹³⁹

Španělé nenašli pochopení pro návrat zemřelého na Zemi, ale zastávali naopak názor o pokračování života jinde, ať už v nebi nebo v pekle. Uctívání mrtvých a pohřební rituály byly velmi odlišné od křesťanských, a proto jen prohlubovaly obraz Inků jako bezbožných divochů. Největším problémem byl pro křesťany zřejmě kult předků, především v podobě balzamovaných těl bývalých vládců.

¹³⁵ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 186.

¹³⁶ BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, s. 33.

¹³⁷ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *History of Incas*, s. 87-88.

¹³⁸ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *History of Incas*, s. 135.

¹³⁹ PIZARRO, Pedro. *Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú*, s. 29. Citát převzat z KOSTIČOVÁ, KRÍŽOVÁ, KVĚTINOVÁ. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 231.

5.2 UMĚNÍ

Již dávno před nástupem Inků k moci existovalo v andské oblasti mnoho kultur s vysokou úrovní a rozptylem umění. Většina kronik a dalších textů tedy popisuje umělecké předměty s prvky předchozích národů, jelikož incké nebylo specifické. Inkové v umělecké sféře převzali vše od podrobených kmenů s výjimkou prvků architektury a opracování kovů.

Region incké říše můžeme rozdělit na tři oblasti. První jsou pralesní nížiny, kde nevznikly žádné rozvinuté civilizace, u nichž bychom mohli najít nějaké ukázky umění. Druhou část lze vidět v pobřežním suchém pásmu, kde díky zavodňovacím kanálům najdeme mnoho předhispánských kultur, které byly navzájem odděleny pouští. Třetí oblastí je Andské pohoří se sněhovými pokrývkami vrcholů a pustými planinami. Díky přírodní rozmanitosti se tak na malém území rozvinulo mnoho odlišných stylů. Nyní se zaměřím na popis nejdůležitějších uměleckých odvětví incké říše a na osobité názory autorů, které jsem si v úvodu této práce zvolila.

Je známé, že Španělé byli ohromeni jednak množstvím, ale i kvalitou zlata, stříbra a dalších drahých kovů. S obdivem se vyjadřují v textech také nad látkami a jejich pestrými barvami, které zmiňují všichni autoři, kteří se jen dotknou tématu textilií. Například Cieza de León napsal „na obarvení látky na oblečení využívají rudou, modrou, žlutou, černou a mnoho dalších.“ A dokonce je považuje i za kvalitnější než ve Španělsku. Později dodává, že v Popayánu lidé tvoří „perfektní černou“ přimícháním listů jednoho stromu.¹⁴⁰ Příměs částí rostlin byla nejčastěji zmiňovaným barvivem látek, ačkoliv Acosta napsal i o brazilském dřevu¹⁴¹ využívaným pro červenooranžové barvivo – *brazileino*. Dalším objektem zájmu z oblasti barev jsou různobarevná peříčka místních ptáků, které Indiáni používali jak na pokrývky hlavy, tak na pláště či jiné ozdoby.

¹⁴⁰ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 321.

¹⁴¹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 152.

V druhé polovině 16. století vznikla v Cuzcu škola, kde sevillští profesori vyučovali evropské umění kreoly, tedy bělochy narozené na území amerického kontinentu, a Indiány. Murúa tvořil svou kroniku společně ve spolupráci s těmito umělci a není z kreseb tedy přesně patrné, zda-li byli malíři evropského nebo amerického původu.¹⁴²

Ve starých kulturách se lidé často věnovali dodržování různých tradic. Cieza de León popsal ve své práci *Crónica del Perú* jeden rituál spojený s uměním. V Quimbaya v severní části incké říše, na území dnešní Kolumbie, prý lidé „když se narodí dítě, dají mu na hlavu masku s kresbou, jak by chtěli, aby vypadal.“¹⁴³

V následující kapitole se budu jednotlivě věnovat záznamům týkajících se uměleckých oblastí jako keramika, textilie, zpracování drahých a barevných kovů a architektury. Některé z nich se v analyzovaných textech vyskytují hojně, jiným se zkoumaní autoři věnovali jen velmi zřídka.

5.2.1 Keramika

Keramika, jeden z nejdůležitějších výrobků regionu, se vyráběla pouhým ručním modelováním a navíjením, s použitím lopatky a podkladové misky nebo forem. Většina incké tvorby je považována za čistě rukodělnou, jelikož měli k dispozici pouze malý počet mechanických pomůcek.¹⁴⁴

Incké umění je ovlivněno chavínskou kulturou. Často se vyskytovalo zpodobnění života a smrti, ve které se objekt liší pouze v očích, které byly buď otevřené, nebo zavřené. Perspektivy nepoužívaly a kresby často znázorňovaly obětiny v podobě zvířat a rostlin nebo patřily přímo uctívanému bohu souvisejícího s životem, přírodou či smrtí. Mezi tématy najdeme také bojové a sexuální scény.¹⁴⁵

¹⁴² MURÚA de, Martín. *Historia general del Perú*, s. 16-17.

¹⁴³ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 77.

¹⁴⁴ BUSHNELL, Geoffrey Hext Sutherland. *Umění staré Ameriky*, Praha: Odeon, 1970, s. 9.

¹⁴⁵ BUSHNELL, Geoffrey Hext Sutherland. *Umění staré Ameriky*, s. 168.

Přestože dnes považujeme keramiku incké říše za rozvinutou a je vystavována v muzeích po celém světě, autoři studovaní v této diplomové práci jí věnovali jen několik málo vět. Mimo informaci o používání hliněných hrnečků jsem objevila pouze dvě zajímavé poznámky o hlíně, a to u Martina de Murúa, který popsal incký temný rituál sesílající zlo na určenou osobu: „Přinesli si jeho oblečení a oblékli do něho sochu, kterou vytvořili z vosku nebo hlíny a pojmenovali ji po této osobě. Oběsili jí, nadávali jí, plivali na ni a dali ji do ohně, kde se vosk a hlína roztekly a oni věřili, že budou pomstěni, nebo že jim uškodí. Za tímto účelem dělali tisíce obřadů.“¹⁴⁶ Druhým zajímavým citátem ukončuje kapitolu věnovanou bohatství Peru: „Království Peru je jako socha ze zlata, stříbra, železa a nohy má z hlíny. Pokud se rozplynou nohy, spadne a zničí se celá socha. Pokud by tyto hliněné nohy chyběly, rozpadla by se celá peruánská říše. Bůh chraň. Amen.“¹⁴⁷

5.2.2 Textílie

Jedním z pokladů objevených Španěly byly zcela jistě látky. Z mnoha zpráv, které se vyskytují v textech rané conquisty Peru, vyplývá, že šlo o vysoce kvalitní materiály. Španělé obdivovali i jejich jemnost a barevnost. Francisco de Xeréz ve své Pravdivé zprávě o dobytí Peru píše „Zdejší oděvy jsou nejlepší, jaké kdy Španělé v Indiích spatřili. Jsou většinou z jemné prvotřídní vlny a zčásti též z bavlny různých barev pěkných odstínů.“¹⁴⁸ Další a podrobnější zprávy podává především Cieza de León, Murúa, Acosta a Herrera.

Oděvní látky se vyráběly z mnoha materiálů. „V částech Indií, kde mají bavlnu, je látkou, do které se obléká většina mužů a žen a dělají z ní látku na stůl, obaly nebo plachty na lodě.“¹⁴⁹ Později Acosta dodává: „Indiáni zpracovávají vlnu a dělají z ní oděv, který nosí: jedna hrubá a běžná, kterou nazývají *havasca*; další jemná a hebká, které říkají *cumbi*. Z této *cumbi* vytváří ubrusy, přikrývky, závěsy a

¹⁴⁶ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 198.

¹⁴⁷ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 214.

¹⁴⁸ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 52.

¹⁴⁹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 147.

další látky velmi vybraným způsobem práce, která trvá dlouhou dobu a dává vysoký lesk, asi jako poloviční hedvábí.“¹⁵⁰ Cieza de León zaznamenal původ vlny, z které látky vyráběli. Pocházela ze čtyř hlavních zvířat – lama, alpaka, lama guanako a vikuňa, přičemž poslední dvě jmenované jsou nositelkami nejjemnějšího a nejvíce ceněného materiálu. Tyto *cumbi* látky byly určeny pro náboženské účely a pro nejvyšší šlechtu incké společnosti.¹⁵¹

Z kreseb z té doby i ze současných vyplývá, že pro dekoraci bylo typické seskupení čtyř základních barev: černé, červené, žluté a bílé. Mezi základní látkové výrobky patří *urqu*, neboli ponča, čepice a tašky. Oblečení se budu blíže věnovat v části kultury, do které jsem shrnula trend oblékání a doplňků v incké společnosti. Zdobení bylo symetrické a mimo různých symbolických tvarů obsahovalo nejčastěji zvířecí motivy a postavy lidí. Nejen barvením látek vznikl pestrobarevný oděv, ale i „z barevného peří“ speciálně určeného „pro inku, jeho ženy a pro boha Slunce.“¹⁵²

Výrobě látek se věnovaly „*mamaconas*, ženy, které se staraly o službu bohům v chrámech Slunce, které pro Inky byly posvátné. Ony nic neuměly, jen tkát jemné látky z vlny vikuní pro incké pány.“¹⁵³ Herrera také popisoval, že „mnoho žen tká a šije pro královskou armádu,“¹⁵⁴ to byly oděvy uložené uvnitř k tomu účelu sloužícím skladům. V nižších vrstvách měli na tkaní látek malé stavy, na kterých pracovaly, jak ženy, tak muži. V některých oblastech se totiž ženy věnovaly práci na poli a muži doma tkali.¹⁵⁵ Acosta dodal, že to, co se Indiáni učí už od dětství je být tkalcem.¹⁵⁶

Textilie se používaly nejen jako spotřební zboží denní potřeby, ale mimo jiné sloužily jako jedna z běžných obětí. Pro tyto účely Inkové vyráběli miniatury obleků (dle velikosti uctívaného objektu,

¹⁵⁰ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 167.

¹⁵¹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 168-169, 218-219.

¹⁵² MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 179.

¹⁵³ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 281.

¹⁵⁴ HERRERA de, Antonio. Historia general; s. 16.

¹⁵⁵ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 131.

¹⁵⁶ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 234.

nejčastěji sochy), které pak v rituálech věnovali svým bohům,¹⁵⁷ jak popisuje Murúa. Roli hrálo oblečení a látky také v mnoha dalších rituálech. Například v případě nemoci se člověk svlékl a nechal odnést šat společně s nemocí daleko od svého domu.¹⁵⁸

V dalších zprávách se od raných autorů dozvídáme o jejich odhadech ceny textilu. Cieza de León o inckých oděvech uložených ve veřejných skladištích (popsaných zde v kapitole věnované správě), napsal „Oblečení z vlny bylo tolik a tak krásné, že pokud by se ochránilo a neztratilo, mělo by cenu pokladu.“¹⁵⁹ Španělský kronikář Herrera u popisování bohatství Cuzca poznamenal, že „pouze to oblečení, které se ukradlo, má cenu dvou milionů.“¹⁶⁰ Dále ale neupřesňuje měnu, ale pravděpodobně mluví o španělské. Cena dosahovala této výše zřejmě proto, že „jejich oblečení bylo plné stříbra, smaragdů, tyrkysů a dalších drahých kovů.“¹⁶¹ Často také v textech najdeme označení „oblečení ze zlata a stříbra.“¹⁶² Pro Španěly bylo velmi lákavé a zajímavé zdobení šatů, s kterým se v Evropě nesetkali, proto ho pravděpodobně tak často zmiňovali a často zveličovali jeho hodnotu. V incké „legislativě“ bylo v otázce dědictví vše řešeno tak, že „v den, kdy inka zemřel, žádná věc z pokladů a bohatství – nádob, džbánů ze zlata a stříbra a oblečení, nezdědil jeho syn, ten, který přebíral říši, ale vše se od tohoto okamžiku používalo k obětním účelům, službám a obživě sloužícím.“¹⁶³

Díky informacím popsaných v textech máme k dispozici prvotní názory na umění Inků, kteří jak je vidět alespoň v některých oborech byli opravdu zruční.

5.2.3 Nerostné bohatství

Nejčastěji skloňovanými slovy v textech, které jsem si vybrala, je „zlato“ a „stříbro.“ Není divu, účelem příchodu Španělů do andské

¹⁵⁷ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 188.

¹⁵⁸ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 197.

¹⁵⁹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 130.

¹⁶⁰ HERRERA de, Antonio. Historia general; s. 173.

¹⁶¹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 328.

¹⁶² CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 109.

¹⁶³ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 185.

oblasti bylo, jak vysvětlují již v první kapitole, její bohatství, o kterém se dozvěděli ve Střední Americe. V Evropě ceněné ušlechtilé kovy byly v Americe v té době důležité především pro barvu, kterou mělo zlato společné se Sluncem a stříbro společné s Měsícem, tedy s božstvy, které Indiáni vyznávali. Pro jejich hojnost neměli ale vysokou hodnotu. Až příchodem conquistadorů se cena kovů prudce zvýšila.

Území incké říše bylo rozsáhlé a škála drahých kovů byla velká. V textech jsem našla zmínky například o mědi, železu, olovu, cínu, magnetitu, rtuti, smaragdech, tyrkysu, diamantech a jantaru. Cieza de León věnoval celou kapitolu popisu nesčetných nalezišť.¹⁶⁴ V textu dále vypráví o „přeplněných řekách plných zlata“ a také dodává, že „ty nejméně kvalitní kousky mají alespoň 9 nebo 10 karátů.“¹⁶⁵ Nejen že z těchto kovů a nerostů vyráběli či dozdobovali předměty pro již zmiňované náboženské účely, ale využívali je také v dalších oblastech, jakým byla kuchyně a kuchyňské nádobí, žehlička na prádlo, fontánky, zbraně, ozdobné sošky a dekorace. Již první text od Cristóbal de Mena popisuje sošky pastevece s ovceři ze zlata¹⁶⁶ a následující text od Francisca de Xeréze uvádí několik precizně vytvořených „zlatých kukuřičných stébel s klasem, dokonale podobných kukuřici rostoucí a poli.“¹⁶⁷ Inspiraci tedy brali Indiáni především ze svého okolí, z přírody.

Španělé byli ohromeni množstvím i kvalitou nerostného bohatství. „Království Peru je bohatší, než se předpokládá, mnoho se neobjevuje, protože Indiáni doly ukrývají“ a zároveň Murúa dodává, že je to z důvodu chamtivosti Španělů, kteří je okrádají.¹⁶⁸ To, že Indiáni ukrývají více zlata, než je známo popisuje i Las Casas.¹⁶⁹ Zájem ze strany Španělů se ještě zvýšil s objevením stříbrného dolu

¹⁶⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 281-282.

¹⁶⁵ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 54, 57.

¹⁶⁶ MENA de, Cristóbal. La conquista del Perú, s. 12.

¹⁶⁷ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 83.

¹⁶⁸ MURÚA de, Martín. Historia general del Perú, s. 212.

¹⁶⁹ LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemí Indijských pustošení, s. 94.

v Potosí v roce 1545¹⁷⁰ (Cieza de León mluví o jeho objevení roku 1547), přičemž Cieza de León odporuje Murúovi a tvrdí, že prostí „Indiáni věřili, že do jejich zemí přinesli Španělé velký poklad.“¹⁷¹ V Potosí se „stříbro čistilo, oddělovalo odpad ohněm“ a je také zmíněn způsob zvýšení teploty pomocí velkých měchů.¹⁷² Informace o objevení a o dalším vývoji Potosí se nachází pouze v textech Ciezy de Leóna a Acosty.

Z textů je patrný zájem o nerostné bohatství jako takové, ale ne o detailní informace uměleckého zpracování. V tomto směru nacházíme pouze chválu na výsledný předmět, nikoliv však na umění Indiánů a jejich techniky.

5.2.4 Architektura

Pokud se dá určit jedna oblast, ve které dosáhli Inkové mimořádně vysoké kvality, pak je to zcela jistě architektura. Inkové neznali stroje ani kolo, ale přesto dokázali postavit monumentální stavby odolávající častým zemětřesením a dalším vlivům po staletí. „Přestože byly jejich budovy obrovské, neměli (Inkové) ani stroje, ani nástroje na přenesení a vše dělali silou a mocí mnoha lidí.“¹⁷³ Stěžejním pro výstavbu tedy nebyly technické, ale spíše organizační schopnosti, které díky početné účasti lidí dokázaly vytvořit mnoho staveb, které můžeme obdivovat dodnes.

Základním stavebním materiálem byl kámen, který se využíval jak pro prostá obydlí občanů, tak i pro sídlo vládce a chrámy zasvěcené bohům. Dle pověsti se prý Manco Capac rozhodl usadit v kraji právě pro dostatek kamenného materiálu pro stavbu osady, které získalo podle ní i jméno. Zvolání „Ayar Auca cuzco huanca!“ znamená „Ayare Auco mnoho kamene z mramoru!“ Sarmiento ještě dodává, že sílu Indiáni získali od Viracochy, inckého nejvyššího

¹⁷⁰ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 122.

¹⁷¹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 270-271.

¹⁷² CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 272.

¹⁷³ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 120.

božstva, jelikož velký kámen uzvedne pouhý jeden muž.¹⁷⁴ Betanzos popisuje velké bohatství oblasti na kamenné doly¹⁷⁵ a potvrzuje tak velké množství kamenného materiálu.

Dodnes je obdivována velikost stavebního kamene, který dosahoval několika metrů. Herrera zmiňuje například kámen ve velikosti člověka.¹⁷⁶ Stavby byly tvořeny v takzvaném megalitickém stylu, kdy kamenná konstrukce z nepravidelných, ale dokonale na sebe pasujících kamenů do sebe zapadla tak, že spáry byly jen velmi tenounké čáry viditelné na povrchu budovy.¹⁷⁷ Xeréz mluví o opracovaných obrovských kamenech „dlouhých pět až šest pídí (stará délková míra rovnající se 21cm), přiléhající k sobě tak těsně, jako by byly z jednoho kusu.“¹⁷⁸ „Střechy pokrývali slámou, složenou a připevněnou tak, aby vydržela mnoho let s výjimkou shoření.“¹⁷⁹ Pro incké stavebnictví je typický prostý styl bez ozdob. Monotónnost zdiva byla narušena lichoběžníkovými okny a dveřmi. Tyto otvory byly stavěny pod překladem tak, aby délka překladového kamene rozkládala tlak zbytku stavby. Tento styl byl řešením toho, že inčtí stavitelé neznali klenbu. „Ačkoliv byli (Inkové) zruční v upevnění a opracovávání kamenů, nikdy neuměli vytvořit oblouk.“ Když po příchodu Španělů byli svědky stavby evropského stylu mostu, „varovali je, že to spadne.“¹⁸⁰ Asi nejobdivovanější stavbou v textech je Chrám Slunce, který „byl vytvořen z velkých kamenů, některých černých a jiných strakatých, ve vstupu byly úzké smaragdové a zdi uvnitř byly obložené zlatými deskami s mnoha vydlabanými figurami.“¹⁸¹

Incká společnost žila ve vesnicích či městech, které vznikly v různých nadmořských výškách, odlišných tvarů a velikostí. Španělský kronikář Cieza de León například uvedl, že není noblesnější

¹⁷⁴ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *History of Incas*, s. 32, 49.

¹⁷⁵ BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, s. 96.

¹⁷⁶ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 86.

¹⁷⁷ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Inkové: Nejmocnější indiánský stát*, s. 51.

¹⁷⁸ XERÉZ de, Francisco. *Pravdivá zpráva o dobytí Peru*, s. 28, 105.

¹⁷⁹ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 141.

¹⁸⁰ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s.120.

¹⁸¹ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 141.

forma města, než má Cuzco, které při příchodu Evropanů mělo tvar pumy. Dodává, že města měla široké ulice a byla čistá.¹⁸² Francisco de Xeréz si všiml, že „ve městech měli velmi dobře dlážděné ulice.“¹⁸³ Podle první zprávy o Peru od Cristóbal de Meny bylo Cuzco větší než Řím.¹⁸⁴ Oba autoři píší o „mešitách,“ tak nazývali incká náboženská místa. „Ve městě mají mešity, které mají v této zemi ve veliké úctě, a než do nich vstoupí, zují si u vchodu sandály.“¹⁸⁵ „Mešity se liší od ostatních indiánských domů. Jsou obehnány zdmi z kamenů a jsou postaveny na nejvyšším místě v obci.“¹⁸⁶ „Mešita“ má tedy podobné rysy jako křesťanský kostel, ale díky uctívání jiných bohů jsou v textech incké chrámy vždy přirovnávány k islámským mešitám.

Po celém území říše vedla Královská cesta, která procházela hlavním náměstím v Cuzcu. Ve skutečnosti šlo o dvě souběžné cesty po obydlených oblastech od Tumbezu po sever Chile, přičemž jedna z nich vedla po pobřeží a druhá vnitrozemskou částí říše.¹⁸⁷ I správu silnic měli Inkové zajištěnou. Tuto problematiku sjednotil Tupac Yupanqui, který nechal upravit systém komunikačních cest po celém území a pověřil jejich správou jednotlivé provincie nebo jednotlivé vesnice, kterým sloužily. Stejně tak mosty patřily do jejich správy a bylo jejich úkolem je neustále udržovat a upravovat.¹⁸⁸ Kvality si všiml i španělský kronikář Xeréz „je rovná a v horách dobře upravená. Je tak široká, že po ní pohodlně může jet vedle sebe šest jezdců na koních.“¹⁸⁹ Celkem je odhadována délka incké silniční sítě na třicet až padesát tisíc kilometrů.¹⁹⁰ Cesty jsou jedním z často popisovaných témat, jelikož se Španělé s jejich existencí setkávali velmi často a používali je pro svůj pohyb po celém území.

¹⁸² CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 272-273.

¹⁸³ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 28.

¹⁸⁴ MENA de, Cristóbal. La conquista del Perú, s. 9.

¹⁸⁵ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 41.

¹⁸⁶ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 30.

¹⁸⁷ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 10.

¹⁸⁸ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 118.

¹⁸⁹ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 28.

¹⁹⁰ KŘÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 53.

Jelikož je ale území incké říše protkáno mnoha řekami, museli se Indiáni potýkat s otázkou jejich překonání. Nad malými potůčky i nad vysokými břehy divokých řek postavili „mosty z lián nebo z tkaného rákosu uchyceného lany na břehu.“¹⁹¹ Měly šíři dvoukolové káry a napříč byly lana spojeny velkými kameny, aby se most příliš nehoupal.¹⁹² Existenci mnoha mostů potvrzují i ostatní autoři, mimo Las Casase, který jak už jsem řikala, se zabýval jinou otázkou. Francisco de Xeréz vypráví o dvojitých mostech. „Po jednom z těchto mostů procházejí prostí lidé a je u něho hlídač, který vybírá mostné. Po druhém mostě přecházejí pouze urození páni a jejich kapitáni: tento most je stále uzavřen. Nyní jej otevřeli, aby po něm přešel kapitán se svými lidmi.“¹⁹³ Dále vysvětluje, že poplatky byly hrazeny z přepravovaného zboží.

Pro složitý andský povrch se museli stavitelé vyrovnat s nerovným terénem, a to se jim podařilo díky uměle vytvořeným terasovitým políčkům - *andén*, které stavěli na úpatí hor. Cieza de León zaznamenal že „své pevnosti stavěli mezi horami na strmá skalnatá místa, které ho dělaly nedobytným. Místo pod ním zaplnili velkými terasovitými políčky, která vypadala jako zdi, jedna nad druhými a na ploše mezi nimi se selo to, co jedli.“¹⁹⁴ Nejčastěji pěstovanou plodinou dle všech analyzovaných textů byla kukuřice. „Pro tyto kukuřičná políčka, krásná na pohled“ byl zajištěn neustálý přívod kvalitní vody od často se vyskytujících řek.¹⁹⁵ Acosta udává, že mohly být malé či velké a že tento zavlažovací systém byl řešením nedostatku deště, jelikož na pobřeží ho bylo pomálu a v některých místech žádný.¹⁹⁶ Doplňující informaci podává Murúa, který zjistil, že každý kanál zajistí vodu do okolí dvou mil¹⁹⁷ (něco přes 4 km).¹⁹⁸

¹⁹¹ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 120.

¹⁹² XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 66.

¹⁹³ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 28, 66.

¹⁹⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 243.

¹⁹⁵ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 79,80.

¹⁹⁶ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 102.

¹⁹⁷ MURÚA de, Martín. Historia general del Perú, s. 229.

¹⁹⁸ Neví se přesně. XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, poznámky, s. 103.

Otázkou zpracování kamene a stavebním umem Indiánů se zabývali všichni výše uvedení autoři a ve všech případech byli překvapeni vysokou kvalitou a šikovností domorodých obyvatel.

5.3 VYBRANÉ OBLASTI KULTURY A SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA INKŮ

V následující kapitole interpretuji přístupy analyzovaných autorů k dalším vybraným tématům incké kultury, kterými se zabývali španělští dobyvatelé a autoři raných textů, mezi které patří především jazyk a hudba, medicína a léčitelství, zemědělství a stravování Inků, oblečení a účesy, náboženství a rituály, kalendář a svátky.

Nejzajímavějšími a nejpopsnějšími jsou informace od Martina de Murúa, kněze, který spolupracoval s Poma de Ayalou a dalšími domorodci; a Ciezy de León, který byl vojákem a zajímal se o antropologii. Zprávy z textů se navzájem spíše doplňují, než potvrzují či vyvrací. Málokdy najdeme více záznamů obsahujících stejnou informaci. Mena, Xeréz a Pizarro se vždy zmiňují jen okrajově velmi obecnou definicí, přesto na ně často odkazují pro příklad prvních dojmů a názorů.

5.3.1 Jazyk, záznamy a hudba

V incké říši se s ohledem na desítky podrobených etnik mluvilo mnoha jazyky, ale jen jeden byl určen jako oficiální, a tím byla kečuánština. Španělský kronikář Herrera napsal, že Španělé „viděli tolik rozdílných jazyků, že je ani spočítat nemohli.“¹⁹⁹ Jazyk *quichua*, jak hlavní jazyk pojmenovávají Španělé, se v oblasti používá dodnes. Inkové svůj jazyk nazývali *runasimi*, neboť „*runa*“ znamená „lidí“ a „*simi*“ je „řeč.“ Koncem roku 1560 přichází Evropané s peruánským jazykem *quichua*.²⁰⁰ „Inka nařídil naučit se ho a umět ho ve všech provinciích, které obsadil, protože to byla zřetelná a hojně zastoupená

¹⁹⁹ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 356.

²⁰⁰ MACQUARRIE, Kim. *Poslední dny Inků*, s. 56.

řeč.²⁰¹ Pedro Pizarro potvrzuje existenci „jednoho hlavního jazyka, s tím, že kolem velkých jezer se trochu liší.“²⁰² Na začátku Španěle tedy rozlišovali jen jazyk *quechua* od *aymara*, který se vyskytoval na jihu inckého území, a postupem času objevují větší škálu odlišných jazyků.

Velký problém pro historiky i další vědce zabývající se Inky byla neexistence písma v celé andské oblasti až do příchodu Španělů. O jakémisi „písmu“ se mluví ve spojení s *quipu*, neboli uzlovém písmu. Uzly se vyskytují v popisu textů Acosty, Betanzos, Sarmienta, Murúa, Cieza de León i Herrery, všechny zajímá způsob vázání, ale nezajímají se o jejich jednotlivý význam, takže dodnes se nepodařilo *quipu* rozluštit.

„Základem jsou uzly, pomocí jejichž tvarů a barev zaznamenávají vše, jako písmeny.“²⁰³ Zaznamenávala se takto nejen slova, ale i čísla. „V těchto uzlech počítali od 1 do 10, od 10 do 100, od 100 do 1000, jeden znamenal to a druhý něco jiného a mohl být určen pro různě dlouhé období – 1 rok, 10 let, 20 let.“²⁰⁴ Každá barva měla odlišný význam. Kronikář Murúa zaznamenal barvy: žlutou, zelenou, modrou, černou a také uzlíky se smíšenými barvami a podle množství a kvality provázku se prý rozlišovaly významy uzlíků. Jako příklad uvádí uzlík na černém provázku znamenající počet mrtvých mužů ve válce.²⁰⁵ „Je neuvěřitelné, jakým způsobem vystihují dějiny, zákony, obřady, obchodní účty, a to velmi přesně.“²⁰⁶ Za hodnen obdivu tento způsob zaznamenávání považuje i Pedro Sarmiento de Gamboa a dodává, že na *quipu* existovali i učitelé, stejně jako v Evropě na psaní.²⁰⁷ Existovaly takto zaznamenávané registry, které sloužily inkovi například k tomu, aby věděl, kolik má k dispozici

²⁰¹ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 105.

²⁰² PIZARRO, Pedro. Relación del descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 36.

²⁰³ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 37.

²⁰⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 323.

²⁰⁵ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 165, 248.

²⁰⁶ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 226.

²⁰⁷ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 37.

vojáků pro případ války²⁰⁸ a staly se tak důležitou organizační pomůckou v chodu říše. V *quipu* Inkové také ukládali základní informace o panovníkovi a jeho činech. V jedné z kronik je zaznamenáno, že tyto *quipu* obsahovaly záznamy o počtu dětí, které měl, jestli byl dobrý či zlý, odvážný nebo zbabělý, koho si vzal za manželku, jaké země zabral, budovy, které postavil, výši bohatství, kolik let žil, kde zemřel a o co se zajímal.²⁰⁹ Byly tedy velmi detailní a mohly sloužit pro zachovávání dějin.

V každé provincii byli speciální znalci uzlového písma, *quipucamayos*, kteří jednou ročně vše uzavřeli do hlavního archivu, do města, které bylo centrem incké správy. „Na začátku roku přišli do Cuzca, kde se registry spojily a vyhodnotily.“²¹⁰ Tito *quipucamayos* pak uměli vyprávět velmi podrobně události z dob minulých. Acosta se ke znalcům uzlového písma staví pochybovačně, a poznamenává, že jelikož chybí text a není mnoho lidí, kteří v *quipu* umí číst, vše je založeno na vyprávění, které nemusí být pravdivé.²¹¹

Španělský kronikář Cieza de León zaznamenal použití *quipu* ještě v roce 1547 při práci ve skladu ve městě Jauja, kde zaměstnanci tvořili uzlový záznam o množství zboží a jestli někdo nespotřeboval více než druhý.²¹² V *Historia general del Pirú* od Martina Murúa najdeme ještě pozdější užívání uzlů, protože byly v této formě vedeny záznamy v Chrámu Slunce v Cuzcu až do roku 1554.²¹³

Autoři prvních textů zmiňují také hudební vnímání Indiánů, které Indiáni dokazovali svými hudebními projevy nejen při oslavných a smutečních rituálech, ale i ve všedním životě. Výzkumy dokazují, že užívali pentatonickou stupnici.²¹⁴ Rozlišovali také typy tónů a při oslavách hráli tóny veselé a při smutných událostech naopak

²⁰⁸ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 160.

²⁰⁹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 165-166.

²¹⁰ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 341.

²¹¹ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 57.

²¹² CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 324.

²¹³ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 43.

²¹⁴ Základní hudební stupnice je v oktávě, tedy s osmi tóny. Vytvořili si v izolaci jen o 3 tóny méně (používali tóny re, fa, sol, la, do). STINGL, Miloslav. *Indiáni zlatého slunce*, Praha: Euromedia Group, 2003, s. 195.

pochmurné.²¹⁵ K hudbě používali mnoho hudebních nástrojů, mezi které dle Murúy patřily „flétny z kostí jelenů, píšťaly ze dřeva a rákosu, malované dřevěné bubny, rohy z ulit hlemýžďů, chrastítka z mušlí.“ Stejný autor dodává, že „při tanci měli ulity a mušle přivázané k nohám, což znělo jako zvonky.“²¹⁶ Acosta se krátce věnuje zpěvu, ve kterém podle jeho zpráv dominoval jeden či dva hlavní zpěváci, kteří byli doprovázeni zpěvem ostatních, kteří opakovali vždy poslední slova. „Některé texty byly dokonalé, jiné plné pověr, další čistý nesmysl.“²¹⁷ Jedním z využití, doloženým ve všech vybraných a zkoumaných textech, které popisují boje, bylo vytváření hluku při boji, kdy chtěli vzbudit v protivníkovi strach křikem a nejrůznějšími zvuky.

V textech, zajímajících se o inckou kulturu, najdeme několik informací na téma jazyku, písma i hudby. Už autoři prvních tří textů vydaných ve Španělsku, kteří popisují především boj s Inky, zahrnují do svých zpráv informaci o existenci uzlíkového písma, hudebních nástrojů a hudby jako takové.

5.3.2 Medicína

Věda v incké společnosti vycházela z praktických zkušeností, léčitelství bylo často spjato s magií a rituály. Přestože neměli písmo, existoval jakýsi seznam lidí obdarovaných mocí léčit. Někteří z nich „říkali, že se jim úděl uzdravovat zjevil ve snu.“ Dar moci podporovali obětním rituálem pro toho, kdo jim tuto moc dal. Takový rituál uskutečňovali před každým léčením. V daném snu se jim mělo zobrazit, jak mají léčit a jaké předměty či rostliny k tomu mají použít. Španělský kronikář dále popisuje, že „když se Indián se zlomenou rukou či nohou nebo jinou částí těla uzdravil rychleji, než bylo obvyklé, tak se stal léčitelem těchto nemocí.“ Samozřejmě tímto

²¹⁵ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 11, 124.

²¹⁶ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 29.

²¹⁷ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 246.

docházelo i k předstíraným nemocem, kdy se vyléčení spojovalo se zázrakem.²¹⁸

Inční lékaři dosáhli pozoruhodných znalostí a dokázali si poradit i s výkony jako operace lebky a potrat. Murúa jako jediný z mnou vybraných textů informuje o léčitelství v andské oblasti, popisuje možnost natočení dítěte v břiše matky, nebo jeho umrtvení uvnitř břicha. Dále pak porodní báby *camasca osoacayoc* rituálně pohřbily tato tělíčka na tajných místech.²¹⁹

V některých oblastech medicíny ale Inkové dosáhli velkého rozvoje, například dodnes používaná klystýrová trubice, která se naplnila tekutinou a léčitel ji pak jednou stranou trubice vefoukl do těla nemocnému. Pro šití ran používali mravence, které přiložili k ráně a v momentě, kdy se zakousli do poškozené kůže, jim lékaři utrhli zbytek tělíčka, zatímco kusadla kůži spojila.²²⁰ Při operativních nebo bolestivých zásazích bylo používáno mírnění bolesti za pomoci pití silné *chichy* a žvýkání listů *cocy*.²²¹ Časté bylo také využití rostlin pro léčebné účinky. Indiánští bylinkáři znali „dary některých bylin, které můžou léčit a vyléčí mnoho nemocí,“ ale jak Murúa dodává, těch bylo málo.²²²

Jednou z léčebných metod bylo zařikávání spojené s masáží pacienta, který byl pravděpodobně pod alkoholovým či drogovým opojením a léčitel nemocnému imaginárně vyjmul bolest v podobě kamene nebo červa. Tělo nemocného mohlo být také třeno morčetem, které bylo během rituálu zabito. Tímto způsobem se zjistila příčina bolesti a odsála z těla.²²³ Úspěšnost incké medicíny není známa, ale dá se předpokládat, že záleželo na zkušenostech lékaře i okolnostech onemocnění a často docházelo k úmrtím.

²¹⁸ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 186-187.

²¹⁹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 186-187.

²²⁰ STINGL, Miloslav. *Indiáni zlatého Slunce*, s. 214-215.

²²¹ KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizace*, s. 376.

²²² MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 187.

²²³ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 187.

Prakticky jediným autorem zabývajícím se léčitelstvím byl Martin de Murúa, který tomu věnoval jednu kapitolu. Zbytek analyzovaných textů zmiňuje jen přítomnost některých nemocí nebo základní informace o rostlinách použitých k léčbě.

5.3.3 Oblečení a další doplňky

„Oblečení jsou muži i ženy od dětství.“²²⁴ V některých oblastech však španělští conquistadoři našli společenství nahých lidí, ale v oblastech s vlivem Inků byli všichni oblečení. Prostý oděv se vzhledem prakticky nelišil od oblečení šlechty a samotného inky. Otázkou byla kvalita a zdobnost šatů.

Základním oděvem byla dlouhá košile až k nohám, přes to čtvercová nebo obdélníková tunika většinou ke kolenům zdobená ornamenty a dalšími doplňky. Muži oděv svazovali na hrudi nebo na rameni a ženy měly látku překříženou na prsou a připnuly je jehlicemi na ramenou. Pravděpodobně nestřídali oděv a na noc si svlékali jen horní tuniku.²²⁵ Pro případ chladu a války měli speciální pláště, které přehodili přes každodenní oblečení. Na chlad měli silné látky a na válku měli podobné, aby jim poskytly ochranu.²²⁶ V případě dětí nemáme žádné zprávy, pouze Pedro Pizarro poznamenal, že „dětí kolem deseti let měli krátké oblečení.“²²⁷ Prý se často ženy zdobily girlandami do vlasů, kde hlavními prvky byly květiny a podobné vzory.²²⁸ Opět se zde propojuje úzké soužití s přírodou.

Oficiálním oblečením inky byla košile a tunika a *llauto*. Hlavním rozdílem od ostatních Inků byla především kvalita materiálu, kterým byla ve většině případů *cumbi*, jemná látka popisovaná v kapitole o textiliích. Zvláštním doplněním byl *llauto* (třapec), což byl pruh látky v šíři asi 2 prstů omotaný kolem hlavy.²²⁹ Pizarrův sekretář Francisco de Xeréz *llauto* popsal detailněji „třapec vypadal

²²⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 183.

²²⁵ HEMMING, John. Dobyetí říše Inků, s. 44-45.

²²⁶ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 239, 610.

²²⁷ PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 34.

²²⁸ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 495.

²²⁹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 155.

jako z hedvábí, byl dvě pídě dlouhý, sahal Atahualpovi až k očím a k hlavě byl přivázán šňůrkami; tento třepec jej činil mnohem důstojnějším než ve skutečnosti byl.²³⁰ Murúa popisuje ozdoby šňůrek visících z hlavního pruhu látky jako korálky a drahokamy. A dodává, že v období války vyměnil třepec za přilbici, která ho měla dostatečně ochránit před případným nebezpečím.²³¹ Najdeme také další podobné, ale prý lehko rozpoznatelné pokrývky hlavy *pillu, chuco*,²³² ale bližší popis k nim bohužel chybí. Sarmiento zaznamenal, že oděv coyí, tedy incké královny, byl také ozdoben třapci, které měly oslnit.²³³ Možná byly opět zdobené zlatem a třpytily se.

Španělští autoři raných textů se pozastavovali nad četností převlékání šatů inky, coyí i další vysoké šlechty a shodně zapisují, že inka měnil šat až čtyřikrát denně, coya třikrát a představitelé čtyř hlavních provincií dvakrát denně.²³⁴ Pedro Pizarro zachytil i jeden z důvodů výměny oblečení, kterým byla malá kapka při společném jídle, kdy se inka okamžitě odešel převléknout.²³⁵ Důležitou poznámkou při oblékání inky a vyšší šlechty je ta, že žádné z oděvů nepoužije více než jedenkrát, poté jsou spáleny. Veškerý dosud nepoužitý oděv byl uložen v královské šatně, kde se o něj staralo „dvacet pět hlídačů, což byli mladíci mezi dvanácti a patnácti lety, synové kuraků a hlavních Indiánů, kteří chodili velmi uvážlivě a bohatě oděni a kterým dával jednou za týden správce jejich plat. Tito mladíci čistili šaty, které si inka obvykle oblékal, a byli upozorněni předem na barvu, kterou mají připravit.“²³⁶

Inkové byli bosí nebo na nohou nosili „takovou poloviční botu, zakrývající část nártu a dva prsty,“ takto popisovali autoři raných textů *ojotas*, tedy sandály, jejichž „podrážky byly vyrobené z agáve a

²³⁰ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 43.

²³¹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 155.

²³² SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 112.

²³³ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 98.

²³⁴ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 153, 157, 171.

²³⁵ PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 22, 23.

²³⁶ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 155.

překrytí nártu bylo jemné a barevné.“²³⁷ Jejich existenci potvrzuje sedm autorů ze zkoumaných pramenů, tedy všichni, kteří popisují vzhled Indiánů. Pravděpodobně vzhledem k nadšení ze zlata a zlatých výrobků mnoho autorů píše o sandálech ze zlata,²³⁸ pod čímž si zřejmě můžeme představit výrazné zdobení z tohoto kovu, nikoliv přímou výrobu ze zlata. Z výkladu textů, které jsem si zvolila jako hlavní prameny, vyplývá, že tyto sandály byly jedinou obuví v andské oblasti při příchodu Španělů.

Zřejmě ze stejného důvodu se v textech vyskytuje hojně informace o špercích, kterých zde bylo nalezeno tisíce typů. Některé mohly být určené jako doplněk k šatům, některé se nosily samostatně. Mezi základní druhy patřily řetězy, náhrdelníky, opasky, prsteny, náramky a náušnice.²³⁹ Velká různorodost byla dána především mnoha materiály dostupnými v oblasti, některé byly ze zlata a stříbra, jiné z kamene, ulit, zdobené drahokamy, korálky a měly rozdílné tvary a dekorativní účely. Španělský kronikář Cieza de León uvádí za časté kulaté, hvězdicové a kroucené tvary.²⁴⁰ Murúa dodal, že šlo o šperky nevyčíslitelné hodnoty.²⁴¹ Inkové však šperky nepoužívali pouze k dekorativním účelům, ale také k rituálním, a to ty nejlepší kousky, které obětovali často svým bohům.²⁴²

Nejen šperky byly dekorativním prvkem v incké společnosti. Inkové nosili dlouhé černé vlasy, o které se často a pečlivě starali. Murúa nám podává nejdetailnější popis účesů a stříhů, které většina z nich nosila. Nejaktivnější inka, který se rozhodl zcentralizovat celou říši a sjednotit zvyky, byl Tupac Yupanqui. Údajně si přál, aby všichni jeho poddaní nosili dlouhé vlasy. Ti nosili vlasy volně na ramenou a zádech bez dalších úprav,²⁴³ ikdyž Cieza de León zmiňuje v severních

²³⁷ PIZARRO, Pedro. *Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú*, s. 32.

²³⁸ Zmiňuje ho mimo jiné i Betanzos. BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, s. 67.

²³⁹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 243.

²⁴⁰ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 52, 68, 82.

²⁴¹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 155.

²⁴² BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, s. 93.

²⁴³ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 32, 171.

oblastech incké říše výskyt účesů.²⁴⁴ Murúa dokumentuje jen jeden častější fenomén, kterým byla ofina. Tu pravděpodobně nosily často ženy v Chinchaysuyo, severozápadní provincie incké říše.²⁴⁵ Aby se inkové odlišili od obyčejných lidí, nosili kratší vlasy. Nebylo zvykem si pěstovat vousy, „pokud jim vyrostli, vytrhávali si je pomocí pinzet, kterým říkali *tiranas*.“²⁴⁶

Je zajímavé, že prakticky všichni obyvatelé incké říše nosili stejné oblečení i účesy. Které se lišily jen maličkostmi. Španělští autoři si všímali především zdobení na šatech a jejich častého střídání. V textech jsem našla i jednu zmínku o změně následující po příchodu Španělů, kdy i oblečení domorodců se měnilo na evropský styl. Murúa si všiml, že Indiáni, čím dál častěji nosili „klobouky a boty místo *ojotas* (sandály) a *llautos* (třapec).“²⁴⁷

5.3.4 Hvězdářství

V incké říši existovala řada vědních oborů, jako matematika, která se vyznačovala desetinnou soustavou, fyzika a astronomie,²⁴⁸ kde Inkové věnovali pozornost Slunci, Měsíci i hvězdám.²⁴⁹ Znali pravděpodobně i další planety, jak Mars, Jupiter a také Venuši,²⁵⁰ druhou nejbližší planetu od Slunce. Ta je viditelná z naší planety jen před svítáním a po soumraku, proto si získala označení Jitřenka a Večernice.

Španělský kronikář napsal, že „Inkové často pozorovali nebe a jeho signály, to byl také důvod, že mezi nimi byli velcí věštcí. Když padají hvězdy, dělají silný hluk, křičí a mumlají si něco mezi sebou.“²⁵¹ Jestli však šlo o přání, které při padajících hvězdách řešíme my, o tom se dále již nerozepisuje.

²⁴⁴ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 31, 52.

²⁴⁵ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 211.

²⁴⁶ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 153.

²⁴⁷ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 208.

²⁴⁸ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 22, kap. I.

²⁴⁹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 192.

²⁵⁰ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 221.

²⁵¹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 359.

Další informace v textech chybí, ale dnes víme, že astronomie byla nejdůležitější pro správné naplánování zemědělských a náboženských aktivit v andské oblasti.

5.3.5 Zemědělství

Důležitou součástí inckého života byla sounáležitost přírody s člověkem jako takovým. Andské území není oblastí monotónní, v každé části se obyvatelé museli přizpůsobovat požadavkům přírody a naučit se využívat jejích darů.

Základním prvkem incké kultury a života bylo zemědělství. Pro usnadnění práce používali mnoho podpůrných metod – zavlažovací systémy, terasovitá políčka v horách, dokonce i hnojení v podobě guána, tedy trusu mořských ptáků. Díky různorodosti terénu a podnebí tak byli schopni se lépe přizpůsobit přírodě. Pro případnou neúrodu vymysleli Inkové skladiště, která umístili po celém území říše a tím měli zajištěny zásoby, čímž zabránili hladomorům, případně zajistili stravování pro armádu působící v daném místě. V incké říši byl výhradním vlastníkem půdy inka, ostatní obyvatelé se o svěřené území starali a mohli ho využívat.²⁵² Inkové neznali kolo a pro orbu využívali rycí hole, což byly tyče s tvrdým hrotem, a v řadách pak prokypřili půdu.²⁵³

„Indiáni jsou velcí přátelé květin,“²⁵⁴ a tak není divu, že autoři raných textů podávají mnoho zpráv o nových plodinách, rostlinách i zvířatech, které objevili na území Inků. Často jim dávají španělské názvy pro podobnost s jim již známou flórou a faunou Španělska jako švestka, okurka, ovce nebo králíček z Indií.²⁵⁵ Otázkou přírody se z analyzovaných autorů zabýval především José de Acosta.

Mezi zmíněné ovoce v textech patří švestky, jahodník čilský (bílá jahoda), banány, mučenka sladká (*granadilla*), ananas, granátové jablko, *guayabo* (podobná hrušce), avokádo, *zarraparilla* (ovoce mezi

²⁵² KŘÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: Nejmocnější indiánský stát, s. 40.

²⁵³ HEMMING, John. Dobyť říše Inků, Praha: Odeon, 1977, s. 43.

²⁵⁴ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 129.

²⁵⁵ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 140.

šípkem a rybízem) a *guabo*. Poslední z výše jmenovaných je plodina z velkého lusku, kde bílý vnitřek sloužil jako mýdlo na praní prádla.²⁵⁶ Dále Inkové pěstovali tykev (*zapallos*), jejíž kůru používali k výrobě okrasných mís a z malých tvořili šálky na pití.²⁵⁷ Další využití bylo v medicíně, ve které používali například balšám peruánský, aromatickou pryskyřici pomáhající s výživou při operacích.²⁵⁸ *Molle*, neboli pepřovec, využívali k tvorbě vína;²⁵⁹ cedr je kvalitním a voňavým dřevem užívaným dodnes; papričky *uchu* (v Mexiku se jim říkalo chili) měli rozdílné barvy a přidávali se do omáček.²⁶⁰ Mezi nejčastěji používané rostliny patřila kukuřice, brambory a koka.

Kukuřice byla různorodě využitelná a Inkové „z ní dělali chléb, *chichu*, ocet, med a sloužila i pro koně.“²⁶¹ Podle Acosty se kukuřičný chléb dále krájel na malé kousky (*mote*) připodobňované k rýži a také se z kukuřičného těsta tvořily kukuřičné placky (*arepa*) dnes známé v celé Latinské Americe. Dále pokračuje ve výčtu využitelnosti kukuřice, ke kterému přidává máslo a olej.²⁶² Kukuřice byla velmi ceněnou rostlinou, používanou také v náboženství. Byla obětní plodinou k počtě božstev nebo mrtvých předků.

Oficiálně původní peruánskou plodinou jsou brambory, které mají několik desítek odrůd. V textu Pedra Pizarra najdeme *yuca*, *mani*, *allucos*, *asipa* atd.²⁶³ Již Xeréz zaznamenal tuto potravinu a přirovnal ji k masovým knedlíčkům.²⁶⁴ To, že Španělům chutnala natolik, že ji přivezli do Evropy, může potvrdit i Murúa, který považuje za velmi chutné jídlo například bramborové *chuño*, z kterého se dělala kaše.²⁶⁵

²⁵⁶ PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 86.

²⁵⁷ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 141.

²⁵⁸ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 152.

²⁵⁹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 152.

²⁶⁰ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 142.

²⁶¹ PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 82.

²⁶² ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 137.

²⁶³ PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 86.

²⁶⁴ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 28.

²⁶⁵ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 210.

Třetí důležitou rostlinou byl keř rostoucí na východních svazích And s názvem *coca*. Žvýkáním listů z ní se dodnes získává malé množství kokainu, řadí se tedy do mírných narkotik. Za vlády inků se pravděpodobně tento trend týkal pouze vyšších vrstev, ale po příchodu Španělů a uvolnění hierarchie se *coca* rozšířila do celého území.²⁶⁶ Španělští autoři raných textů tedy již popisují „kam jsem přišel, viděl jsem všechny lidi žvýkat v ústech větvičky a listy.“²⁶⁷ Také zmiňují důvody pro žvýkání *cocy*, kterými byl menší hlad a únava.²⁶⁸ Jde o rostlinu, k jejímuž sběru docházelo každé čtyři měsíce.²⁶⁹ Dle Cieza de León byla velmi plodnou rostlinou „na celém světě nikdy nebyla žádná taková bylina, kořen či jiná rostlina, která by plodila a vynášela každý rok jako tato,...nebo která by byla tak vysoce ceněna.“²⁷⁰ Jako každá ceněná věc v říši patřila k častým obětinám.

Ve vybraných textech je zaznamenáno také mnoho nových zvířecích druhů – zvláště přítulní psi (*alco*), kolibřík (*tominejo*), kondor, činčila, lenochod tříprstý, pásovec, puma, lachtan a nejčastěji skloňované druhy lam. U kolibříka byl kronikář Acosta překvapen velikostí a rychlostí a popisuje jedno střetnutí s ním „byl tak malý a rychlý, že nevím, jestli to byla včela nebo motýl nebo pták.“²⁷¹ Některé z těchto zvířat byli pro Indiány i zdrojem potravy, ale v jídlech Inků se maso nevyskytovalo příliš často.

Z místních zvířat si lidé oblíbili maso lam, kterých zde byla hojnost. Acosta se zabýval kvalitou a chutí masa jednotlivých druhů. „Vikuní maso není dobré, ačkoliv lidé ho jedí,“ naopak „maso lam je dobré, ale tučné.“²⁷² Herrera považoval za nejlepší mláďata, která měla křehké maso.²⁷³ Podle José de Acosty v horách se vyskytující pásovec není dobrý, ale velmi rozšířené morče má vynikající maso a

²⁶⁶ HEMMING, John. Dobyť říše Inků, s. 289-290.

²⁶⁷ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 247.

²⁶⁸ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 248.

²⁶⁹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 145.

²⁷⁰ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 248.

²⁷¹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 162.

²⁷² ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 166.

²⁷³ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 130.

díky tomu bylo opět častou obětí.²⁷⁴ „Maso, které obětovávali, nejedli, ale pálili.“²⁷⁵ Pro dlouhodobé uchování masa ho sušili na slunci a skladovali solené.²⁷⁶ Díky čemuž ho mohli Španělé přepravit do Evropy. Pro taková masa používali názvy, které se ve zkoumaných pramenech různí – *cusharqui*, *cecina*, *charqui*. Raní kronikáři a autoři dalších zpráv z Indií mluví o požívání lidského masa, ale mohlo jít o pravdivou i nepravdivou informaci pro dokreslení barbarů z kolonií.

Při zvláštních příležitostech si nechal inka uspořádat lov - *chaco*, kdy desetitisíce jeho poddaných naháněli hlukem a jeho ozvěnou zvěř do kruhu nejčastěji do horského údolí, až se nakonec Indiáni chytli za ruce a kruh uzavřeli. Poté inka zabil tolik zvěře, kolik se mu zlíbilo, buď zevnitř, nebo z vnějšku kruhu. Když se panovník pobavil, tak nastoupilo několik Indiánů, kteří pomocí *ayllo*, tedy lana, kterým svázali zvěři nohy k sobě, pozabíjeli zbytek. Pro výběr zvěře určené k lovu bylo několik kritérií, jedním z nich bylo pohlaví, nesměli se totiž zabíjet samice. Šlo prý přibližně o třicet tisíc zvířat určených k inckému honu, při méně oficiálních příležitostech, byl počet poměrně menší. Takový hon trval mnoho dní a nakonec se mrtvá zvěř svázala k lanu a odvěkla do centrálních skladů a Chrámu Slunce, kde z nich *mamacoyas* a další k tomu určené ženy odebraly vlnu. Část masa pak připadla inkovi a část opět k náboženským rituálům.²⁷⁷ Nejčastěji popisovaným lovem v raných textech byl ten, kterého se zúčastnil Francisco Pizarro, Diego de Almagro společně s posledním Španělskem legitimně uznaným inkou Manco Incou Yupanquim.²⁷⁸

„Indiáni nejsou velcí jedlíci.“²⁷⁹ Tato slova použil Cieza de León a ostatní autoři to potvrzují. Pedro Pizarro ve své zprávě napsal, že velcí páni i prostí obyvatelé měli ve zvyku snídat, pak celý den pít a

²⁷⁴ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 164.

²⁷⁵ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 191.

²⁷⁶ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 210.

²⁷⁷ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 332-333.

²⁷⁸ PIZARRO, Pedro. *Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú*, s. 83.

²⁷⁹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. *Crónica del Perú: El señorío de los incas*, s. 67.

večer trochu večeřet.“²⁸⁰ Tomuto tvrzení částečně odporuje popis stravovacích návyků inky od Martina Murúa, který popisuje tři jídla za den, přičemž jedno je ráno, další vpředvečer a poslední v noci.²⁸¹ Shodují se tedy v tom, že prostí občané ani inkové v průběhu dne nejedli.

„Když se inka posadil ke stolu, služebnictvo složené asi z padesáti pážat, synů kuraků a guvernérů jednotlivých provincií,“ ho obsluhovalo. Stůl byl nízký a nenacházel se na něm žádný nůž, který by inku mohl ohrožovat. Služebnictvo klečelo po celou dobu na kolenou, dokud inka nedojedl. Inka jedl o samotě, ve výjimečných případech s oblíbeným dítětem a pro případ potřeby byl vždy u jídla přítomen lékař.²⁸² Stolování inky bylo jakýmsi každodenním rituálem.

Nejhojněji používaným i popisovaným pitím byla bezpochyby *chicha*. Sarmiento ji popisuje jako „víno, vytvořené z vařené kukuřice s vodou.“²⁸³ Další popis zní „slabě alkoholický nápoj, připravovaný kvašením z vařené a rozžvýkané kukuřice, má šedou barvu a silně páchne sladem a chutí připomíná zkyslé pivo.“²⁸⁴ Španělský kronikář Murúa ji přirovnává k jemným španělským vínům a informuje o její různorodosti.²⁸⁵ „Vino z kukuřice, které v Peru nazývají *azúa* a indiánským slovem *chicha*, se dělá různých druhů“ potvrzuje Acosta. Nejčastěji ve stylu piva, kdy se vlhčená zrnka kukuřice nechají, dokud nezačnou klíčit a poté se vaří podle přesného postupu, kdy vznikne *sora*, po které se Indiáni rychle opijí, a proto ji inka zakázal. Dalším druhem je žvýkaná kukuřice ponechaná kvašení a po určité době se povařila. „Podle některých Indiánů je prý nejlepší shnilá kukuřice.“ Jako další poddruh zařazuje nejzdravější verzi, která byla z pražené kukuřice a byla určena pro ty čistotné. Španělé ji používali jako medicínu na čištění ledvin.²⁸⁶ *Chicha* byla totiž velmi močopudnou,

²⁸⁰ PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, s. 12.

²⁸¹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 153.

²⁸² MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 153.

²⁸³ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 28.

²⁸⁴ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, poznámky, s. 105.

²⁸⁵ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 26.

²⁸⁶ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 137.

což Acosta krásně vystihl „v jedné ruce mají *chichu* a druhou čůrají.“²⁸⁷

Španělští autoři ve svých textech informují, že velmi často docházelo k podávání jedů v nápojích. „Každý den vidíme na vlastní oči zemřít mnoho Indiánů, kdy jedni zabijí druhé pitím.“²⁸⁸ Zároveň byla *chicha* velmi častou obětinou a slavnostním nápojem, používaným při důležitých událostech, jako například na svatbě. Obětování *chichy*, vyrobené *mamacoyas* pro hlavní obětní rituály a prostými dívkami na vesnicích pro rituály menšího rozměru, probíhalo vlitím do ohně.²⁸⁹

Mezi další nápoje Inků autoři textů zařazují velmi kvalitní a chutnou vodu,²⁹⁰ maté,²⁹¹ známé od sousedního kmene guaraní, a kokosové mléko, především pro osvěžení v teplých dnech.²⁹²

5.3.6 Náboženství

Do velkého kulturního střetu se Španělé s Inky dostávali v oblasti náboženství. Herrera chování svých krajanů specifikoval takto: „zabíjeli lidi, kradli zem, podceňovali jejich víru a vysmívali se těm, co uctívali Slunce.“²⁹³ Autoři interpretovaní v této práci se opět dělí na ty, co se tématu náboženskému věnují podrobně (Acosta, Herrera, Betanzos, Murúa, Sarmiento, Cieza de León) a na ty, kteří na stejné téma uvedli několik krátkých informací (Mena, Xeréz, Pizarro, Las Casas).

Španělští conquistadoři chtěli úplný přechod z incké víry na křesťanství, což se jim plně dodnes nepodařilo. Po celou dobu přítomnosti Evropanů na území uctívali i bohy incké. Během prvních desetiletí byli někteří Indiáni fascinováni křesťanstvím, například Titu Cusi Yupanqui, který byl v dětství pokřtěn a dokonce do Vilcabamby, inckého sídla se zákazem vstupu pro Španěly, nechal v roce 1568

²⁸⁷ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 67.

²⁸⁸ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 154.

²⁸⁹ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *History of Incas*, s. 96.

²⁹⁰ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 307.

²⁹¹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 171.

²⁹² ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 149.

²⁹³ HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 14.

vstoupit dva kněze. Jeho jednání vyvolalo hromadný zájem o křest.²⁹⁴ Křesťanství ale neuznávalo mnoho inckých zvyků – polygamii šlechty, pití *chichy*, krvavé oběti, a proto došlo k rychlé reakci a opětovný návrat ke starému náboženství a zvykům.

Inkové se děsili obrácení zlých démonů proti svým osobám. Inka bojoval proti černé magii tím, že vše, čeho se dotkl, muselo být spáleno. „Ženy sbíraly jeho vlasy, které spadly na jeho šat, a snědly je. Vyptávali jsme se, proč“ a dostali odpovědi, že důvodem, proč „to dělá je to, že se velmi bojí čarování; přikázal jim, aby polykaly jeho vlasy, aby s nimi nebylo možno čarovat.“²⁹⁵ Lidé se také báli očarování láskou. Murúa například uvádí, že pokud chtěli získat lásku nějaké osoby, nosili sebou *huacanqui*, tedy jakýsi amulet, v podobě čehokoliv, co mohli dotyčnému připevnit na oděv nebo na postel.²⁹⁶

Nejvyšším božstvem byl Viracocha, kterého také nazývali Pachacámac, jelikož *pacha* je svět a *cámac* znamená stvořitel.²⁹⁷ V dávných dobách na světě byla noc, v té době dle Betanzose ještě lidé v andské oblasti věřili ve správného Boha, a z jezera vystoupil Viracocha. Con Tici Viracocha Pachayachachic (Pachacámac), což doslova znamená v kečuánštině Bůh Stvořitel světa, podle Inků stvořil Slunce, Měsíc, hvězdy, další vesmírná tělesa, lidi, rostliny i zvířata.²⁹⁸ Sarmiento de Gamboa popsal Viracochu jako bílého muže středního vzrůstu v bílém oblečení nesoucí berlu a knihu.²⁹⁹ Už tedy zde je vidět vliv Španělů a přetváření náboženské kultury k obrazu svému.

Inka sám se ztotožňoval se Sluncem Inti, za jehož syna byl považován. Jde o zařazení vládce na božskou úroveň, která mu zajišťovala uznání a úctu lidu. Slunce ovlivňovalo každý den i měsíc chod říše. Incký kalendář, který popisují v další podkapitole, se přizpůsobil oběhu Slunce kolem Země a sluneční kult byl uctíván oběťmi ve všech hlavních rituálech. Tupac Yupanqui nechal v Cuzcu

²⁹⁴ HEMMING, John. Dobyetí říše Inků, s. 250-252.

²⁹⁵ HEMMING, John. Dobyetí říše Inků, s. 36, citace Juana Ruize de Arce.

²⁹⁶ MURÚA de, Martín. Historia general del Perú, s. 195.

²⁹⁷ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 237.

²⁹⁸ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 15-20.

²⁹⁹ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 31-32.

postavit Chrám Slunce Curi Cancha, ten se stal stěžejní veřejnou stavbou. Na těchto informacích se všichni autoři shodují. I Cristóbal de Mena v roce 1534 popisuje chrám pro hojnost zlata, které spojovali pro jeho barvu se slunečním božstvem.³⁰⁰ Inkové často děkovali Slunci, sepnuli ruce a poklonili se,³⁰¹ někteří autoři dodávají, že vsedě, ale někteří tento rituál *mocha* popisují v pohybu.

Dle španělského kronikáře Acosty byl třetím nejvyšším božstvem Hrom, tedy pán nebes, který měl ve svých rukou déšť, krupobití, vše co patří do oblasti vzduchu, kde se tvoří mraky. Byl nazýván třemi jmény – Chuquilla, Catuilla, Intiillapa.³⁰² Na rozdíl od šlechty, která uctívala Viracochu a Slunce, prostý lid věřil v bohy přírody a přírodní síly. Mimo Hromu byla často opěvována Matka Země a plodnosti (Pachamama), nebo bohyně moře (Mamacocha),³⁰³ po které žádali, aby „bylo moře pořád mírné a nebouřilo se proti nim a aby jim dalo hojnost ryb, a proto drtili bílou kukuřici...“³⁰⁴

Věřili, že vše, co je zastoupeno na Zemi má svou hvězdu, která se stará o plodnost a přežití druhu. Příkladem může být „Urcuchillai pro berany (tedy samce od lamy), Catuchinchay pro ovce (samice od lamy) a Urcuchillay pro jehně (mládě lamy)“. Mezi mnoha dalšími hvězdami uvedenými v textech se často vyskytuje „Machacuay pro hady“ a „Chuquichinchay pro tygry a lvy (pravděpodobně myšleno pumy).“³⁰⁵

Hlavní trojice božstev (Viracocha, Slunce, Měsíc) měla svůj hlavní chrám v Cuzcu i každé další provincii,³⁰⁶ ale společně s ostatními božstvy měly svá posvátná místa po celém území incké říše, těm se říkalo *huaca*. *Huacou* mohl být „svým způsobem každý objekt, který byl nad rámec běžných mezí a současně byl nádherný, hrozivý,

³⁰⁰ MENA de, Cristóbal. La conquista del Perú, s. 8.

³⁰¹ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 312.

³⁰² ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 174.

³⁰³ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 174.

³⁰⁴ MURÚA de, Martín. Historia general del Perú, s. 192.

³⁰⁵ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 174-175.

³⁰⁶ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 120.

působící strach nebo obdiv.“³⁰⁷ V textech jsou jako příkladné uvedeny silnice, hory, kopce, jeskyně, kameny, rozcestí, stromy, řeky, prameny, skály atd. Španělský kronikář Acosta zapsal, že za *huacu* Indiáni považují „jakýkoliv jev v přírodě, který jim přišel pozoruhodný a odlišný, a věnovali ho nějakému určitému přírodnímu božstvu“ a dodává, že „jen v Cuzcu je jich přes čtyři sta.“ Jako příklad uvádí odpověď na svou otázku, když mu ukázali jeden kopec v okolí dnešní Nazcy. „Zeptal jsem se, proč je pro ně božský, odpověděli mi, že jeho krása je v tom, že je uprostřed kopců z kamene a on je z písku.“³⁰⁸ Murúa uvedl, že Manco Capac určil za *huacu* kopec, na které uviděl konec duhy.³⁰⁹ Takové místo sloužilo „ke zповědi po něčem špatném,“³¹⁰ ke zplnomocnění pro dalekou cestu, k žádosti o pomoc jak osobní, tak například ve válce. Nesčetné množství *huac* uznávali jak celé národy, kmeny, *ayllos*, tak samotní jednotlivci.³¹¹ Většinou i po přestěhování uctívali svou původní *huacu*, a s ní i původní božstvo.

Náboženství patří dnes k nejčastěji zmiňované části incké kultury. Rané texty se mu věnují často, ale zabývají se často jen nejdůležitějšími prvky, přičemž detailnější výklad chybí.

5.3.7 Kalendář a incké svátky

Přestože nejde o zlato ani o vítězství, jimž je v kronikách velmi často věnována pozornost, najdeme mnoho informací o inckém čase a kalendářním systému v textech od Murúa, Betanzose, Sarmienta, Acosty, Cieza de León a Herrery. Opět se jednotlivé informace neodlišovaly příliš rozsahem, některé se i opakovaly, například Murúa a Acosta nám zanechali prakticky totožný text, s tím, že Martin de Murúa zřejmě použil José de Acostův a rozšířil ho o další krátké informace. Naopak Antonio de Herrera, který, jak už jsem předestřela

³⁰⁷ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 200.

³⁰⁸ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 176, 238.

³⁰⁹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 23.

³¹⁰ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 186.

³¹¹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 58-62, 192, 199.

v úvodu, používal mnoho primárních pramenů, otázku kalendáře absolutně nepopisuje, ale pouze zmiňuje jeho existenci.

Ve všech výše uvedených textech najdeme základní informace, mezi které patří, že autorem ustanovení roku na 12 měsíců byl inka Yupanqui. Tento vládce posunul začátek roku z původního ledna na prosinec a pro každý rok určil specifickou oslavu. Na rozdíl od mexických kultur měli Inkové stejný počet dní a měsíců v roce jako křesťané. Řídili se astronomií a pohybem Slunce a Měsíce. Měsíc prosinec byl určen za začátek roku proto, že se „Slunce začíná vracet do posledního bodu Kozoroha a je v tropech nejbližší.“³¹² Acosta mluví o zimním slunovratu, kdy se v druhé polovině měsíce (kolem 21. dne) Slunce dostává nad obratník Kozoroha. Se zásadní informací přichází peruánští vědci první poloviny 19. století Mariano Eduardo de Rivero y Ustariz a Juan Diego de Tschudi, kteří zastávali názor, že Inkové počítali své měsíce od 20, 21, nebo 22. dne do stejného dne měsíce následujícího.³¹³ Tento názor je založen na slunečním oběhu a mohl být pravdivým, což by vysvětlovalo často používané stejné názvy u různých měsíců dle autorů, kteří tedy při španělském lednu, mohli zaznamenat, jak leden, tak únor.

„Pro správné určení období roku použili následující zručnost, kdy v kopcích obklopujících město Cuzco umístili postupně dvanáct pilířů, v takové vzdálenosti a postavení, aby každý měsíc jeden z nich ukazoval, kde vyjde a kde zajde Slunce.“³¹⁴ Tyto kamenné pilíře nazývali Saccanga (Sucanca).³¹⁵ Hlavním pro zimní období byl Pucuy Sucanca, který označoval začátek období dešťů a pro letní část roku Chirao Sucanca určující začátek plodného období země.³¹⁶ „Na tomto místě vyhlašovali oslavy, čas setí i sklizení atd.“³¹⁷ Každý tento pilíř

³¹² ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 221.

³¹³ Část věnovaná vysvětlení kalendářnímu systému Inků od španělského spisovatele Marcose Jimenése de la Espalda z 2. pol. 19. století. BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, s. 120-121.

³¹⁴ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 220.

³¹⁵ Saccanga - ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 220.
Sacanca - MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 202.

³¹⁶ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 202.

³¹⁷ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 220.

byl sledován svým knězem, nebo také znalcem času – Pachaunanchango, který určoval „čas, aby věděli, kdy zasít, pracovat nebo vyzdobit jejich zemi.“³¹⁸ Pro delší časové úseky zřejmě sloužil systém *ceques*, tedy „vizuálních linií,“ které vedly od Cuzca do všech světových stran. Všechny 41, někdy uváděno 42 linií, které se nikdy nepřekrývaly, protínalo posvátná místa incké říše.³¹⁹ V mých pramenech se název *ceque* nevyskytoval, což dokazuje malou dokumentaci, která zapříčinila, že dnes a zřejmě ani v budoucnu nebudeme tomuto astronomickému systému zcela rozumět.

Na oslavách se často tančilo, José de Acosta popisuje různé druhy tance – *taquí*. Jedním z nich byl „tanec imitující různé profese s pomocí zvuků a kroků v pomalém a lhostejném taktu,“ nebo tanec člověka sedícího na ramenou druhému. Dále zmiňuje bojové hry – *puclla*, které bývaly součástí oslav.³²⁰ Inkové měli oslavy pravidelné a mimořádné. Každý měsíc měl stanoven svůj vlastní název a inkou určenou pravidelnou oslavu. „Při každé měsíční oslavě obětovali sto ovcí (španělský výraz pro lamy), různých barev a druhů.“³²¹

Prvním měsícem byl tedy od doby vlády devátého inky Pachacuti Inca Yupanqui prosinec, nebo podle Ribero a Tschudi konec prosince a větší část ledna. V textech španělských autorů se vyskytují rozdílné názvy měsíců, které jsou shrnuty od M. Jimenése de la Espalda na konci *Suma y Narración de los Incas*. Prosinec – Puccuy Quillaimi (Quilraymi), Camai Quilla, Raymi byl měsícem nejdůležitější oslavy celého roku – Capac Raymi. Španělský kronikář Herrera uvádí, že tento název v překladu znamená bohatá a hlavní oslava, při které se se připravovaly kukuřičné koláčky s krví z obětí.³²² Acosta tyto informace doplňuje o „pálení ovcí a jehňat s opracovaným voňavým dřevem“ a obětování 3 sošek Slunci Inti představující otce a pána Slunce (Apointi), syna Slunce (Churiinti) a bratra Slunce (Inticuaqui)

³¹⁸ BETANZOS de, Juan. *Suma y Narración de los Incas*, s. 92.

³¹⁹ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Inkové: Nejmocnější indiánský stát*, s. 64-65.

KOSTIČOVÁ, KŘÍŽOVÁ, KVĚTINOVÁ. *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, s. 192.

³²⁰ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 246.

³²¹ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 209.

³²² HERRERA de, Antonio. *Historia general*, s. 123.

a 3 sošek na stejném způsobu bohu hromu, deště a sněhu Chuquiilla. Obřadu se účastnili synové inků, kterým se při této příležitosti propichovaly uši a stávali se z nich *orejones*, tedy incká šlechta.³²³

Druhým měsícem, začínajícím pravděpodobně tedy kolem 21. ledna, byl Coyquis nebo Camay. Název Camay uvádí Cristóbal de Molina pro prosinec a José de Acosta jako leden, což by mohlo opět potvrzovat incký začátek měsíce v polovině našeho.³²⁴ Při oslavách tohoto měsíce se spálené obětiny házely do potoka a lidé je pak následovali skoro „pět mil, prosíc jej (potok), aby oběť vzal až do moře, protože jedině tak mohli obdarovat Viracochu,“ který zmizel v moři.³²⁵ Spojení s vodou mohlo souviset s obdobím dešťů, které v andské oblasti je od ledna do dubna. Zbytek deštivého období, tedy třetí Ccollappoccoyquis/Huatumpuay, čtvrtý Pachapoccoyquis a pátý měsíc Ayrihuaquis byly podle Acosty obětovány černé, strakaté a tmavě hnědé lamy.³²⁶ V žádné z textů nejsou detailněji popsány a v některých jsou přeskočeny, proto zřejmě šlo o menší oslavy.

Šestým měsícem v pořadí byl Atumcusay Amoray/Aymorayquis Quilla/ Aymuray. Oslava Aymoray byla konána u některého z pilířů Sucasca při příležitosti zahájení sklizně, která probíhala až do konce června.³²⁷ Na ostatních místech byla tento měsíc, kdy se nosila kukuřice z polí domů a ukládala se do malých stodol - *pirua* - v nejlepších látkách, které měli, uspořádána oslava, která přetrvávala i do dob španělské conquisty.³²⁸

V dalším, tedy sedmém, měsíci Hátum Cosqui Quillan/ Aucaycuzqui Intiraymi, probíhala velká oslava vzdání díky Slunci s názvem Intiraymi, kdy si *orejones* vzali oblečení z barevných peříček a přinesli opět u jednoho z hlavních pilířů v okolí Cuzca oběť v podobě sta *guanacos* (druh lamy), velké množství sošek ze dřeva

³²³ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 209-211.

³²⁴ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 117-121. ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 210.

³²⁵ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 210.

³²⁶ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 210.

³²⁷ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 93.

³²⁸ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 210.

z *quinua* a látek. V této době se konal ples *cayo*, při té příležitosti se pohazovaly po cestách květiny a muži si připevňovali malé medailonky ze zlata na vousy a zpívali. Španělé tento svátek často přirovnávali k oslavě Corpus Christi, který se konal v jejich vlasti přibližně ve stejnou dobu.³²⁹

V průběhu osmého měsíce Huarqui/Cahuarquis/Chahuahuaquis bylo obětováno sto lam tmavě hnědé barvy k oslavě začátku zalévání země a osévání polí kukuřicí a bramborami, které trvalo až do září.³³⁰ Během následujícího devátého měsíce Yápaquis/Capacsiquis se při poděkování, že přírodní živly nezničily jejich políčka, spálilo sto hnědých lam a tisíc podříznutých morčat.³³¹ Deset až dvanáct dnů předcházející oslavě dodržovali Indiáni půst, při kterém nespali se ženami, nežvýkali koku, *chichu* pili pouze ráno a během dne pili už jen vodu. Oslava Hatun Raymi je poděkováním Bohu a Stvořiteli (Viracocha), že měli dobrý rok.³³²

Pro desátý měsíc Cituaiquis/Coyaraymi určil Yupanqui hned dvě hlavní oslavy věnovaným Měsíci (*coya*, jelikož inca byl v incké mytologii Slunce), tedy vodním tokům a plodnosti. Oslava Citua byla podobná španělské „Fiesta de San Juan, protože v půlnoci Indiáni vstanou, myjí se až do nového dne ve světlech pochodní a říkají, že se tak čistí od neduhů a špatností.“³³³ Acosta uvedl, že se Indiáni sešli již před západem Slunce, obětovali bílé lamy s hustou vlnou, zřejmě druhu alpaka, a předávali si navzájem pochodně říkajíc „Špatnosti jdi pryč!“ a čtyři dny poté oslavovali.³³⁴ Betanzos za druhou a oddělenou část považuje Purappucqui, kdy obětovali lamy a oblečení do vody, přičemž řeky posypávaly květy všech druhů. Největší oběti byly dle jeho informací pořádány na soutoku řek v Cuzcu.³³⁵ *Mamacoyas* upekly

³²⁹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 210-211.

³³⁰ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 93.

³³¹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 210-211.

³³² CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 367-370.

³³³ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 93-94.

³³⁴ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 211.

³³⁵ BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, s. 94.

opět velké množství koláčků s obětní krví a rozeslaly je do model celé země, aby tak všichni uctili loajalitu a spojení Slunce s inkou.³³⁶

Během předposledního měsíce Homaraymi Punchaiquis/Omaraymíquis bylo obětováno opět stol lam a v případě, že byl nedostatek deště „uvázali černého berana na rovinu a rozlili kolem mnoho chichy a nenakrmili ho, dokud nezapršelo.“³³⁷

Dvanáctý měsíc Ayarmarca/Cantaráyquis uzavírající rok byl v duchu přípravy na rok následující. S oslavou Raymicantará Rayquis je spojená přehlídka chlapců připravujících se na hlavní slavnost v prvním měsíci dalšího roku.³³⁸

Mezi mimořádné nebo s nepřesně určeným termínem konání patří slavnosti Ayma, Ytu. „Ytu neměla určený čas a slavili ji, kdy chtěli, všichni se sešli po dvou dnech půstu na náměstí,“ kam neměli přístup žádní cizinci. „Na tento svátek měli speciální oblečení *yadereros*, které sloužilo jen k této příležitosti, přikryli si hlavy a šli pomalu v procesí, při kterém nikdo nemluvil, a hráli na bubny.“ Murúa tento svátek popisuje jako jediný podrobněji a délku trvání určuje na jeden den a noc, přičemž následující dva dny se věnovali oslavám a tanci, při nichž děkovali Slunci - Viracocha, že jejich modlitby vyslyšelo. „Nepracují, ale raději oslavují, aby mu ukázali, jak jsou šťastní.“³³⁹

Jako další mimořádnou slavnost zaznamenal španělský kronikář Herrera obětování dětí. Tato slavnost se nekonala každý rok, ale pouze tehdy, když lidé viděli, že v čase nejvhodnějším pro obdělání země přichází špatné období. Doba konání se lišila v závislosti na podnebních podmínkách, v horách tedy období obdělávání půdy připadá na srpen, kdežto rozhraní inckého kalendářního roku je ideální doba na obhospodaření půdy v nížinách.³⁴⁰

Zatímco Betanzos, Acosta i Murúa se kalendářnímu systému Inků věnovali celkem podrobně, Herrera a Cieza de León, obvykle

³³⁶ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 211.

³³⁷ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 211.

³³⁸ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 211.

³³⁹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 203-204.

³⁴⁰ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 123-124.

podávající více podrobné záznamy o incké kultuře, se tématu kalendáře dotkli jen velmi okrajově.

5.4 ORGANIZACE ŘÍŠE

Jak se odráží v celé práci, Inkové byli velmi schopnými organizátory. Jejich říše měla řád, který, jak vyplývá z raných textů, velmi dobře fungoval. Autoři textů se zaměřili na popis rozdělení říše a na zvláštnosti ve správním systému, které napomáhaly k chodu celé společnosti.

5.4.1 Správa

Incká říše byla před příchodem Španělů rozdělena do čtyř částí, její původní název tedy zněl Tahuantinsuyu. Toto označení je kečuánský překlad pro „čtyři díly světa.“ Čtyři díly Tahuantinsuyu byly: Chinchaysuyu (od Cuzca na sever až po Quito), Cuntisuyu (od Cuzca k západnímu pobřeží kontinentu), Collasuyu (od Cuzca na jih přes jezero Titicaca, Bolívii až po severní část Chile a Argentinu) a Antisuyu (nebo spíše Andesuyu, jak uvádí Acosta, tedy východní část s Andským pohořím).³⁴¹ Takto se dělila říše pravděpodobně od vlády Tupaca Yupanquiho. Nepravidelně velké čtvrtiny říše byly dále rozděleny na provincie a ty pak na samotné *ayullu*.

Příchodem Španělů došlo k výrazné proměně v incké společnosti a vznešené vrstvy společnosti byly nahrazeny Evropany. Byli to druhorození synové šlechticů nebo i obyčejní, méně vzdělaní lidé původem z nižších vrstev společnosti, jelikož do Západních Indií odcházeli muži za možností zlepšení španělské společnosti, což v Kastilském království bylo možné jen ve velmi výjimečných případech. Ačkoliv španělští dobyvatelé výrazně zasáhli a změnili přirozenou hierarchii v říši, najdeme popisné rozdělení společnosti jen u kronikáře Martina de Murúa a u Pedra Sarmienta de Gamboa, z kterého Murúa také čerpal.

³⁴¹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Perú*, s. 33, 149.

V čele celé společnosti stál inka, syn boha Slunce. Ten byl absolutním vládcem s vlastnickým právem na vše, na půdu i lid. V rukou měl nejvyšší výkonnou, soudní i zákonodárnou moc. Inka byl popisován ve všech případech jako velmi respektovaná osoba, v jehož „říši se ani list nepohne bez jeho svolení.“³⁴² Moc inky byla ovlivněna jeho chováním k poddaným. Staral se tedy o to, aby ochránil lidi od války a nouze, za což vyžadoval naprostou poslušnost. Nástupnictví nebylo striktně vyřešeno a nástupcem se nakonec většinou stal nejsilnější syn.

Další dělení společnosti dle Murúa vytvořil rovněž Inca Tupac Yupanqui, který své poddané rozdělil do sedmi skupin.

Mezi příslušníky nejrozšířenější skupiny patřili všichni obyvatelé pracující v zemědělství. Do druhé byli zařazeni pastýři zvířat, kteří se museli starat o pastviny. Třetí skupinou byli vojáci, tedy muži cvičící se ve zbrani a boji. K čtvrté čarodějové a kněží, kteří byli svobodnými a byli všeobecně respektováni. Jako pátou určil úředníky, kteří se starali o základní správu. Další kontrolní a řídicí složky spadaly do šesté skupiny, přičemž sedmá byla určena pro nejvyšší šlechtu – inku, jeho radu, hlavní kapitány a generály.³⁴³

Celá hierarchie společnosti v říši měla dvě roviny. Jedna byla řídicí a druhá kontrolní. Běžný obyvatel - *puric*, byl základem *ayllu*, které bylo kontrolováno *curacem*. Ti se dále řídili desítkovou soustavou, tedy, deset *puriců* bylo kontrolováno jedním *curacem*, deset *curaců* bylo kontrolováno dalším *curacem* atd. až po celou provincii. Tu spravoval *apo*, neboli místodržící, který tvořil *Consejo de incas* (inckou radu). Čtyřmi nejvyššími představiteli rady byli inkovi nejbližší příbuzní – bratři, strýcové nebo synové. Problémy provincií řešili „mezi sebou a ty složité i s inkou.“ Mimo čtyři hlavních *apos* ze čtyř částí Tahuantinsuyu měl inka v každé provincii *tucuyrico* –

³⁴² LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemi Indijských pustošení, s. 91-92.

³⁴³ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 178-179.

nejvyššího dohlážitela nad vším. Tato osoba musela mít přehled o dění v celé provincii.³⁴⁴

Nejvyššími řídicími i kontrolními představiteli byli *orejones*, neboli „velké uši,“ jak Španělé inckou šlechtu nazývali pro zlaté náušnice, kterými si zvětšovali díry v ušních lalůčkách. Mezi ty byli často dosazováni příbuzní samotného inky nebo osoby se zásluhami. *Orejones* měli mnoho privilegií: používali jazyk incké nejvyšší šlechty, odlišný od kečua a aymara, který používal prostý lid; měli povoleno mnohoženství (pouze za určitých podmínek a především s darovanými ženami od inky) a incest; byli nošeni v nosítkách a využívali zvláštních mostů atd.³⁴⁵ Rozšiřování jednotlivých vrstev bylo důsledkem zvětšování rozlohy a počtu obyvatel incké říše.

Pro získání znalostí potřebných k řízení a kontrole společnosti byla zřízena škola v Cuzcu. Zde se potomci *orejones* učili od *amautos* (učitelů), přičemž první rok byl zaměřen na studium jazyka incké šlechty a dobré chování, ve druhém se naučili základům náboženství – představení základních božstev, jejich uctívání a průběh ceremonií, třetí rok byl věnován výuce *quipu* a zákonodárství a poslední rok byl určen ke studiu historie z *quipu*, kde získali informace mimo jiné o vládcích, válkách a proměnách v rozloze říše.³⁴⁶ Škola je měla připravit na budoucí udržení míru či rozšíření Tahuantinsuyu.

Inkové měli nástroj k zachování klidu a udržení nových území a tím nástrojem byli *mitimaes*, kteří se vyznačovali oddaností svému panovníkovi. *Mitimaes* byli vybraní obyvatelé z různých částí incké říše, kteří byli nuceně přemístěni do nových oblastí při zachování jejich původních podnebných podmínek. Jejich počet odpovídal podmínkám jednotlivých nově připojených oblastí, ale pohyboval se v případě potřeby i v řádech tisíců, což dokazuje výrok španělského kronikáře Ciezy de León: „deset nebo dvanáct tisíc mužů se svými ženami,... nebo tolik, kolik chtěli.“ Kompenzaci stěhování inka zajistil

³⁴⁴ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 114; MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 156-157.

³⁴⁵ HEMMING, John. Dobyťí říše Inků, s. 38.

³⁴⁶ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 167-168.

„statky ve vesnicích, půdou pro obdělávání a místem na postavení domů.“³⁴⁷ Do nové oblasti se tak rozšíří plodiny typické pro inckou společnost, kečuánský jazyk a poslušnost *curacûm*. Sarmiento jediný zmiňuje mimo *mitimaes* i skupinu *michecrima*, kteří pocházeli z blízkého okolí Cuzca a byli zvědy a kontrolory, kteří byli povinni informovat o případných vzpourách a povstáních podmaněných kmenů.³⁴⁸

V andské oblasti byla zavedena pracovní povinnost, *mita*, která byla odváděna v podobě práce v dolech, výstavby veřejných budov, silnic, zavlažovacích kanálů, vojenské povinnosti, nebo specializovaných jedinců. Šlo o dva až tři měsíce ročně všech mužů v produktivním období, kdy každý mezi 25 až 50 let musel platit daň.³⁴⁹ Název *mita* uvedl z mnou vybraných textů pouze Martin de Murúa.³⁵⁰

Za práci a oddanost odvedenou říši bylo inkovou povinností uchránit všechny obyvatele před nouzí, a tak podél všech cest v říši byly vystavěny budovy sloužící k uskladnění předmětů základní potřeby – sušené maso, brambory, kukuřice, *chicha*, zbraně, oblečení, sandály a mnoho dalších věcí. Sklady byly od sebe vzdáleny přibližně šestnáct kilometrů,³⁵¹ tedy na vzdálenost, kterou urazil za den inka se svou družinou. Plnily se díky daňové povinnosti všech pracujících Indiánů, o které se dozvídáme i z prvního textu od Cristóbal de Mena. Španělský duchovní José de Acosta napsal, že vše, „co se v těchto zemích zaseto a sklídilo, se uložilo do skladů, postavených jen k těmto účelům a to bylo hlavní daní, kterou Indiáni odevzdávali.“ Zároveň dodává, že se daň přesouvala dle potřeb po celé incké říši.³⁵² Skladů využívali nejen inkové a *orejones* při cestách po zemi, ale také incká armáda a prostý lid v případě neúrody, přírodní katastrofě a

³⁴⁷ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 119.

³⁴⁸ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 105.

³⁴⁹ MACQUARRIE, Kim. Poslední dny Inků, s. 121.

³⁵⁰ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 243.

³⁵¹ Cieza de León uvádí přibližně 4 leguas, tedy španělské míle, které jsou nejčastěji přirovnávány ke 4 km. CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 241.

³⁵² ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 233.

dalších momentech. V období míru, nepřítomnosti *orejones* a nepotřeb obyvatelstva docházelo k renovaci uskladněných věcí podléhající zkáze.³⁵³ Při příchodů Španělů byly tyto sklady hlavním zdrojem jídla i dalších potřeb, což potvrzuje Francisco de Xeréz, který zaznamenal, že „ve městě Cajamalca bylo nalezeno několik domů plných šatstva svázaného do balíků narovnaných až po samou střechu. ... Křesťané si z nich vzali, kolik kdo chtěl, a domy byly stále tak plné, že by nikdo nepoznal, že v nich něco chybí.“³⁵⁴ Postupem času je ale i přes velké množství Španělé vyplenili.³⁵⁵

Podél cest nestavili Inkové pouze sklady, ale také noclehárny, *tambos*, pro vysokou šlechtu a samotné inky, kteří při cestování po říši využívali místa k odpočinku a k přespaní. *Tambos* bývaly celkem rozlehlá sídla, ke kterým patřila i kasárna a pevnost obehnaná kamennou zdí,³⁵⁶ sloužící pro celou družinu, která mohla čítat i tisíce osob.

Španělský jezuita José de Acosta napsal: „V Peru měli jednu kuriozitu, zvláštní poštu, protože inka měl v celém království umístěnou poštu či kurýry, které nazývali *chasquis*.“³⁵⁷ Další oblast přisouzená správním úpravám Tupaca Yupanquiho, který prý vybral nejrychlejší běžce těžkou zkouškou, kdy museli „dokázat běžet po rovině a poté z kopce se stejnou lehkostí, pak museli vyběhnout strmý a skalnatý kopec bez zastavení a těm, co to dokázali a byli dobří, dal za úkol vykonávat poštu („poštu“) a cvičit se každý den v běhu.“³⁵⁸ Jednotlivé zdroje se v mnoha informacích liší. Jednou z nich je vzdálenost rozmístění, kde Sarmiento, Cieza de León i Murúa mluví o půl míly, Acosta udává míly a půl, tedy pravděpodobně kolem 6 km. *Chasquis* předávali informace o bojích, zprávy soudů, rozkazy správcům a v případě, kdy se inkovi zachtělo čerstvé ryby, dopravili čerstvou živou rybu. Uběhli dle Acosty 50 mil za 24 hodin (Cuzco je

³⁵³ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 128-129, 220, 341.

³⁵⁴ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 52.

³⁵⁵ LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemí Indijských pustošení, s. 90.

³⁵⁶ HICKLING PRESCOTT, William. Dějiny dobytí Peru, s.

³⁵⁷ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 228.

³⁵⁸ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 161.

dle jeho informací od pobřeží vzdáleno přes 100 mil)³⁵⁹ a dle Ciezy de León jim cesta z Quita do Cuzca trvala 8 dní.³⁶⁰ Další rozlišná informace se týká počtu *chasquis* na jednotlivých stanicích. Acosta se opět odlišuje od ostatních a popisuje domy se čtyřmi běžci, ostatní tři již zmínění autoři mluví o dvou.

Chasquis museli dodržovat přesně stanovený řád. Mohli jíst pouze jednou denně, a to jedině *hamcu*, což byla pražená kukuřice a pít jedenkrát denně. Byli velmi hubení a museli se udržovat ve velmi dobré kondici. „Každá chyba je stála život,“ ale za správné dodržení příkazů byli respektováni a byli naprosto osvobozeni od jakékoliv práce. Směli využívat veřejných skladů a bylo postaráno o dostatek jídla i oblečení pro ně i jejich rodiny.³⁶¹

Incká říše pro správu své obrovské rozlohy byla nucena využívat mnoha podpůrných systémů, které byly velmi propracované. Striktní řád ve správě byl kontrolován právním systémem.

5.4.2 Právo

V incké říši používali jednoduchý právní řád, ve kterém byl základem trest odpovídající přestupku. Kontrolní správní složky sloužily současně jako soudy nižší a vyšší instance. Představitelé nižších soudů, *curacové*, řešili malé přestupky a v případech těžších zločinů vynesli rozsudek správci čtyř hlavních provincií či sám inka. Stejně tak případné pochybení mohlo projít kontrolou u vyššího soudu a bylo přísně trestáno. Dle Prescottta musel být každý trest či spor rozhodnut v době pěti dnů po sdělení provinění.³⁶²

Ačkoliv vedli Inkové také záznamy o jednotlivých zákonech a trestech v *quipu*, šlo především o nepsané právo³⁶³ založené na tradici. Inka určil přísné tresty za jednotlivá provinění. Nejčastějším potrestáním viníků byla smrt.

³⁵⁹ ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, s. 228.

³⁶⁰ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 122-123.

³⁶¹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 161-162.

³⁶² HICKLING PRESCOTT, William. Dějiny dobytí Peru, s. 32.

³⁶³ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 157.

Trest smrti si vysloužil každý, kdo spáchal vraždu, chystal vzpouru, chtěl očarovat inku, dále za neoprávněné zabití samice jakéhokoli druhu zvířete, cizoložství, krádež státního majetku, také vojenský zběh a *mitimaes*, kteří se navrátili zpět z místa, do kterého byli přesídlení. Trestány byly také incestní vztahy s matkou, sestrou, babičkou, dcerou, vnučkou, se vzdálenějšími rodinnými příslušníky bylo možné mít sexuální vztah.³⁶⁴ Potrestání mohlo proběhnout oběšením, ukamenováním, svržením z útesu či ve velmi závažných případech vhození do speciální kopky – *sancahuasi*. V případě trestných činů proti inkovi, jeho rodině a *apos* (správců čtyř částí) se zločinci uvrhli do vyhloubených děr, obložených kamenem, které byly po stranách opracované do ostrých tvarů. Dovnitř bylo vypuštěno mnoho různých druhů dravé zvěře a jedovatých pavouků, hadů atd. Zároveň však, pokud v této kobce dokázali přežít dvacet čtyři hodin a zvířata je nesnědla či nekousla, pak to znamenalo jejich nevinu a odpuštění, byli vyndáni a odškodněni.³⁶⁵

Za cizoložství byla žena pověšena na strom, pokryta trním a bodláky a kamenována. Poté na stromě byla ponechána nějaký čas pro výstrahu. Krádeže se v incké říši netrpěly. Za první byl zloděj silně bičován, po druhé krádeži byl mučen a za třetí byla smrt. Pokud však byla již první velkého rozsahu, znamenala trest smrti rovnou a zloděj se nechal viset na stromě, dokud nezemřel. Přísný trest si vysloužili také tuláci a ti, kteří nechtěli pracovat a učit se. Lenost se netrpěla nikomu. Bylo myšleno i na pomlouvačné a příliš upovídané, kterým bylo zakázáno moc mluvit.³⁶⁶

Inkové znali i polehčující okolnosti, které mohly zmírnit výši trestu. Například u cizoložnice, které manžel odpustil, nebyl určen trest smrti, ale nižší trest. V případě vraždy v sebeobraně tomu bylo podobně.³⁶⁷ Také rozlišovali, zda-li zloděj nekradl z nouze, přičemž to by znamenalo pro něj trest nízký a potrestání i správního úředníka za

³⁶⁴ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 236.

³⁶⁵ MURÚA de, Martín. *Historia general del Perú*, s. 158-159.

³⁶⁶ MURÚA de, Martín. *Historia general del Perú*, s. 158-159.

³⁶⁷ ACOSTA de, José. *Historia natural y moral de las Indias*, s. 235.

nedostatečné plnění své povinnosti, jelikož se měl starat o zajištění dostatku základních potřeb pro všechny. Za špatné plnění svých povinností určil inka, zdroj veškerého práva v říši, bičování. To platilo, jak pro již zmíněné úředníky, ale také například pasáčky zvířat, kteří zanedbali péči o pastviny apod.³⁶⁸

Incký panovník, jakožto představitel boha Slunce, nebyl nikdy trestán, a to z důvodu svého propojení s bohem, který na Zemi vzdělal lid (opět podobnost boha Slunce se stvořitelem Viracochou) a konal dobro.³⁶⁹

V Cuzcu měli vězení „*cárcel del Ynga*“, tedy „incké vězení“, určené pouze pro šlechtu a správní představitele říše, kteří spáchali nějaký zločin. Byli v něm uvězněni a hlídáni. Po příchodu Španělů bylo nadále využíváno při vážných provinění conquistadorů.³⁷⁰

Nemáme záznamy o věkové hranici pro trestnou způsobilost, ale Murúa zmiňuje trest otce za krádež, kterou spáchal jeho syn.³⁷¹ V textech španělských autorů najdeme informace o inckém právu jako o jednoduchém zákoníku s velmi přísnými tresty. Zároveň Španělé oceňují inckou předvídatost, že pokud dostatečně zaměstnají své poddané a zamezí zahálce, předejdou využívání volného času k páchání trestných činů. Právním systémem incké říše se zabývá pouze Martín de Murúa a José de Acosta, kteří podali krátký popis trestního zákoníku a soudního systému.

5.4.3 Vojenská organizace

Jednou z nejpozoruhodnějších oblastí incké říše byla vojenská politika, která se vyznačovala vysokou taktickou úrovní. Válka byla přirozeným vývojem rozvoje říše. Inkové zajišťovali velmi dobré podmínky pro své vojáky nejen sklady s potravinami, zbraněmi a oblečením, noclehárnami *tambos*, ale také systémem silničních sítí po celém území. V incké armádě nebojovali profesionální vojáci, nýbrž

³⁶⁸ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 159.

³⁶⁹ KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizace*, s. 350.

³⁷⁰ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 157-158.

³⁷¹ MURÚA de, Martín. *Historia general del Pirú*, s. 159.

prostí občané určitého věku, kteří byli vybráni z mnoha oblastí s tím, že bylo ponecháno dostatečné množství práce schopného obyvatelstva v každé vesnici, tak aby nebyla ohrožena zemědělská produkce pro stát i pro samotné *ayllus*. Do vesnic několikrát do měsíce přicházeli vojáci, kteří se věnovali výcviku mužů. Za profesionály byli považováni jen vojenští důstojníci a inkova osobní stráž.³⁷²

Ze španělských textů se dozvídáme o velké disciplíně a velkém počtu vojáků, který mohl být i více než dvě stě tisíc mužů.³⁷³ „Inka vojákům neplatil žold, ale dal jim mnoho privilegií,“ jelikož v období vojenské služby nemuseli vykonávat pracovní povinnost pro říši a díky zásobování jim zajistil nestálý přístup k základním potřebám. „Vojáci nesměli mít žádnou potřebu, během války měli všeho hojnost.“³⁷⁴ To mohlo umožnit vojenské setrvání v boji po dlouhou dobu, i když takové války nebyly časté. Aby vojáci netrpěli změnou klimatu, často přizpůsoboval inka a jeho generálové oblast výběru vojáků podle území a klimatických podmínek místu, kde se válčilo nebo předpokládalo bojovat.³⁷⁵ Zapojení podobných oblastí především ze sousedních území přinášel i další klad, čímž bylo zamezeno velkých přesunům vojenských jednotek a ušetřilo se tam mnoho zásob i sil.

Incký válečník nosil běžný mužský oděv, tedy tuniku ke kolenům. Pod kolena a v oblasti kotníku si připevnil pestré třásně a obdobnou ozdobu mohl mít i na přilbě buď ze silné látky nebo z pleteného rákosu či dřeva (*chucos*³⁷⁶). V raných textech najdeme kladné hodnocení pevnosti ochranného brnění a přilby: „někteří vojáci nosí velké dřevěné přilby, které jim sahají až k očím. Uvnitř jsou vycpány silnou vrstvou bavlny, takže ani železné přilby nemohou být pevnější.“³⁷⁷ Dále mohli vojáci mít pletené brnění, které bylo však velmi často nahrazováno ochrannými štíty upevněnými na paži a zádech. Dřevěný štít byl potažen barevnou tkaninou se znakem

³⁷² HICKLING PRESCOTT, William. Dějiny dobytí Peru, s. 41-43.

³⁷³ HERRERA de, Antonio. Historia general, s. 100.

³⁷⁴ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 183.

³⁷⁵ KATZ, Friedrich. Staré americké civilizace, s. 339.

³⁷⁶ SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas, s. 112.

³⁷⁷ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 52-53.

příslušné oblasti. Velitel si sebou nesl velitelské hole ovinuté zlatými nebo jinými ozdobnými pásy.³⁷⁸

Zbraně byly vyrobené z mědi, bronzu, kamene a dřeva a byly opatřovány státem. Materiál se nemohl rovnat španělské výzbroji, jelikož Indiány použité zbraně byly příliš tupé.³⁷⁹ Las Casas napsal, že inka „přivedl vojsko se směšnými zbraněmi.“³⁸⁰ Hlavním problémem boje se Španěly byl kůň. Indiáni byli zvyklí na boj muže proti muži, nikoliv pak pro boj z výšky, z hřbetu koně. Tento fakt zmiňují téměř všichni autoři analyzovaných raných textů *conquisty* Peru.

Ačkoliv měli Indiáni početní převahu, v boji se ukázala řada nevýhod v čele s nepříliš technicky rozvinutými zbraněmi. Nejčastěji používanou a zároveň nejúčinnější inckou zbraní byl prak. Využívaly ho především horské kmeny v boji na větší vzdálenost až kolem třiceti yardů, tedy necelých třiceti metrů. Jednalo se o popruhy, kterými točili nad hlavou a po uvolnění jednoho konce vymrštili velkou rychlostí kámen ve velikosti jablka na nepřítele, kterému tím způsobili i smrtelná zranění. Dokázali takto střílet s velkou přesností. V boji byli Inkové velmi vynalézavými a přizpůsobivými. V útoku na hlavní incké město rozpálili kameny v ohních a obalili je bavlněnou látkou, v které je pak vystřelovali, čímž zapalovali doškové střechy domů.³⁸¹

Jednou ze zbraní vhodnou pro boj se Španěly byla *bola*, což byly kameny uvázané na lamí šlachy, která se zamotala koním do nohou. Podobnou zbraň (*ayuinto*) popisuje španělský voják Sarmiento již z dob Manco Capaca.³⁸² Pastí na koně byly také vykopané jámy se špičatými kůly a malé dolíky pro rozhození stability zvířete.³⁸³ Velkou škálu bojových nástrojů částečně popisuje Pedro Pizarro oštěpy, šípy, šipky, palice.³⁸⁴ „Indiány používanými zbraněmi byly tmavé oštěpy, tvořené z palmových listů, které jsou silně jedovaté, ...palice *champsis*,

³⁷⁸ HEMMING, John. *Dobytí říše Inků*, s. 88, 121.

³⁷⁹ HEMMING, John. *Dobytí říše Inků*, s. 88.

³⁸⁰ LAS CASAS de, Bartolomé. *O Zemi Indijských pustošení*, s. 90-91.

³⁸¹ HEMMING, John. *Dobytí říše Inků*, s. 88, 148.

³⁸² SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. *History of Incas*, s. 50.

³⁸³ HEMMING, John. *Dobytí říše Inků*, s. 121, 150.

³⁸⁴ PIZARRO, Pedro. *Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú*, s. 34.

kteřé mají tvar hvězdic³⁸⁵ rozebírá pak účinnost a tvar jednotlivých zbraní Murúa, kterého doplňuje popis Ciezy de León, který detailněji píše o zbraní především pralesních oblastí, kterou byl luk a šíp. „Pevný luk vytvořený z černých palmových listů velikosti jednoho sáhu (1,67m) a jiných delších s ostrými šipkami namazanými velmi zlou a jedovatou rostlinou, po které při kontaktu s krví není možno nezemřít.“ Výčet zbraní pak doplňuje o oboustranné meče nazývané *macanas*.³⁸⁶

Taktické pořadí boje popisuje blíže další španělský voják Francisco de Xeréz. „Vpředu jdou bojovníci, kteří vrhají pomocí praků hladké, ručně opracované oblázky vejčitého tvaru... Za nimi následují muži ozbrojení palicemi a válečnými sekerami. Palice jsou půldruhého sáhu dlouhé a silné jako jezdecké kopí... Za těmito ozbrojenci jdou bojovníci s malými vrhacími kopími podobnými oštěpům. V zadním voji jsou kopiníci s kopími dlouhými zhruba třicet pídí.“³⁸⁷

„Pro vzbuzení poplachu použili bubny na způsob bicí a paličky udělané ze stříbra a s kulatou špičkou, kterou se ho dotýkali.“ Dále „používali ulity, které zněly silně a vytvářely dunění.“³⁸⁸ Další využití pro vzbuzení strachu v nepříteli jsem již popsala v podkapitole věnované hudbě a hudebním nástrojům.

Podporu a vítězství v boji si Inkové získávali pořádáním různých rituálů a uctíváním božstev, které byly brány sebou do válek. „Obvykle, když posílal inka do války, nebo se jí účastnil osobně, bral sebou sošku Slunce a hromu a další sochy a modly, jak pro obranu, tak pro ochranu a s nimi přemohl sílu božstev protivníků a zničil je.“³⁸⁹

Ačkoliv se vojenské organizaci věnují všichni v zde v práci uvádění autoři, nenajdeme u nich příliš podrobné informace. To by bylo pochopitelné u duchovních jako Acosta, Las Casas, Betanzos, ale je zvláštní ku příkladu to, že vojáci Mena či Pizarro zachází do

³⁸⁵ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 183.

³⁸⁶ CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, s. 31, 40.

³⁸⁷ XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru, s. 52.

³⁸⁸ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 183.

³⁸⁹ MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, s. 184.

podrobných líčení pouze ve spojitosti se španělskými vojáky, nikoliv pak popisem domorodých zbraní a způsobu boje.

6. SHRNU TÍ PRAMENŮ

Pro shrnutí pramenů je nutno brát v potaz mnoho skutečností. Nelze opominout, že jednotlivé texty vznikaly v rozmezí celého století. Všechny mají společný informující charakter určený především španělskému králi nebo jiným úředníkům.

Vybrané kroniky a zprávy ze Západních Indií jsou účelně zvolené pro velkou škálu informací, které podávají a pro rozdílné názory v některých okruzích. Dva z textů byly napsány, aniž by jejich autoři během svého života navštívili peruánskou oblast a měli možnost své informace porovnat se skutečností. Jedná se o dominikánského misionáře Bartolomého de Las Casas a královského kronikáře Antonia de Herreru. Zatímco Las Casas napsal celkovou kritiku nových kolonií Španělska a zabývá se tedy nepřímo jen náboženstvím, organizací a bohatstvím incké říše, Herrera čerpal z celé řady dokumentů z šedesáti let po částečném dobytí Peru, které měl k dispozici a ověřoval si jednotlivá data navzájem či vybíral jen ta, která chtěl. Antonio de Herrera věnoval třetí knihu andské oblasti a zaobíral se inckým uměním, náboženstvím a historií. Ani jeden se nevěnuje detailnímu popisu života, což je dáno pravděpodobně právě tím, že ani jeden z nich neměl přímé zážitky a osobní zkušenost.

Autory ostatních textů můžeme rozdělit do dvou skupin, jedna, ve které byli aktivní vojáci, a v druhé duchovní představitelé. I když v této době bylo křesťanství silné u většiny Španělů.

První skupina se pak podstatně liší v rozsahu zpráv i osobním přístupem k informacím. Cristóbal de Mena a Francisco de Xeréz, kteří podali krátké přímé bezprostřední zprávy. Tyto texty jsou plné vojenských dobovačných informací, zároveň ale nabízejí úplně první pohled na indiánskou kulturu. Oba se částečně zabývají základní organizací říše, bohatstvím, stavebnímu umění a rituály. Přestože do této skupiny krátkým rozsahem patří i Pedro Pizarro, liší se jeho styl a oblastí informací především díky tomu, že svou práci psal zpětně více

než dvaceti let po popisovaných událostech. Toto dílo je tvořeno až po částečném poznání domorodé kultury a podává tak mnoho autentických a vůbec prvních informací o správě, umění a zemědělství říše Inků.

Dva další autoři, zapadající do první skupiny pro své vojenské povolání, vytvořili rozsáhlejší popisné práce, čímž věnovali více prostoru podrobným popisům z mnoha sfér zájmů. Pedro Cieza de León i Pedro Sarmiento de Gamboa ličí úlohu života a smrti, oděvu obyčejných lidí i incké rodiny. Cieza de León si zakládá na pravdivosti a podrobnosti popisu zvyků v jednotlivých oblastech incké říše. Oba své dílo člení do více svazků, z nichž pouze jeden byl věnován incké kultuře.

Do druhé skupiny textů bychom mohli zařadit Juana de Betanzose, který, ač podává podrobný popis některých oblastí, se rozsahem svých textů nemůže rovnat kronikám od Josého de Acosty a Martina de Murúa. Tito dva jmenovaní podávají nejširší škálu velmi podrobných informací. Zabývají se i medicínou, stravovacími návyky, využitím rostlin, zvířat a dalším. Snaží se o souhrnné přiblížení incké kultury. Přes mnoho společného je mezi nimi jeden velký rozdíl. Acosta se svými antropologickými a přírodními zájmy popisuje vlastní poznatky, zatímco Murúa přejímá dřívější texty a konzultuje je s Inky, kteří je doplnili, ale částečně mohli ovlivnit jejich obsah k obrazu svému.

Zvolila jsem různorodé texty, ve kterých jsem porovnála dostupné informace a uspořádala do tematických celků. Přestože jsem objevila velmi málo záznamů věnujícím se jménu, medicíně a životu prostých lidí, podařilo se vytvořit ucelený obraz indiánské kultury andské oblasti v raných kronikách a zprávách.

7. ZÁVĚR

Pro zpracování tématu „Obraz indiánské kultury v Peru v raných textech španělské conquisty“ jsem vybrala a prostudovala značné množství zdrojů, tedy raných textů z oblasti Peru. I přes jejich nesnadnou dostupnost, nejednoduchý jazyk a styl (často komplikovaný starou, historickou španělštinou) se podařilo získat hodnotné poznatky o indiánské kultuře v říši Inků, pro kterou příchod Španělů znamenal ukončení rozvoje. Říše sama byla postupně dovedena k zániku.

V diplomové práci jsem se zaměřila na analýzu deseti vybraných kronik a zpráv, přičemž za cíl práce jsem si zvolila výklad obrazu Indiána v Peru. Z rozboru textů vyplynulo, že incká společnost měla přesně stanovenou hierarchii, vysoce vyvinutou kulturu i velmi dobře propracovanou státní správu. Velkou zajímavostí je, že některé názory španělských autorů na daná témata byly zcela protichůdné.

Překvapivá je také skutečnost, jak malé množství autorů se zabývá popisem původního obyvatelstva. První zprávy jsou pouhou informací o úspěších španělských dobyvatelů, přičemž Indiánům je zde věnováno několik vět. Samozřejmě je to také dáno rozsahem takových textů, které jsou na rozdíl od později publikovaných mnohasvazkových děl poměrně stručné a krátké. V případě rozsáhlých textů dělených do více svazků, je vždy alespoň jeden z nich věnovaný andské oblasti.

Přestože v raných textech najdeme zajímavé informace, jejich rozsah se příliš neliší. Z vybraných prací částečně vybočuje Juan de Betanzos, který se zaměřil na nové tematické otázky jako přijetí jména či popis kalendářního systému a také duchovní s antropologickými zájmy José de Acosta, který přibližuje podrobněji faunu a flóru celé andské oblasti.

Zjišťovala jsem také důvody tvorby raných textů a docházím k následujícímu závěru. Texty měly mít především informativní charakter, měly přinášet královské rodině a španělským občanům popisy nových území a všechny důležité zprávy z nich. V textech lze

najít jednoduché výzkumy podložené určitými fakty. Všechny deset autorů čerpalo především z ústní lidové slovesnosti rozšířené po celém peruánském území a také z vlastních zkušeností.

Práce přináší obraz Indiána a života incké společnosti v dosud nezkoumaném rozsahu a tím by mohla posloužit jako podklad pro badatele dalších textů. Většina z mých pramenů jsou španělské texty, které nejsou dostupné v českém jazyce, a proto vidím výhodu v dostupnosti pro českého čtenáře.

SUMMARY

In my thesis, I have focused the attention on the analysis of ten selected chronicles and reports, which would then enable me to fully understand and interpret the Image of an Indian in Peruvian culture. As emerged from the thorough analysis of the papers, the society of the Inca Empire had a precisely established hierarchy, highly developed culture and very sophisticated civil services. Interestingly, some opinions of Spanish authors regarding this topic were quite contradictory.

Moreover, I have been startled by the little number of authors, who have published and are interested in describing the native population of the Empire. The first information available on such topic is a simple report about the success of Spanish conquerors, while the native population is only mentioned in couple of sentences.

I have also examined the reasons for publishing the early texts and reports. The main purpose of such publications was primarily to describe the royal family and the Spanish inhabitants the new area and to inform them about any interesting events that may have occurred. All ten authors then based their research mainly on oral folklore widely spread around the Peruvian area as well as drawing from their own experience.

The thesis examines the image of an Indian in the society of the Inca Empire in the largest extent up to date. It could therefore become a source of further materials for other researchers. Moreover, most of the sources used for my thesis are Spanish texts, unavailable in Czech language. Translating such texts and extracting relevant information has therefore made them accessible, which could be advantageous to many readers and further researchers.

BIBLIOGRAFIE

PRAMENY

ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, Madrid: Alonso Martin, 1608; přepis dostupný z <http://books.google.cz/books?id=EUYXpmaXnRwC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>.

ACOSTA de, José. Historia natural y moral de las Indias, USA: Nabu Press, 2010, II. svazek, reprint vydání z roku 1894.

BETANZOS de, Juan. Suma y Narración de los Incas, Madrid: Imprenta de Manuel G. Hernández, 1880; dostupná z <http://espanol.free-ebooks.net/ebook/Suma-y-Narraci-n-de-los-Incas-que-los-Indios-Llamaron-Capaccuna-que-Fueron-Se-ores-de-la-Ciudad-del-Cuzco-Subjeto/pdf/view>.

CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: Descubrimiento y conquista del Perú. Dostupná z <http://www.artehistoria.jcyl.es/cronicas/contextos/9515.htm>; 2012-04-20; 20:30.

CIEZA DE LEÓN, Pedro. Crónica del Perú: El señorío de los incas, Caracas: Biblioteca Ayacucho, 2005, úvodní studie od Franklina Pease G. Y.; dostupná z http://www.bibliotecayacucho.gob.ve/fba/index.php?id=97&backPID=103&begin_at=160&tt_products=311.

ESTETE de, Miguel. Úryvky z raných textů o Peru. <Http://www.cusco.me/cronicas/estete>; 2011-12-04, 12:14.

GASILASO DE LA VEGA, Inca. Comentarios Reales de los Incas, Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1985; dostupná z http://www.bibliotecayacucho.gob.ve/fba/index.php?id=97&backPID=2&tt_products=5.

HERRERA de, Antonio. Historia general de los hechos de los castellanos en las Islas y Tierra Firme del mar Océano que llaman Indias Occidentales, Sevilla, 1601; dostupná z http://www.memoriachilena.cl/temas/documento_detalle.asp?id=MC0012405.

MENA de, Cristóbal. La conquista del Perú, llamada la Nueva Castilla, Sevilla, 1534; dostupná z <http://es.scribd.com/doc/50568707/MENA-Cristobal-de-1534-1930-La-conquista-del-Peru-llamada-la-Nueva-Castilla>.

MURÚA de, Martín. Historia general del Pirú, opis původní verze kroniky dostupná z <http://es.scribd.com/doc/21582288/Fray-Martin-de-Murua-Historia-General-del-Peru>, přičemž k dispozici je i část rukopisu, a to na

<http://books.google.cz/books?id=Xx6Tt1uyOy8C&printsec=frontcover&dq=historia+general+del+Piru&hl=cs&sa=X&ei=tyddT6jkAYmg4gS8xsTDDw&ved=0CEYQuwUwAg#v=onepage&q&f=false>.

LAS CASAS de, Bartolomé. O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější, Praha: Lidová demokracie, 1954.

PIZARRO, Pedro. Relación del Descubrimiento y conquista de los Reinos del Pirú, Lima: Pontificia Universidad Católica del Peru, 1978; dostupná z <http://es.scribd.com/doc/50568747/PIZARRO-Pedro-1571-1978-Relacion-del-descubrimiento-y-conquista-del-Peru>.

POMA DE AYALA, Felipe Guaman. Nueva Corónica y Buen Gobierno, Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1980.

SANCHO, Pedro. Relación de la conquista del Perú (An Account of the Conquest of Peru), New York: The Crotes Society, 1917; dostupná z <http://www.gutenberg.org/files/26602/26602-h/26602-h.htm>.

SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. History of Incas (Historia General llamanada Incaica), Ontario: Cambridge, 2000; dostupná z http://www.yorku.ca/inpar/sarmiento_markham.pdf.

SARMIENTO DE GAMBOA, Pedro. El Navegante, Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2006; dostupná z <http://www.cervantesvirtual.com/obra/pedro-sarmiento-de-gamboa-el-navegante-0/>.

XERÉZ de, Francisco. Pravdivá zpráva o dobytí Peru a provincie Cuzca zvané Nová Kastilie, Praha: Mladá Fronta, 1970.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BUSHNELL, Geoffrey Hext Sutherland. Umění staré Ameriky, Praha: Odeon, 1970.

COE, Michael, SNOW, Dean, BENSON Elizabeth. Svět předkolumbovské Ameriky, Praha: Euromedia Group, 1997.

D'ALTROY, Terence N. The Incas, Malden, Mass.: Blackwell Publishing, 2003, Peoples of America; dostupná z <http://books.google.cz/books?id=Ymgi-RlevnUC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>.

FARFÁNOVÁ BARRIOSOVÁ, Eva. Pohřbená tajemství starého Peru, Praha: Mladá Fronta, 2009.

HEMMING, John. Dobyetí říše Inků, Praha: Odeon, 1977.

HERRERA CUNTTI, Arístides. Divagaciones históricas en la web, Libro 2, Chíncha, Perú: AHC Ediciones Perú, 2006; dostupná z http://books.google.cz/books?id=k6VRetm1bmUC&dq=Divagaciones+hist%C3%B3ricas+en+la+web&hl=cs&source=gbs_navlinks_s.

HICKLING PRESCOTT, William. Dějiny dobytí Peru, Praha: Panorama, 1980.

HODOUŠEK, Eduard, HOUSKOVÁ, Anna a kol. Slovník spisovatelů Latinské Ameriky, Praha: Libri, 1996.

KATZ, Friedrich. Staré americké civilizace, Praha: Odeon, 1989.

KOSTIČOVÁ, Zuzana Marie, KŘÍŽOVÁ, Markéta, KVĚTINOVÁ, Sylvie. Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky. Praha: Nakladatelství XYZ, 2011.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. Inkové: nejmocnější indiánský stát, Praha: Aleš Skřivan ml., 2006.

MACQUARRIE, Kim. Poslední dny Inků, Praha: Deus, 2008.

OWUSU, Heike. Symboly Inků, Májů a Aztéků, Praha: Fontana, 2004.

PERÉZ PIMENTEL, Rodolfo. Diccionario Biografico del Ecuador, Guayaquil, 1987; dostupná z <http://www.diccionariobiograficoecuador.com/tomos.htm>.

POLIŠENSKÝ, Josef. Dějiny Latinské Ameriky, Praha: Svoboda, 1979.

ROEDL, Bohumír. Dějiny Peru a Bolívie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

SAAVEDRA INARAJA, María. La obra de Martin de Murúa. Fuentes empleadas en los dos manuscritos, Murcia, 2006; dostupná z <http://www.americanistas.es/biblo/textos/11/11-64.pdf>.

SPEAKE, Jennifer; BERGIN, Thomas. Encyclopedia of the Renaissance and the Reformation, New York: Market House Books, 1987.

STINGL, Miloslav. Indiáni zlatého Slunce, Praha: Euromedia Group, Knižní Klub, 2003.

VILÍMKOVÁ, Olga. Peru – děti Inků, Praha: Smart Press, 2006.

INTERNETOVÉ ZDROJE

[Http://mgar.net/exp/gamboa.htm](http://mgar.net/exp/gamboa.htm); 2012-04-18; 2:35.

[Http://pe.kalipedia.com/historia-peru/tema/cronicas-peru-raul-porras.html?x=20080606klphishpe_6.Kes&x1=20080606klphishpe_4.Kes](http://pe.kalipedia.com/historia-peru/tema/cronicas-peru-raul-porras.html?x=20080606klphishpe_6.Kes&x1=20080606klphishpe_4.Kes); 2012-04-18; 2:30.

[Http://pueblosoriginarios.com/biografias/betanzos.html](http://pueblosoriginarios.com/biografias/betanzos.html); 2012-04-18; 2:40.

[Http://userwww.sfsu.edu/~epf/journal_archive/volume_X,_2001/hernandez_b.pdf](http://userwww.sfsu.edu/~epf/journal_archive/volume_X,_2001/hernandez_b.pdf); 2012-04-18; 2:20.

[Http://www.canalsocial.net/ger/ficha_GER.asp?id=2941&cat=biografia_suelta](http://www.canalsocial.net/ger/ficha_GER.asp?id=2941&cat=biografia_suelta); 2012-04-18; 2:40.

[Http://www.larepublica.pe/29-04-2005/juan-ossio-cronista-martin-de-murua-fue-el-creador-del-comic](http://www.larepublica.pe/29-04-2005/juan-ossio-cronista-martin-de-murua-fue-el-creador-del-comic); 2012-04-18; 2:30.

[Http://www.mienciclo.es/gee/index.php/Cronista](http://www.mienciclo.es/gee/index.php/Cronista); 2012-02-05; 12:00.

[Http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Antonio-de-Herrera-y-Tordesillas](http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Antonio-de-Herrera-y-Tordesillas); 2012-04-18; 2:20.